

2021
5a època
Núm. 7

ARXIV
del Centre Excursionista de Terrassa

des de l'any 1911

DESCOBRINT LOS MONEGROS EN BTT
Per Yolanda Morales Gallardo i Enric Gil Martínez

**EL DISSENY DE CALÇAT QUE CARACTERITZÀ
UNA ÈPOCA DE L'EXCURSIONISME:
LES BOTES "CHIRUCA" (1943-1983)**
Per Josep Puig i Cabeza

**AFECTACIÓ DEL CANVI GLOBAL SOBRE LES
ACTIVITATS EN ELS ESPORTS DE MUNTANYA**
Per Pau Pérez de Pedro

LA PREMSA EXCURSIONISTA A TERRASSA, 1911-2020
Per Carles Capellas i Cabanes

**UN NOU GÈNERE I ESPÈCIE D'ESCARABAT
CAVERNÍCOLA DEL PIRINEU CATALÀ**
Per Lluís Auroux Poblador

COVA SIMANYA GRAN: DEL CAOS AL LOGOS
Per Artur Cebrià i Escudé i Juan Ignacio Morales Hidalgo

**20 ANYS D'ESPELEOPRINGUER
(2001-2021): AVENC DE LES ROVIRES**
Per J. Guillemot, M. Anglés, Q. Tàpias, M. Camí, J. Navarro,
R. Sùades, Q. Solbas i M. Mañosa

2021
5a època
Núm. 7

ARXIV

des de l'any 1911

del Centre Excursionista de Terrassa

Publicació periòdica del
CENTRE EXCURSIONISTA
DE TERRASSA

Medalla d'Or de la Ciutat
i Creu de Sant Jordi

Sant Llorenç, 10
08221 Terrassa
(Vallès Occidental)
Telèfon 93 788 30 30
Fax 93 788 69 06
centre@ce-terrassa.cat
www.ce-terrassa.cat

Entitat adherida a:
Federació d'Entitats
Excursionistes
de Catalunya

Federació Catalana
d'Espeleologia

Federació Catalana
d'Esports d'Hivern

Institució Catalana
d'Història Natural
Societat Catalana
de Micologia

Redacció:

Martí Puig i Cabeza,
Eduard Vives i Noguera,
Salvador Vives i Jorba

Els autors dels articles són
els únics responsables de les
opinions i comentaris

Imprimeix: JM Gràfic, Terrassa
Dipòsit legal: B-5793-1963
Edició juny 2022

Descobrint Los Monegros en BTT

Per Yolanda MORALES GALLARDO
i Enric GIL MARTÍNEZ

4

El disseny de calçat que caracteritzà una època de l'excursionisme: les botes "Chiruca" (1943-1983)

Per Josep PUIG i CABEZA

12

Entrevista a Delfi Feiner Capdevila (Terrassa, 1933)

Per Jordi CEBALLOS VILLACH

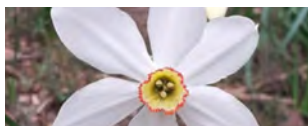
22

Afectació del canvi global sobre les activitats en els esports de muntanya

Per Pau PÉREZ de PEDRO

26

Verificació de la presència de *Narcissus poeticus* L. al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac

Per Albert VICENS i Manuel VIVES

34

La premsa excursionista a Terrassa, 1911-2020

Per Carles CAPELLAS i CABANES

36

Un nou gènere i espècie d'escarabat cavernícola del Pirineu català

Per Lluís AUROUX POBLADOR

63

Cova Simanya Gran (Sant Llorenç Savall): del caos (massi- ficació descontrolada) al logos (recerca i regulació de visites)

Per Artur CEBRIÀ i ESCUDER i Juan Ignacio MORALES HIDALGO

67

20 anys d'Espeleopringuer (2001-21): avenc de les Rovires

Per J. GUILLEMOT, M. ANGLÉS, Q. TÀPIAS, M. CAMÍ,
J. NAVARRO, R. SUADES, Q. SOLBAS i M. MAÑOSA

84

EDITORIAL:

- El jovent i el nostre futur com
a entitat 3

CRÒNICA:

- Assemblea General Ordinària 120
- Miscel·lània 122

EL JOVENT I EL NOSTRE FUTUR COM A ENTITAT

El nostre Centre Excursionista de Terrassa s'està fent gran. Enguany, al mes de setembre, vàrem complir cent deu anys. Val a dir que la nostra antiguitat institucional està molt ben portada, ja que el CET destaca per estar entre les primeres entitats catalanes d'excursionisme pel seu elevat nombre d'associats i per les seves copioses activitats de tota mena.

El Centre Excursionista es fa gran, però els seus associats també. La mitjana d'edat dels nostres socis arriba ja als 43'4 anys i amb un 21 % dels socis majors de 65 anys. Fantàstica aquesta generació d'excursionistes que en l'edat daurada no deixen de realitzar activitats cada setmana. Però òbviament el nostre futur està en la joventut que creix. En les futures generacions que pugen amb empenta i cada vegada més ben preparades.

La Secció Infantil i Juvenil, el Curs d'Excursionisme, Coneixermon, Kameskids, Casals d'Estiu, Encetem, etc., proporcionen activitats adreçades als més joves amb la confiança que aprenguin a gaudir i estimar la muntanya i la natura dins els valors que el CET preconitza. Ells seran el relleu natural de la generació daurada actual del Centre. El CET serà allò que ells sabran i podran impulsar.

En aquest sentit, notable és l'esforç de la nostra directiva per poder proporcionar les activitats necessàries i prou atractives, per tal que tots els nois i les noies de la ciutat, tinguin l'oportunitat de conèixer les nostres activitats i assegurar la incorporació de joventut al Centre Excursionista.

Benvinguda la generació d'excursionistes del segle XXI.

DESCOBRINT LOS MONEGROS EN BTT

Per Yolanda Morales Gallardo i Enric Gil Martínez

Al Suso Beltrán, enamorat del seu poble.

*En la guerra de trinxera hi ha cinc coses importants:
la llenya, el menjar, el tabac, les espelmes i l'enemic;
anaven permanentment bruts, dormien poc,
bevien una aigua horrible i hi havia excrements pertot'*
GEORGE ORWELL, *Homenatge a Catalunya*

De pressa, de pressa. Devorem els quilòmetres de l'A-2 un dia qualsevol, al límit de la velocitat permesa, o més... Però aquest cop passem de llarg els trencalls que, a la dreta, ens portarien als Pirineus i seguim recte i, de pressa, de pressa, deixem enrere la vila de Fraga i ens enfilem cap a la plana monegrina. Ara tot s'alenteix, els camions ens frenen i a banda i banda de la N-II solquem un altre món, aixequem el peu del gas i ens adaptem al paisatge. Un paisatge dur i sorprenent, esculpit quan la Terra era jove, a voltes polsós, a voltes fangós i sovint ventós que ens permetrà descobrir a cop de pedal alguna cosa més del què les cunetes de la carretera ens insinuen. Vivim un temps precipitat on tot obsolesceix cada cop més ràpid (els objectes, els coneixements, les relacions, les vides) i és bo trobar un lloc on aturar-se i tornar-se a avorrir, veure'l passar lentament sense la necessitat d'omplir-lo amb experiències fútils que ens duren el temps de penjar-les a les xarxes.

Els temibles Montes Negros de l'Antiguitat i l'Edat Mitjana (titllats de '*cau de dimonis*' a la Chanson de Roland), escenari del Front d'Aragó a la Guerra Civil (es pot visitar la Ruta Orwell, un seguit de posicions defensives d'ambdós bàndols fidelment reconstruïdes), de les peripècies del bandoler Cucaracha a finals del segle XIX, esquitxat de pobles amb notables edificis religiosos, així com d'un bon grapat de santuaris i cartoixes. Bressol de Miguel Servet, víctima de la intolerància d'abans i de sempre. Ubicació fallida de l'aberrant projecte Eurovegas, feliçment descartat, que ofenia el sentit comú i la decència. Una terra ferida per la Història i les minses precipitacions, que no deixa indiferent i que ens sorprèn a cada revolt.

La comarca de Los Monegros pertany majoritàriament a la província de Huesca tot i englobar també alguns municipis saragossans a la franja sud, de Bujaraloz a Leciñena. A grans trets, limita amb el Cinca a l'est, l'Ebre al sud, el Gállego a l'oest i l'Hoya de Huesca al nord, solcada pel Flumen i l'Alcanadre, dues cicatrius de vida, que s'uneixen prop d'Albalatillo. Sorprèn, quan deixes la carretera cap el nord i t'allunyes dels secans de Candanos i Bujaraloz, la intensa activitat agrícola a les zones de regadiu. I és que Los Monegros no és una comarca pobra, al contrari, camps de blat de moro, plantes farratgeres, gira-sols, cereals, algunes oliveres, fruiters, plaques solars, fàbriques de pinsos, granges de vedells, corders i porcs omplen un paisatge de serena bellesa i horitzons de mirada balsàmica. La secular escassetat de precipitacions ha valoritzat l'aprofitament de l'aigua i arreu trobareu basses, pantans, canals i sèquies. No tenen turisme ni els interessa, cosa que ens suposa un cert contratemps, però entenem perfectament les reticències a vendre's l'ànima. L'activitat hostalera es concentra

a Sariñena, la capital, per bé que podem trobar alguns bars i allotjaments a d'altres poblacions. La comarca té al voltant de vint mil habitants, gairebé cinc mil dels quals a Sariñena.

La zona deu gran part de la seva fesomia actual a la construcció del Canal de Monegros, iniciada al 1915, que amb una llargada de 133 quilòmetres rega actualment 110.000 hectàrees de pre-desert i que s'uneix al Canal del Cinca mitjançant l'*abrazo de Tardienta*. Un altre aspecte fonamental de l'actual paisatge monegrí fou la construcció de deu noves poblacions impulsada per l'Instituto Nacional de Colonización entre finals dels anys quaranta i primers dels setanta del segle XX. La comarca rebé una important injecció demogràfica provinent de les valls pirinenques i del sud de la península, afavorida per un règim franquista que es llepava les ferides de la darrera guerra civil i maldava per sortir de l'aïllament provocat per la fi de la Guerra Mundial i el seu arrenclament amb el bàndol feixista. Les condicions d'inici eren dures i els colons havien de ser homes (monògams i heterossexuals, afegiríem), casats i amb fills, sotmesos a un període prova de cinc anys, passats els quals podien perdre la concessió. Rebien com a lot inicial una parcel·la d'unes deu hectàrees que no havia de distar del poble més d'una hora en carro, un habitatge sense llum ni aigua, un cap de bestiar i eines agrícoles. Els colons es comprometien a lliurar la primera cria del cap de bestiar atorgat, que servia pel lot del següent repoblador, i a pagar la parcel·la al llarg de vint anys i la casa de quaranta. Malgrat la duresa de les condicions de vida i de treball, l'aportació de l'aigua dels rius i de la sang i de l'esforç de les famílies camperoles foren fonamentals pel desenvolupament econòmic d'una terra que ara, com tantes d'altres, està sotmesa a un procés despoblador i d'envelliment dels seus habitants, atrets per les comoditats que ofereixen altres nuclis de població propers més grans, com ara Huesca i Zaragoza.

No podem fer altra cosa que recomanar-vos una visita en bicicleta, pausada, fins i tot indolent, per conèixer de primera mà un terreny que no us deixarà indiferents. Ara bé, si el que cerqueu és la tranquil·litat pròpia d'aquests paratges, el manteniment de la distància interpersonal i la introspecció, no deixeu de consultar l'agenda i esborreu-ne dos caps de setmana: a l'abril es celebra l'Orbea Monegros, cursa ciclista patrocinada per la marca basca i que aplega uns vuit mil corredors, fugiu-ne. Fugiu-ne també, al juliol, del Monegros Desert Festival, un cap de setmana de música electrònica que ha arribat a reunir fins a quaranta mil persones. No confondre, però, amb el Dance de Monegros, que pertany al folklore tradicional de la zona, malgrat que el seu nom capciós l'emparenta amb el tecno i el house...

I feu-nos cas, no hi aneu a l'estiu, ni amb pluja, ni amb vent... Però aneu-hi!!!

Rutes:

Aquí trobareu les rutes que vam fer nosaltres per ordre cronològic. Dir-vos que les nostres les vam recórrer a la tardor per bé que pensem que la primavera, amb l'esclat de vida que suposa, és l'estació idònia per fer-ho.

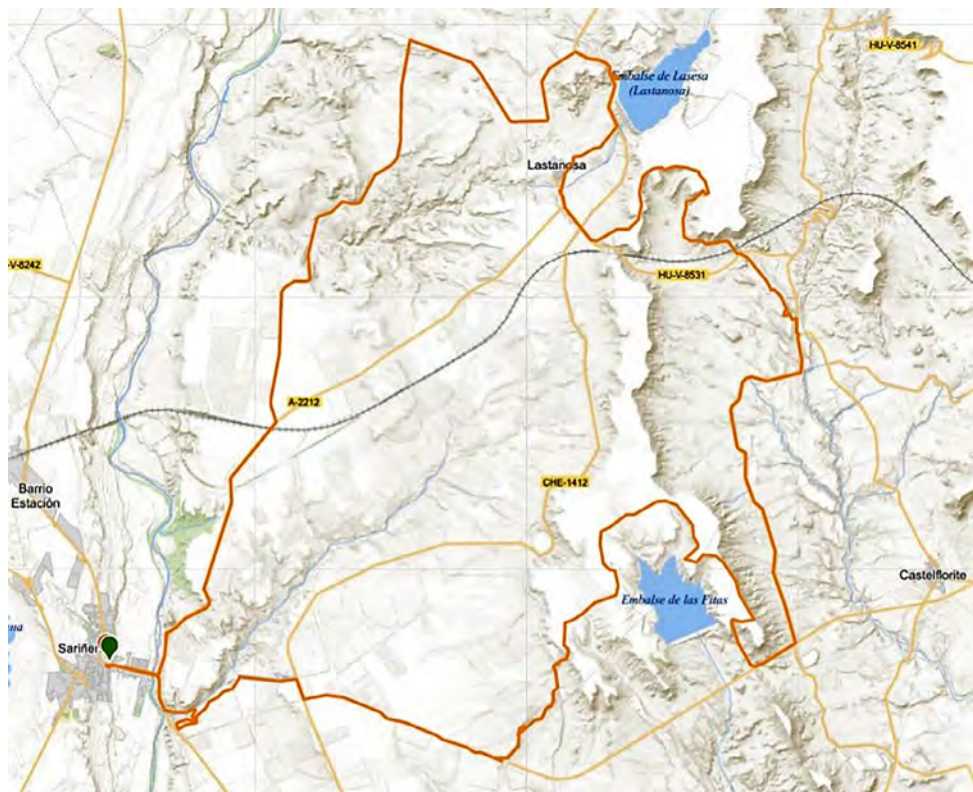
Veureu que, després del títol de l'excursió hi ha l'enllaç del nostre track al Wikiloc. Per a ser honestos afegim al final de la ruta els tracks originals que vam fer servir, donat el nostre desconeixement de la zona. Els horaris són molt relatius, doncs dependran si els voleu fer en mode enfollit o si voleu gaudir de l'entorn.

Les descripcions dels itineraris disten molt de ser detallades per la gran quantitat

de pistes d'ús agrícola existents. Recomanem utilitzar dispositius GPS recordant sempre que la intel·ligència artificial no pot suplir mai l'estupidesa humana..

1. Ruta norte de las ermitas (46,15 km, +457 m)

<https://ca.wikiloc.com/rutes-btt/ruta-norte-de-las-ermitas-29636230>

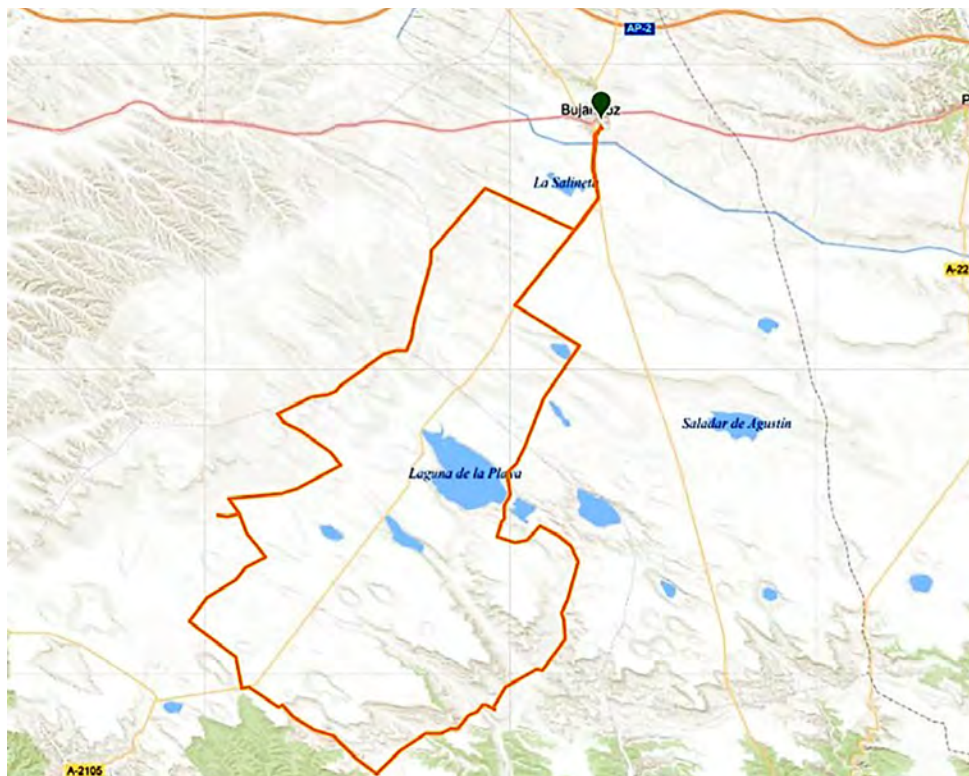
Imatge 1: Recorregut Ruta norte de las ermitas. Font: Mapa base IGN.

Aquest va ser el nostre primer contacte amb la comarca, a l'octubre de 2018. Sortim de Sarinera per l'avenida de Fraga i passem el pont de l'Alcanadre. Rodem al costat del petit aeròdrom i els camps de conreu fins a una espectacular pista que voreja els marges de l'altiplà on ens hem enfilat. Baixem a continuació fins el canal de Terreu i el seguim una estona, deixant-lo per a passar per Lamasadera i a tocar de Lastanosa, envoltats bàsicament de camps de panís, de plaques solars i diverses basses i petits pantans. Passada l'ermita de San Sebastián enfilem de nou cap a Sarinera acompanyats pel mateix paisatge agrícola, fent parada optativa a l'ermita de Santiago poc abans d'arribar.

(Track original: <https://ca.wikiloc.com/rutes-btt/rutadelas-ermitas-norte-de-sarinera-36249883> de l'usuari Hozona).

2. Las saladas al sud de Bujaraloz (52,17 km, +235 m)

<https://ca.wikiloc.com/rutes-btt/las-saladas-al-sur-de-bujaraloz-56903045>

Imatge 2: Recorregut per Las saladas al sud de Bujaraloz. Font: Mapa base IGN.

Això sí que és el desert. Fantàstic recorregut per la ZEPA de la Retuerta y saladas de Sástago... sempre i quan no sortiu a quarts de dotze a 33 °C coincidint amb les hores de més insolació. Deixem el cotxe al triangle existent entre la caseta de la Comunidad de Regantes, l'escorxador i, premonitori, el cementiri. Tota la companyia que vam trobar van ser perdis, llangardaixos i tres tractors llaurant que, a hores d'ara, encara dubtem si anaven pilotats. Val a dir que, exceptuant Bujaraloz, no hem trobat cap edifici de caire religiós en tota la ruta, ni una església ni una trista ermita, ni que sigui en runes. No ens estranya que una terra tan poc pietosa hagi de pagar la penitència de la desertificació.

(Track original: <https://ca.wikiloc.com/rutes-btt/los-monegros-ii-9268294> de l'usuari i company KIWALIK).

3. Els pobles de la depressió de Sariñena (94,31 km, +540 m)

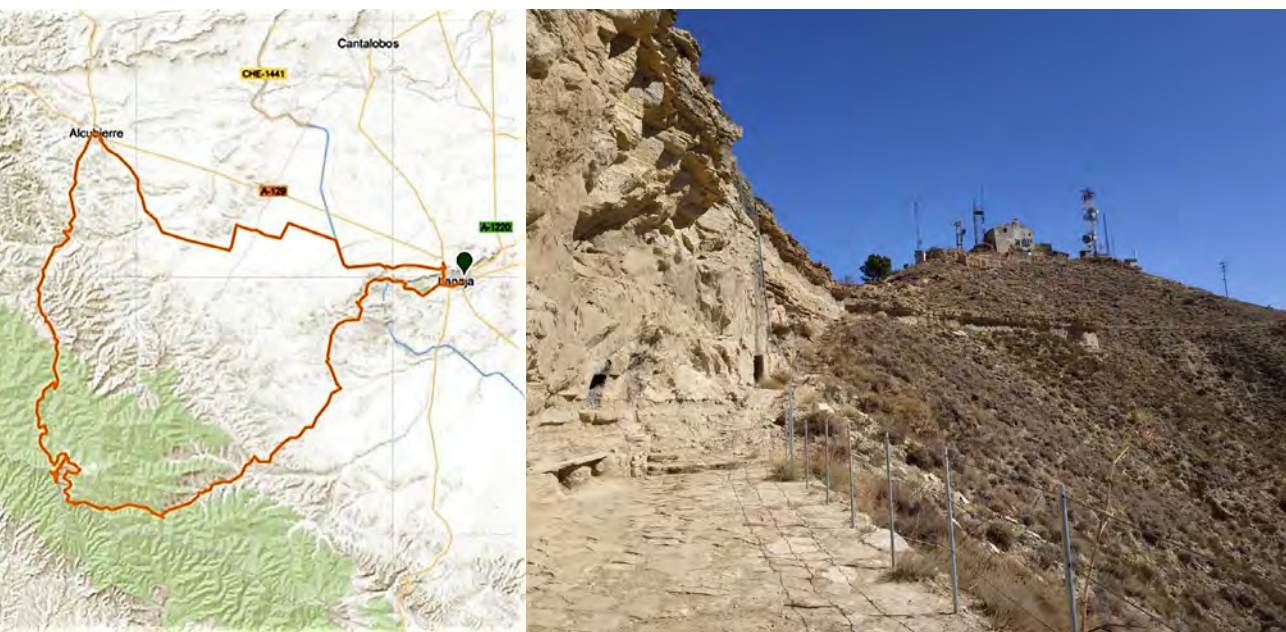
<https://ca.wikiloc.com/rutes-btt/els-pobles-de-la-depresion-de-sarinena-56903173>

Recorregut un pèl llarg per la plana monegrina, al voltant del riu Flumen, valgui la redundància, amb sortida i arribada a Sariñena si bé es pot començar allà on es vulgui. Visitem un bon grapat de pobles, molts d'ells fundats a les dècades dels 50 i 60 del segle XX en paral·lel a l'extensió del regadiu a la comarca. Malgrat el quilometratge, la volta és prou ràpida per l'escàs desnivell acumulat i transcorre en la seva totalitat per bones pistes i carreteres secundàries. Voregem la sierra d'Alcubierre i passem a tocar de la laguna de Sariñena.

Comencem a pedalar al monestir de Santa María de Sigüenza i aviat passem a la riba dreta de l'Alcanadre. Anem remuntant el riu per un entretingut camí fins que es fa impracticable i n'abandonem el curs. Passem per diverses basses que ens recorden la importància de l'aprofitament de l'aigua a la comarca i arribem a un pont que ens mena a la riba esquerra del riu. El seguim una estoneta i arribem a Sena, on hi ha un slow-bar, visitant l'ermita de Santa Quiteria, de sagnant llegenda. Reconfortats, aviat arribem al punt de sortida.

5. Lanaja-San Caprasio-Alcubierre-Lanaja (49,98 km, +562 m)

<https://ca.wikiloc.com/rutes-btt/lanaja-san-caprasio-alcubierre-lanaja-58482992>

Imatges 5 i 5b: Recorregut Lanaja-San Caprasio-Alcubierre-Lanaja i ermita de San Caprasio.

Font: Mapa base IGN i foto dels autors.

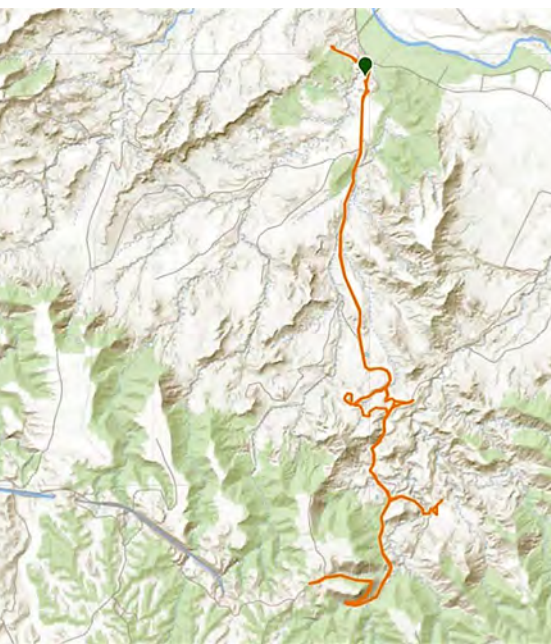
La pujada a San Caprasio és la gran clàssica de la zona, de fet va ser l'únic lloc on vam trobar ciclistes, quatre, de totes les sortides que vam fer. Sortim de Lanaja i travessem el canal de Monegros, avançant per camps de conreu on el vent ens fa dubtar de l'èxit de l'empresa. Afortunadament, quan arribem a recer de la sierra de Alcubierre aquesta ens protegeix al llarg de la pujada entre els pins seguint el camí ral de Zaragoza. Quan arribem als 700 metres canviem de vessant i el fort vent ens torna a fuetejar. L'ermita de San Caprasio, al cim del mateix nom i punt culminant de la sierra de Alcubierre és un excel·lent mirador de la capital aragonesa, de la depressió de l'Ebre, la plana monegrina i dels Pirineus centrals (distingim el massís del Monte Perdido, el Cotiella, el Turbón, les Maladetas...) Un munt d'antenes enlletgeixen l'indret però ens proporcionen cobertura telefònica (qui no es conforma...). Imprescindible la visita als eremitoris rupestres que hi ha a sota del cim. El corriol que ens porta a ells és ciclable però no recomanable en condicions meteorològiques adverses, vosaltres mateixos. El fort vent ens fa desistir

de la intenció inicial de carenejar la serra cap al nord visitant la Ruta Orwell i baixem directament fins Alcubierre, on ens hidratem degudament per a tornar fins a Lanaja amb vent de cua i pràcticament sense pedalar.

(Track original: <https://ca.wikiloc.com/rutes-btt/180318-lanaja-san-caprasio-ruta-orwell-alcubierre-lanaja-23331161> de l'usuari 33farfan)

6. Jubierre, first date (16,98 km, +228 m)

<https://ca.wikiloc.com/rutes-btt/jubierre-first-date-58483077>

Imatges 6 i 6b: Recorregut Jubierre, first date, i dames Coiffées. Font: Mapa base IGN i foto dels autors.

Sabem que parlem de genètica-ficció, però si Gaudí i Dalí haguessin tingut un fill en comú, aquest seria Jubierre. Comencem a pedalar al pàrquing de l'ermita de San Miguel i anem visitant els diversos tozales que apareixen indicats, a banda i banda de la pista, per corriols majoritàriament ciclables, si bé haurem de posar peu a terra en alguna ocasió. Passada la zona erosionada, és molt recomanable pujar per excel·lent pista fins La Collada i gaudir de la vista cap el nord en un dia clar.

7. Barranco de Valcuerna (37,83 km, +226 m)

<https://ca.wikiloc.com/rutes-btt/barranco-de-valcuerna-85499537>

Aquesta ruta transcorre fora dels límits estrictes de la comarca però què voleu que hi fem si no creiem en les fronteres... Deliciós recorregut d'anada i tornada per un sobri paisatge, resseguint l'únic curs d'aigua permanent que neix als Monegros. El sorprenent cabal és fruit del que podríem anomenar dopatge hídric, doncs es nodreix en bona part de l'excedent dels regadius de la zona. La carretera poc transitada i una pista ampla ens portaran fins l'embassament de Mequinensa en lleugera baixada que després caldrà remuntar.

Imatges 7 i 7b: Recorregut Barranco de Valcuerna. Font: Mapa base IGN i foto dels autors.

8. Ruta de los Miradores (40,25 km, +502 m)

<https://ca.wikiloc.com/rutes-btt/ruta-de-los-miradores-con-alguna-licencia-85500362>

Aquesta proposta ens ofereix sorprenents panoràmiques al sud de la sierra de Alcubierre seguint un itinerari parcialment senyalitzat que surt de Monegrillo, escenari de la coneguda pel·lícula de Bigas Luna. Molt interessants l'espectacular barranc de Bujal i el mirador de Miramón, amb Zaragoza a tocar.

Imatges 8 i 8b: Recorregut Ruta de los Miradores. Font: Mapa base IGN i foto dels autors.

EL DISSENY DE CALÇAT QUE CARACTERITZÀ UNA ÈPOCA DE L'EXCURSIONISME: LES BOTES CHIRUCA (1943-1983)

Per Josep Puig i Cabeza*

Introducció

L'any 1912, a Tortellà, comarca de La Garrotxa (Girona), Esteve Fontfreda (1890-1928) va fundar un taller d'espardenyes que al cap dels anys, sota la direcció dels seus fills Lluís i Joan, es convertiria en l'empresa Fontfreda, S.A.¹ A partir del 1941 registren un gran nombre de patents, i en especial la marca *Chiruca* el 1943² que donarà nom a un model de botes polivalents, econòmiques i molt populars. Xiruca es defineix al Diccionari de la llengua Catalana de l'Institut d'Estudis Catalans com a "*Sabata alta i flexible feta de lona amb les vores de pell girada, amb sola de goma gruixuda i resistent que s'usa ordinàriament per a fer caminades pel camp o la muntanya*".³ Les botes Chiruca eren utilitzades per excursionistes i agricultors catalans, uns per fer sortides de mitjana i baixa muntanya i els altres per a les feines del camp. També era el calçat d'ús entre els grups d'escoltes com evidencien fotografies i testimonis.⁴ Aquest treball documenta l'origen d'aquest calçat a partir d'explorar la bibliografia existent i, especialment, de consultar les patents registrades entre els anys 1943 i 1955 al Butlletí Oficial de la Propietat Industrial BOPI Històric,⁵ que és quan es defineix el disseny de la bota amb els seus materials bàsics: goma vulcanitzada, espart, fibres vegetals, teixit i pell. Amb uns qüestionaris passats a antics usuaris s'han extret alguns trets característics del producte que ajuden a entendre perquè van tenir el gran i durador èxit comercial. Durant més de tres dècades, aquestes botes es van vendre fonamentalment a Espanya, però també es van exportar a d'altres països. Les van portar diverses generacions d'homes i dones, nens i nenes, encara que elles en menor mesura. Per aquesta raó encara formen part de l'imaginari col·lectiu de gent per sobre dels seixanta anys que les van identificar amb una manera de fer excursionisme, encara que també fossin ocasionalment aptes per a d'altres esports, com ara el bàsquet.⁶ Una cançó *folk* d'origen italià, en la seva adaptació a la versió catalana porta el seu nom "*Vella xiruca*" i apareixen en l'ambientació de pel·lícules que contextualitzen aquells anys. Aquest treball es centra en el període de producció a Tortellà, fins al tancament de l'empresa Fontfreda l'any 1983.⁷ El seu principal objectiu és el de relacionar aquestes botes amb una manera de fer esport,

1 Robert Bayer, *Tortellà* (Ajuntament de Tortellà, 1991), 280

2 Esteban Fontfreda, Vda. de. 1943. *Una marca denominada CHIRUCA*. España. BOPI 148.752. p.7560.

3 DIEC2 Diccionari de la llengua catalana de l'Institut d'Estudis Catalans, <https://dlc.iec.cat/>.

4 Balcells, Albert i Samper, Genís, *L'escoltisme català 1911-1978* (Barcelona: Barcanova, 1993), portada.

5 Sáiz, P.; Llorens, F.; Blázquez, L.; y Cayón, F. (Dirs.): *Base de datos de solicitudes de patentes* (Espanya, 1878-1939), OEPM-OUAM, Madrid, 2000-2008, <http://historico.oepm.es>

6 José A. Martínez, "*La personalización de las zapatillas de baloncesto*", REDMARKA. Revista Digital de Marketing Aplicado. Año VI, Número 6, (2013), 60.

7 Robert Bayer, *Tortellà* (Ajuntament de Tortellà, 1991), 280

Fig. 1: Fotografia del model P4 fabricat por Calzados Fal fins al 1997. Cortesia del Departament de Comunicació de Calzados Fal, S.A.

l'excursionisme, com el practicat per joves d'agrupacions, clubs i centres parroquials que sortien al camp per realitzar diverses activitats. En segon lloc, és donar valor a aquest producte identificant els aspectes innovadors que aportava en relació al calçat i marques d'altres països que han obtingut reconeixement historiogràfic. El 1986 l'empresa Calzados Fal d'Arnedo (La Rioja) adquireix els drets sobre les patents i l'ús de la marca. El 1997 el model clàssic de Chiruca deixà de fabricar-se.

Actualment la marca segueix molt activa en el mercat de calçat tècnic de muntanya, i l'any 2020, enmig de la situació de la pandèmia mundial provocada per la COVID-19, l'empresa decideix relançar la fabricació en edició limitada del model original de la bota, que denomina *Chiruca Original*, realitzada amb els mateixos materials utilitzats en la primera fabricació, però associant la imatge lligada al moviment alternatiu que tenia aquest calçat amb l'actual corrent "slow", que proposa reduir la velocitat en tots els aspectes del ritme de vida, però amb un preu de mercat equiparable al de qualsevol altre calçat de muntanya.⁸

⁸ <http://www.chirucaoriginal.com/>

El calçat de muntanya

Les botes específiques per al muntanyisme apareixen a mitjans del S.XIX i les seves soles eren de cuir⁹. Posteriorment van incorporar diferents tipus de claus de ferro dolç o acer per poder progressar amb seguretat pel gel i la neu, com els de la marca suïssa Tricouni.¹⁰ La història del calçat esportiu amb soles de goma es remunta a 1876 quan apareixen les sabatilles de goma per a croquet de la firma anglesa New Liverpool Rubber i als Estats Units el 1892, posteriorment el 1916 es converteixen en la marca *Keds*, basades en la tècnica del vulcanitzat desenvolupada per Goodyear.¹¹ Los sabates *Paraboot* per a excursionistes i caçadors sorgeixen a França el 1919, després del viatge que va realitzar Richard-Ponivert pels Estats Units on va veure els boots de cautxú per a la pluja.¹² Per a l'escalada en terreny sec i sense neu, a la primera meitat del segle XX es portaven espadenyes amb soles de diferents fibres. En el seu llibre *Escalada*, Ernest Mallafré (1922-1946), parlant de les diferents soles de fibres naturals de les espadenyes diu “han de reunir especials condicions de solidesa i una elasticitat no exagerada (...) totes s'adhereixen bé a la roca, però rellisquen quan està humida”.¹³ Més endavant cita que als Pics d'Europa i a la Pedriza de Manzanares s'utilitzen les avarques de pastor amb sola coberta de pneumàtic.¹⁴ L'alpinista i fabricant francès Pierre Alain (1904-2000) va desenvolupar el 1935 unes botes lleugeres d'escalada amb sola llisa de goma, antecedent dels “*peus de gat*”, per conquerir la paret nord del Dru als Alps.¹⁵ La sola de goma més famosa es deu al també alpinista italià Vitale Bramani (1900-2000), que el 1938, comptant amb el suport de Leopoldo Pirelli, desenvolupa una sola de goma amb un relleu i unes característiques excel·lents per equipar les botes de cuir i la bateja com a Vibram.¹⁶ La pastilla groga, símbol de la marca, es convertirà en el distintiu més característic del calçat de muntanya a partir d'aquell moment i fins a l'actualitat.

Fontfreda, S.A.

Les botes Chiruca es van dissenyar i en van començar a fabricar a la població de Tortellà (Girona) durant la dècada dels anys quaranta del segle XX. Aquesta població ja tenia tradició de manufactura de cordes i espadenyes de cànem des del segle XVIII, de manera que a començaments del segle passat aquesta activitat era la segona de l'economia local.¹⁷

Esteve Fontfreda (1890-1928), fill d'una família benestant que tenia la farmàcia local, va estudiar Enginyeria Industrial a Kreffell (Alemanya), va fer estades de formació a França i Anglaterra i tornà a Tortellà on el 1912 va establir un taller de fabricació d'espadenyes.¹⁸ El contacte amb refugiats francesos procedents del Rosselló que fugien de la I Guerra Mundial, entre ells diversos artesans d'espadenyes, li va donar a conèixer l'aplicació del

9 Gilles Modica, *Alpinismo La saga de los inventos* (Madrid: ediciones Desnivel, 2016), 16

10 Ibid., 22.

11 José A. Martínez, “La personalització de les sabatilles de bàsquet”, REDMARKA. Revista Digital de Màrqueting Aplicat. Any VI, Número 6, (2013), 56.

12 Hélène Armand, *Les Alpes dans tous leurs objets* (París: Éditions Hoëbeke, 2001), 75.

13 Mallafré, Ernest *Escalada* (Barcelona: Editorial Joventut, 1954), 18.

14 Ibid., 20.

15 Hélène Armand, *Les Alpes dans tous leurs objets* (París: Éditions Hoëbeke, 2001), 41.

16 Ibid., 78.

17 Robert Bayer, *Tortellà* (Ajuntament de Tortellà, 1991), 274.

18 Ibid., 274.

cautxú a les soles. El 1917 es casà amb Mercè Castañer amb qui va tenir tres fills: Joan, Rosa i Lluís. L'any 1927 al taller ja tenien uns 25 operaris i estaven utilitzant les tècniques més modernes per a la fabricació d'espardenyes. La sobtada mort d'Esteve al 1928 amb 38 anys va fer que la seva vídua Mercè prengué la direcció de l'empresa. Durant la Guerra Civil la fàbrica és requisada i collectivitzada i en finalitzar la contesa el 1939 és retornada als seus propietaris. És a partir d'aquest moment quan prenen la direcció els fills Lluís (1922-1977) i Joan (1922-2014). Són anys d'escassetat de matèries primeres i d'aïllament internacional, encara així és en la dècada dels anys quaranta quan, assessorats per tècnics de Bayer,¹⁹ apliquen el procés de vulcanitzat i el 1943 registren la marca Chiruca "per distingir calçats de totes classes, especialment amb sola de goma vulcanitzada".²⁰ El nom és en honor a la seva mare Mercè i fa referència a una obra de teatre representada a Catalunya molt popular aquells anys, de l'autor gallec Carlos Torrado que portava per nom Xiruca, diminutiu afectuós de Mercedes en gallec.²¹

16.160. Viuda de Esteban Fontfreda, domiciliada en Tortella (Gerona). En 26 de junio de 1948.

DESCRIPCION

Este modelo industrial es aplicable a botas y calzado en general con suela de goma u otra materia recubierta de goma y parte inferior del corte recubierta en todo su contorno por una bandeleta moldeada también de goma, que se caracteriza, conforme puede deducirse del cliché adjunto, porque la bandeleta moldeada de goma, que recubre la parte inferior del corte en todo su contorno, presenta, tanto en la punta como en la talonera, una zona central, formada por unas nervaduras perpendiculares a la planta, de cuya zona central arrancan, a uno y otro lado, cuatro nervaduras paralelas a la planta, que terminan en forma escalonada, siendo la nervadura inferior la más larga y llegando hasta el comienzo del enfranque. El borde lateral de la planta de la suela y del tacón está dotado de nervaduras verticales.

Fig. 2: Registre del 1948 de les característiques de la sola en relació a la resta de la bota. 3180 BOPI, EXPEDIENT 16.160.

1.708. Sra. Vda. de Esteban Fontfreda, domiciliada en Tortellá (Gerona). En 20 de abril de 1948.

DESCRIPCION

El dibujo industrial cuyo registro se solicita es aplicable a suelas de goma para botas de caza, de montaña y calzado en general, y se caracteriza, conforme puede deducirse del cliché adjunto, por presentar en las partes correspondientes a la planta y al tacón diferentes zonas estriadas de contorno irregular, separadas entre sí por otras lisas rebajadas, siendo también liso el enfranque. Dichas zonas estriadas están distribuidas como siguen: En la planta se aprecia una puntera con estriado transversal, limitada interiormente por una línea ondulada, de la que arranca, por uno de sus lados, una faja con estriado paralelo al contorno adyacente de la suela y que llega hasta el enfranque. El resto de la planta está ocupado por cinco zonas de configuración semejante a puntas de hojas, provistas, alternativamente, de estriado longitudinal y transversal. En el

Fig. 3: Registre del 1948 amb el primer disseny de la sola. 2133 BOPI, EXPEDIENT 1.708.

19 Elisenda Rovira i Roser Reyner, "La xiruca. L'R+D de l'espardenya que va marcar una època", Sàpiens 189 (2017): 54-55.

20 Esteban Fontfreda, Vda. de. 1943. Una marca denominada CHIRUCA. España. BOPI 148.752. p.7560.

21 Gran Diccionari de la Llengua Catalana. (Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998) 1773.

Les nombroses patents registrades van a nom de *Viuda de Esteban Fontfreda* i així es van succeir la de “un procediment de fabricació d’espardenyes amb sola mixta de fibres tèxtils trenades i goma”²² de 1948 . La sola descrita com “de goma per a botes de caça, de muntanya i calçat en general”.

2.065. Vinda de Esteban Fontfreda, domiciliada en Tortellá (Gerona). En 10 de marzo de 1950.

DESCRIPCION

Este dibujo industrial es aplicable a suelas de goma para botas de caza, de montaña y calzado en general y se caracteriza, conforme puede deducirse del grabado adjunto, por presentar en las partes correspondientes a la planta y tacón diversas zonas estriadas de contorno irregular, separadas entre sí por otras lisas rebajadas, y yendo combinadas dichas zonas estriadas de la planta, además, con zonas lisas de altura intermedia. La distribución de las zonas estriadas y de las lisas de mediana altura es la siguiente: en la planta se aprecia primeramente una faja estriada exterior que sigue el contorno de la suela. Por la parte interior de esta faja estriada arrancan diversos salientes de altura media, estan-

Fig.4: Registre del 1950 amb el disseny definitiu de la sola. 1748 BOPI, EXPEDIENT 2.065.

La patent del procediment i acabat lateral de goma que, solidària amb la sola, contornejava tot el perímetre de la bota²³ i el registre de 1950 amb una nova sola, que és una evolució del de 1948 però amb el disseny definitiu que es mantindrà en tota la producció fins a la desaparició de les xiruques.²⁴

Dels múltiples registres efectuats, els corresponents a la bota són els que tenen més èxit comercial. Entre 1950 i 1970 se’n van fabricar prop de tretze milions de parells.²⁵ La irrupció al mercat nacional del denominat “calçat blanc”, sabatilles esportives de lona i pell amb sola normalment de color blanc, que s’utilitzaven tant per a activitats esportives com per a un ús general, ja a la moda a mitjans dels anys seixanta, juntament amb l’encariment de les matèries primeres i l’activitat centrada en un sol producte, va portar a que l’empresa no fos competitiva i tanqués el 1983.²⁶

El 1987, l’empresa Calzados Fal es posa en contacte amb la família Fontfreda i adquireix la llicència d’ús de la marca *Chiruca* i les patents de fabricació, per seguir amb la producció de la bota a Arnedo (La Rioja) amb la referència P4 i per desenvolupar

22 Esteban Fontfreda, Vda. de. 1949. *Un procedimiento de fabricación de alpargatas*. España. BOPI 189.105. p.3886.

23 Esteban Fontfreda, Vda. de. 1948. *...recubierta en todo el contorno por una bandeleta también de goma...* España. BOPI 16.160. p.3180.

24 Esteban Fontfreda, Vda. de. 1950. *Suelas de goma para botas de caza, de montaña*. España. BOPI 2063. p.1748

25 Historia de las marcas: *Chiruca*. Centro de documentación Publicitaria

<https://www.lahistoriadelapublicidad.com/marca-802/chiruca> (consultado el 28 de Febrero de 2020)

26 Robert Bayer, *Tortellà* (Ajuntament de Tortellà, 1991), 274.

nous productes sota aquesta mateixa marca. El model clàssic de *Chiruca* es va fabricar fins al 1997.²⁷ L'any 2002 Calzados Fal adquireix definitivament la propietat de la marca *Chiruca* i en l'actualitat és un referent del calçat esportiu de muntanya.

La publicitat de *Chiruca* va utilitzar repetidament la il·lustració de muntanyencs, pescadors i caçadors per a un ús campestre de les botes i la de treballadors industrials i oficinistes amb vestit per a la versió urbana, en actitud fraternal i alegre mostrant especialment el disseny de les soles. La seva robustesa i polivalència, juntament amb el fet que era un calçat econòmic, aspectes que posen en relleu tots els entrevistats, va fer que equipessin la majoria de joves excursionistes en la fase d'iniciació i també a principiants d'altres esports com ara el futbol, l'hoquei o el handbol, que no podien permetre's, en primera etapa, l'equip reglamentari. Com diu Manuel Vázquez Montalbán:

*"Un dels problemes que té davant de si el pare de família catalana és l'equip d'excursionisme del fill o de la filla: una motxilla, un sac de dormir, fanal de tenda de campanya, botes d'excursionisme o, en el seu defecte, unes "xiruques" de lona i badana, mitjons gruixuts de llana blanca...tot un pressupost".*²⁸

Fig. 5 i 6: Fotografies de dos calendaris del campionat de la lliga de futbol, temporades 1963-1964 (esquerra) i 1958-1959 (dreta). Publicacions propietat de l'autor.

A la foto de portada del llibre ja esmentat sobre la història del moviment escolta a Catalunya d'Albert Balcells, els joves que apareixen porten el fulard, els clàssics pantalons curts, els mitjons gruixuts de llana i unes xiruques. En aquest àmbit el seu ús va ser molt generalitzat. Entre les cançons que es cantaven en agrupacions excursionistes de centres parroquials i clubs de muntanyisme, en les marxes i acampades dels anys

²⁷ Departamento Comunicación Calzados Fal, S.A. 18, Octubre 2019. 12:22 PM

²⁸ Manuel Vázquez Montalbán, "Agua y más agua" en Obra periodística 1960-1973: La construcción del columnista (Barcelona: Debate, 2016).

cinquanta i seixanta, n'hi figura una que porta per títol “Vella xiruca”, adaptació de Joan Soler i Amigó d'una cançó italiana titulada *Vecchio scarpone*:

*Vella xiruca
Quantes hores passades
Quanta alegria fas reviure al meu cor!
Quantes cançons al teu bon pas foren cantades No en resta cap record!*²⁹

En aquest ambient de companyonia, de contacte amb la natura, de desplaçaments amb tren o amb autocar, cantant en grup, equipats amb les motxilles, sacs de dormir, tendes i focs de camp, es genera l'apellatiu de “xiruquero”.³⁰ A partir del maig del 68 en l'àmbit urbà, amb l'aparició de cançons de protesta estudiantil contra el règim, s'adopta la denominació de “kumbaiàs” per als joves que també portaven xiruques o botes de pell girada.

El seu ús per a l'alpinisme i fins i tot l'escalada, activitat d'un nivell tècnic superior que l'excursionisme a baixa muntanya, queda patent en una efemèride del muntanyisme andalús. La ressenya de la primera escalada a la Via del Tajo a la paret nord del *Pic Veleta*, amb passos de V i VI grau, per part de la cordada *Vázquez-Olmedo* el 1959,³¹ que portaven

part del material d'escalada fabricat per ells mateixos i unes botes xiruca per ascendir per una paret vertical de roca i neu. En el record de comerciants de sabates amb una dilatada trajectòria es diu que “es portaven molt les botes Xiruca que eren per trotar pel camp, encara que van acabar sent un calçat de batalla diària i les botes de la marca Segarra”.³²

Per a l'elaboració d'aquest treball es va passar un qüestionari a 13 usuaris de les botes *Chiruca*, amb unes edats compreses entre els 60 i els 90 anys, perquè manifestessin les qualitats i els inconvenients que ells trobaven d'aquest calçat, així com anècdotes i singularitats del seu ús.

Fig. 7: El veterà excursionista Benet Pagès, de 89 anys, amb les seves xiruques del model original. Entrevista número 7, 23-08-2019.

29 Joan Soler, *50 anys 100 cançons* (Badalona: Pont del Petroli Poesia, 2011), 11.

30 Joan Soler, *50 anys 100 cançons* (Badalona: Pont del Petroli Poesia, 2011), 11.

31 Fátima Rodríguez, *Historia del Montañismo Andaluz* (Granada: Federación Andaluza de Montañismo, 2011), 84.

32 Del Pino, “Los últimos de los Gorila y las Chiruca”. *La Voz de Almería* (2017), <https://www.lavozdealmeria.com/noticias/12/almeria/122790/los-ultimos-de-los-gorila-y-las-chiruca> (consultat el 02 d'agost de 2019).

D'entre les qualitats van destacar la “comoditat” seguida de la “polivalència”, les “soles” i la de “fàcil manteniment”. Dels inconvenients les respostes estan més repartides i les que agrupen més votacions són els “materials” i la “durada”. Sobre quina imatge donava qui portava xiruques destaca, amb una coincidència total, la “d’excursionista”, seguida per la de “boy scout”. “Progre” i “pagerol” també tenen algunes puntuacions. Sobre la pregunta de perquè s'utilitzaven destaca amb una coincidència total “per fer excursions” seguit per la “pràctica d’altres esports” i “per treballar”. Algú va assenyalar per portar-les “diàriament”. [fig.8].

CUALIDADES	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	TOTAL
CÓMODIDAD			•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	11
SERVIR PARA TODO	•	•	•		•		•	•						6
DURADERAS		•	•						•		•		•	5
LAS SUELAS	•		•	•	•				•			•		6
FÁCIL DE CUIDAR		•	•					•	•	•	•			6
OTROS			•				•	•						3

INCONVENIENTES	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	TOTAL
INCÓMODAS	•			•										2
MATERIALES	•			•								•		3
DURADERAS			•		•							•		3
LAS SUELAS											•			1
OTROS		•	•		•	•	•						•	6

Fig. 8: Taula de resultats dels qüestionaris d'avantatges i inconvenients de l'ús de les botes Chiruca.

chirrido NM (V VI) shrill sound, high-pitched unpleasant sound; chirp(ing); screech(ing), squawk(ing); creak(ing), squeak(ing); squeal(ing); sizzle, sizzling.

chirrión NM (a) (carro) tumbrel. (b) (And, CAm, Méx: látigo) whip. (c) (CAm: sarta) string, line. (d) (CAm: charla) chat, conversation (esp between lovers).

chirrionar [1a] VT (And, Méx) to whip, lash.

chirrisco ADJ (a) (CAm, Carib: diminuto) very small, tiny. (b) (Méx) mujer flirtatious; viejo ~ dirty old man.

chirucas NFPL canvas mountain boots.

chirumen* NM nous*, savvy*.

chirusa* NF (Cono Sur: niña) girl, kid*; (mujer) poor woman.

chis INTERJ (pidiendo silencio) sh!; (llamando) hey!, psst!; (LAM: asco) ugh!

chischís NM (And, CAm, Carib) drizzle.

Fig. 9: Entrada del terme Chirucas al Diccionari Collins Espanyol-Anglès, per Colin Smith Quinta Edició 1997.

La generalització de les botes Chiruca te un exponent al diccionari essent una entrada registrada al Collins espanyol-anglès i traduïdes com a mountain boots.³³

Al diccionari de la llengua espanyola d'Espasa Calpe com a “bota de lona i sola resistent, molt utilitzada per caminar per la muntanya”.³⁴

33 Colin Smith: *Collins diccionario español-inglés. Inglés-español*. (Madrid: Grijalbo Mondadori, 1997) 154.

34 *Diccionario de la lengua española* (Madrid: Espasa Calpe, 2005) 557.

Exposición

Histórico Industrial "Breve muestra del diseño de material de montaña en Cataluña"

Montaje expositivo con piezas históricas para el deporte de montaña diseñadas y producidas en nuestro país: esquís, ciernes, llaves y mosquetones de escalada, calzado y mochilas. Ejemplo de las posibilidades de documentación y exhibición de historias particulares de producciones industriales.

Exposición:

09:00 — 14:00

16:00 — 20:00

Av. República Argentina,
4, 08028Organiza:
Morgui Súnico / Josep
Puig CabezaColabora:
Morgui Súnico / Josep
Puig CabezaAcceso:
Gratuito de acceso libreBarcelona design
week 6-14 June '17BCD Barcelona Centre de Disseny
Pl. de les Glòries Catalanes, 37-38
08019 Barcelona
(+34) 93 256 67 33#Bdw17
#TransformingSocietyAeris KOD
Credim
Acciones

Suscríbete a la newsletter

Fig.10: Publicitat digital de l'exposició realitzada amb motiu BDW 2017. Concepte i documentació Josep Puig, Instal·lació: Ferran Morgui i Totoya Súnico i Equip: Sergi López, Maria Morgui i Ibai Velilla.

En l'edició de la Barcelona Design Week (BDW) de juny de 2017 es va exhibir una instal·lació titulada "Breu mostra del disseny de material de muntanya a Catalunya" i juntament amb les motxilles Alpina, la Tanka, els pitons Quer, els esquís de fusta Miret, els mosquetons Faders i l'autoassegurador Rombo, hi eren presents les botes Chiruca com a equipament característic de l'època.

Conclusions

Les botes Chiruca són el producte més conegut de l'empresa Fontfreda de Tortellà i van tenir un èxit comercial enorme en una època en que a Espanya no hi havia res d'aquesta categoria, i molt difícil

aconseguir-ho d'importació. L'emmotllament de goma vulcanitzada amb materials com la fibra d'espart, la lona i la pell, motiu de diferents patents i perfeccionaments a partir "*del procediment de fabricació d'espartenyas amb sola mixta de fibres tèxtils trenades i goma*",³⁵ es va revelar com a una combinació encertada perquè el producte fos apte per ser usat en activitats molt variades.

En els qüestionaris contestats per antics usuaris, amb edats que van dels seixanta als noranta anys, s'han identificat les qualitats més destacables que tenia el producte: comoditat, que servien per a tot el dibuix de les soles i que eren fàcils de cuidar. També les seves limitacions i inconvenients: els materials deixaven passar l'aigua, la plantilla d'espart era difícil d'assecar i la durada era irregular. S'ha documentat l'ús de les botes en activitats de muntanyisme, en tasques del camp, en la indústria i també ocasionalment com a sabata d'ús diari.

Per a les caminades i excursions a baixa muntanya les Chiruca oferien molt bones prestacions. Per aquesta raó i pel seu preu assequible les van calçar diverses generacions de joves muntanyencs i també com a equip bàsic d'iniciació en altres esports, a falta del calçat reglamentari. Les bones qualitats van servir per aplicar-se a altres tasques com les tasques del camp o per treballar en indústries i tallers. Aquest ús estès i polivalent va penetrar en l'imaginari col·lectiu fins a convertir la marca en la referència d'una categoria de calçat, fenomen que només li ha ocorregut a unes quantes marques i productes.

A nivell internacional l'aplicació del cautxú per a les soles de botes de muntanya va ser un factor determinant que va permetre crear productes tan rellevants com les soles Vibram (1938), els peus de gat Pierre Alain (1935) o les sabates de luxe Paraboote (1919), entre altres. L'aplicació del vulcanitzat de cautxú a les soles de les Xiruca no

³⁵ Esteban Fontfreda, Vda. de. 1949. Un procedimiento de fabricación de alpargatas. España. BOPI 189.105. p.3886.

va ser cronològicament una innovació mundial però, atenent les circumstàncies de l'Espanya en aquells anys, va ser molt important ja que no s'ha trobat cap altre producte equivalent tan difós i polivalent. Actualment la marca Chiruca va associada als productes que fabrica Calzados Fal, que tenen molt bona introducció al món del muntanyisme. Malgrat tota la seva trajectòria el nom ja no és relacionat, per la gent jove, amb el model de botes clàssiques origen de la marca.

Aquest treball és la primera introducció d'una investigació en curs ja que falta trobar més material documental, dibuixos originals de fabricació i altres referències per poder concretar el moment i les circumstàncies del disseny. També falta per entrevistar antics empleats de la firma, hi ha constància que viuen encara a Tortellà i especialment poder parlar amb descendents directes de la família Fontfreda. Amb el que s'aporta en aquest treball es pretén transmetre la idea que les botes Chiruca són un precedent excepcional d'innovació que mereix un estudi historiogràfic més extens i detallat.

BIBLIOGRAFIA

Balcells, Albert i Sámper, G. *L'escoltisme català 1911-1978*. Barcelona: Barcanova, 1993.

Bayer, Robert. *Tortellà*. Tortellà (Girona): Ajuntament de Tortellà, 1991.

Colin, Smith. *Collins diccionari espanyol-anglès. Anglès-espanyol*. Madrid: Grijalbo Mondadori, 1997.

Diccionari de la Llengua Catalana. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1995.

Diccionari de la llengua espanyola. Madrid: Espasa Calpe, 2005.

Gran Diccionari de la Llengua Catalana. Barcelona: Enciclopèdia Catalana, 1998.

Elisenda Rovira, E i Reyner, R "La xiruca. L'R+D de l'espardenya que va marcar una època", Barcelona: Sapiens 189, 2017.

Mallafré, Ernesto. *Escalada*. Barcelona: Editorial Joventut, 1954.

Martínez, J.A. "La personalització de les sabatilles de bàsquet" REDMARKA UIMA-Universitat d'A Coruña - CIECID. Any VI, Número 6, (2013), v1 pp. 51-94.

Modica, Gilles. *Alpinisme La saga dels invents*. Madrid: Edicions Desnivell, 2016.

Moliner, María. *Diccionari d'ús de l'espanyol*. Quarta edició. Barcelona: Gredos, 2016.

Moltanbán, Manuel Vázquez "Aigua i més aigua" en *Obra periodística 1960-1973: La construcció del columnista*. Barcelona: Debat, 2016.

Sáiz, P.; Llorens, F.; Blázquez, L.; i Cayón, F. (Dirs.): Base de dades de sol·licituds de patents (Espanya, 1878-1939), OEPM-OEPM-OUAM, Madrid, 2000-2008, <http://historico.oepm.es>.

*Nota Biogràfica:

Josep Puig és dissenyador industrial i director del Màster en Disseny i Desenvolupament de Producte a ELISAVA, i aquest treball forma part de les Actes del III Simposi FHD. To be or not to be. El paper del disseny en la construcció d'identitats. Barcelona: 12-13 de març 2020.

ENTREVISTA A DELFÍ FEINER CAPDEVILA

Per Jordi Ceballos Villach

(escalador i autor del blog sobre l'escalada i la seva història <http://www.rocalenta.com>)

En Delfí Feiner va néixer a Terrassa, i va ser un escalador molt actiu als anys 50-60. Era del Centre Excursionista de Terrassa, on va impulsar la creació del GESAM. A continuació l'entrevista que se li va fer el dia 7 de gener de 2021:

Hola Delfí, ens pots parlar una mica de tu? D'on ets?

Vaig néixer a Terrassa l'any 1933, i treballava com a teòric tèxtil (actualment seria com un dissenyador tèxtil). Ara fa 47 anys que visc a Cuenca. L'any 1973 els Testimonis de Jehovà em van convidar a venir i em va agradar tant que m'hi vaig quedar a viure.

Com van ser els teus inicis a l'escalada?

Vaig escalar dels 17 als 35 anys. Vaig aprendre a escalar gràcies a un curs del

Delfí Feiner (any 2021).

Isabel Bas (dona d'en Delfí) fent un ràpel al Paller de les Fogueroses.

CADE (Centre Acadèmic d'Escalada) del Centre Excursionista de Catalunya. El Centre Excursionista de Terrassa va contactar amb ells, i ens van donar un bon curs d'escalada. Un dels instructors era l'Antoni Agramont Cruañas, amb qui aviat vam congeniar i em va animar a fer-me del CADE per a que escaléssim plegats més sovint.

Amb quina assiduitat podíeu anar a escalar? A quines zones anàveu?

Només podíem sortir a escalar els diumenges, ja que treballàvem de dilluns a dissabte. Usualment anàvem a Sant Llorenç perquè ens agafava prop de casa. Quan anàvem a Montserrat, intentàvem sortir dissabte al vespre i fèiem bivac a algun lloc. Al Pedraforca o al Pirineu hi anàvem poc, perquè no teníem vehicle i arribar-hi era més complicat.

Quins van ser els teus companys de cordada més habituals?

Vaig escalar amb força companys dife-

rents com en Jaume Galofre, Manel Andreu, Albert Tomàs, Joaquim Tintoré, l'Antoni Agramont o la meua dona Isabel.

Quin material d'escalada utilitzàveu?

Les cordes eren de cànem i les llogàvem al Centre Excursionista. Eren temps complicats i gairebé ningú de nosaltres tenia material propi. Quan el cànem es mullava, pesava moltíssim, i estava fet d'unes fibres que es feia malbé amb facilitat. Es curiós perquè aquestes cordes de cànem podien tenir bon aspecte per fora, però es feien malbé per dins. Recordo que descargolàvem les fibres del cànem amb la mà, i així miràvem si estaven en bon estat.

Per a que vegis com de precari era el material, recordo que un dia estàvem escalant al Gegant de les Fogueroses, quan ens van avisar que a l'Agulla Petita el nostre company Miquel Grané havia patit un accident mortal. Resulta que estava ja a pocs metres del cim quan va patir una caiguda i se li van trencar les 2 cordes de cànem que portava! En record del Miquel, el seu pare va fer una bonica creu de ferro que vam pujar al cim de l'Agulla Petita, i encara hi és.

Quines destacades de les teves "primeres"?

Al 1952 vam fer la primera ascensió a l'Agulla Fina dels Naps de Baix, aquesta agulla era

Penyal Bernat de s'Illeta (Mallorca) amb Isabel Bas.

Joaquim Tintoré a la Cresta de Salenques.
Foto: Delfi Feiner.

tot un mite en aquella època i la seva conquesta va tenir força repercussió als mitjans, encara guardo alguns retalls de diari. Recordo que vam posar un tronc per accedir a l'Agulla Fina i en Pany va fer l'escalada, ja que tot plegat havia estat idea seva. Hi vaig tornar unes setmanes després, i crec que vaig fer la segona repetició.

Altres primeres que vam fer en aquella època van ser la Directíssima als Plecs del Llibre, o la via Montserrat a l'Esquirol (totes dues a Sant Llorenç del Munt), que vaig dedicar a la meva filla Montserrat. Al Pirineu vam obrir la Directíssima a les Agulles de Perramó, que puja per un bonic diedre.

Quines vies eren considerades les més difícils a la vostra època?

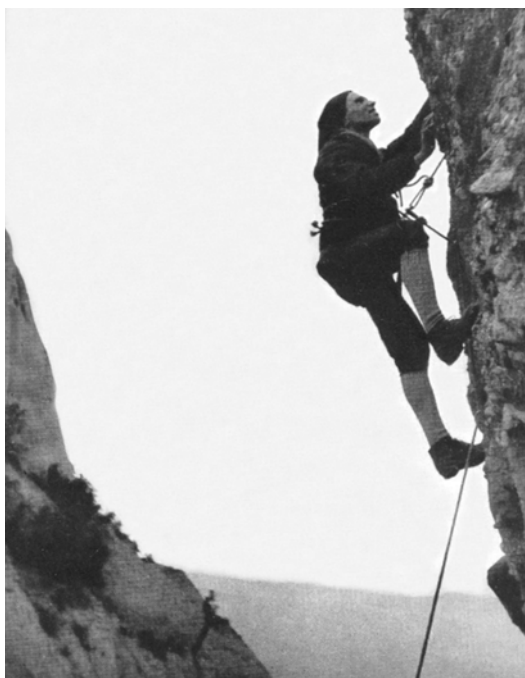
Les que anomenàvem de 6è grau, que sovint implicaven trams on havíem de posar pitonisses, doble corda, etc. Per exemple, el Gegant de les Fogueroses es podria considerar una via de 5è grau. Per fer vies de 6è grau ja havíem d'anar a Montserrat, on n'hi havia moltes per triar. De totes formes, no anàvem a escalar per fer les vies més difícils ni aconseguir cap notorietat, simplement ens ho passàvem bé.

Quins eren els teus escaladors referents?

En Pany era potser el millor escalador de l'època, era molt bo, com una aranya. A mode d'anècdota, recordo un curs d'escalada al Sot del Bac en que estàvem acabant de

Retalls de diari relatius a l'Agulla Fina (1952).

Normal a la Talaia de'en Barbé, any 1962. Foto: Josep M. Soler.

Al Sot del Bac. Foto: Josep M. Soler.

Escut del GESAM.

sopar, i ja de nit el Pany em va comentar si el volia acompanyar a fer un xampany. Al primer moment no el vaig entendre, però aviat li vaig dir que sí, i vam fer una escalada nocturna al Tap de Xampany!

Un altre gran escalador era en Josep Alaix de Sabadell, era tot un referent. També ens fixàvem molt en tot el que feien en Josep Maria Torras i Joan Nubiola, sempre els hi anàvem al darrera per intentar fer les primeres repeticions de les seves vies.

Com es va gestar la creació del GESAM?

Al Centre Excursionista de Terrassa hi havia la SAM (Secció d'Alta Muntanya) que havia estat creada al 1943. Nosaltres volíem donar un nou impuls a la secció, i al 1962 vaig promoure la creació del GESAM (Grup Especial de la SAM). La meua dona Isabel era molt bona dibuixant (treballava al TBO) i ens va fer l'escut. Sempre que anàvem a escalar portàvem unes peces de roba amb aquest escut, i el deixàvem als pots de registre dels cims.

Les seves primeres ascensions són:

	Data	Via	Roca
	10/12/1950	Normal	Fus
Obrir	12/10/1952	Normal	Agulla Fina dels Naps de Baix
	1954	Normal	Penyal Bernat de s'Illeta
	11/03/1956	Normal	El Puro dels Emprius
	1957	Collet	Agulla de la Verge
Obrir	1957	Feiner	Cova del Drac
	1957	Normal	Dit de Beseit
Obrir	22/11/1959	GESAM o Directíssima	Plecs del Llibre
	29/11/1959	GESAM o Cara Nord	Roques de la Coca
	1959	Andreu-Feiner	Roc Colom
	1959	Feiner-Andreu	Mugró o Mogrony
	1959	Montserrat	Esquirol
	17/09/1961	Directíssima des del collet	Gegant
	24/09/1961	Normal	La Filigrana
	26/08/1962	GESAM	Trona del Drac
	23/9/1962	GESAM o Ullés-Feiner	Cavall Bernat de la Vall
	18/11/1962	GESAM	Agulla del Miracle
	1964	Directíssima o Fabrés-Feiner	Agulles de Perramó

TOTAL: 18 vies.

Aprofito per agrair la col·laboració de Delfí Feiner, Amadeu Pagès, Jaume Galofre, David Hita i Martí Puig (Centre Excursionista de Terrassa). Si trobeu qualsevol errada, em podeu contactar a mail@rocacalenta.com.

AFECTACIÓ DEL CANVI GLOBAL SOBRE LES ACTIVITATS EN ELS ESPORTS DE MUNTANYA

Per Pau Pérez de Pedro

Aclariment previ

Aquest article no té la pretensió, en cap moment, de ser un treball d'índole científic, es tracta d'una reflexió de com ens afecta el canvi global sobre les nostres activitats que es desenvolupen en el medi natural i posar èmfasi en la seva gestió.

Monte Perdido. Glacera cara nord. Lucien Briet. Any 1898.

Monte Perdido. Glacera cara nord. Any 2004.

Introducció

Ja fa temps que als cercles de muntanya es parla sobre les repercussions del canvi climàtic en les nostres activitats. Intentaré amb aquest petit article analitzar el coneixement i experiències sobre els riscos que de vegades pot acompanyar les nostres sortides i que en ocasions hauríem d'establir mesures al preparar l'activitat per prevenir-los i inclús suprimir-les i saber esperar.

Un dels aspectes més visibles, i per desgràcia més espectaculars a tot el món, és el progressiu retrocés de les glaceres i en alguns casos la seva total desaparició.

Últimament sembla que, fins i tot per la classe política, el clima està canviant. Han començat a adonar-se que alguna cosa no s'està fent bé i volen actuar, però ara ja és tard: les greus conseqüències les estem veient.

Antecedents

Entre els segles XVI i mitjans del XIX, es va desenvolupar una important activitat de fred i nevades en el continent Europeu. Els hiverns van ser molt rigorosos, i fins i tot el riu Ebre es va arribar a congelar en diverses ocasions.

Va ser quan va sorgir un important comerç de la neu. En diversos

indrets es van construir llocs pel seu magatzematge a l'hivern, que després es treia a l'estiu pel seu consum i venda. A casa nostra tenim nombrosos exemples, en concret a la Serra de l'Obac on hi ha l'existència de diversos pous de glaç. Aquest període de fred és conegut con la "petita edat de gel" que va permetre, donades les característiques ambientals, el creixement de les glaceres.

Des de finals del segle XIX, tenim un escalfament progressiu. Hem de constatar que en la història del clima del nostre planeta, sempre hi ha hagut canvis climàtics, la diferència respecte a la situació actual, és que la terra mai no ha tingut aquests canvis amb la velocitat en que s'estan produint actualment.

Entre les diverses causes, sense ser les úniques, trobem el creixement de la població i un model de societat industrialitzada que es basa en el consum de carburant fòssil, sense fre, i al qual ens costa renunciar.

Aquesta transformació tan accelerada que està afectant a tot el planeta, és coneguda en el món científic com canvi global, i inclús es parla d'aquesta etapa dominada per l'home com una nova era que es coneix con "Antropocè".

La temperatura mitjana del planeta ja està a 1,1 °C, per sobre de l'era preindustrial. Quan l'objectiu que tenim segons nombrosos estudis i les diverses conferències sobre el clima (París 2015), aconsellen no superar els 2 °C al final del segle. I sobretot no sobrepassar 1,5 °C el 2050. L'ONU, en el seu últim informe parla de 2,7 °C al final de segle. És una forquilla molt ample que dependrà del nivell d'emissions dels gasos d'efecte hivernacle i per tant, sempre s'hauran de considerar diversos escenaris previs. Altres estudis diuen que de continuar aquesta tendència estaran a 4 °C a finals de segle.

Afectacions

Actualment el canvi global és una realitat, totalment avalada per la ciència. És veritat que, com en tot, sempre existeixen "negacionistes", però per desgràcia les evidències són reals.

Un exemple de les conseqüències de les alteracions del canvi global, i que també té relació amb les nostres activitats, és que l'eix de rotació de la terra s'ha desplaçat uns 4 m des de l'any 1980. Aquest moviment, conegut com moviment polar, és un desplaçament que experimenten els pols, però en petites desviacions.

En el passat, la convenció de les roques a l'interior de la terra, o les corrents oceàniques, afectaven al seu moviment.

Recentment una investigació de la NASA ha demostrat que la pèrdua cada any de milions de tones de gel, amb el conseqüent augment de les masses d'aigua oceànica, ha provocat un augment de la deriva en els pols 17 vegades més ràpid que en èpoques anteriors. També s'atribueix aquesta modificació de la massa de la terra a l'extracció sense límits, per part dels humans, de les aigües subterrànies.

En els darrers anys, estem comprovant que diverses pertorbacions afecten als nostres esports, i que és possible que augmentin, cosa que ens obligarà a adequar-nos a aquests canvis i prendre consciència dels mateixos, sobretot per la nostra seguretat i la dels companys.

Així, els esports que es desenvolupen en el medi natural, depenen en gran mesura del clima i de les condicions meteorològiques en particular, i també de les característiques geobiogeogràfiques del territori en que vivim.

Garraf.

Les nostres muntanyes s'estan mostrant molt sensibles al fenomen del canvi global. En elles trobem alguns senyals molt evidents, com el retrocés de les glaceres, els canvis en la vegetació o l'emigració de les espècies animals (com la perdiu blanca).

Exposaré alguns exemples de les diverses afectacions, però no de totes.

ELEVAT RISC D'INCENDIS

Recentment, fa pocs mesos però també en les darreres dècades, hem tingut forts episodis d'incendis forestals. El nostre clima mediterrani, sempre ha afavorit aquestes pertorbacions, però ara això s'ha agreujat per les importants i prologades sequeres i l'augment de les temperatures, que al sobrepassar determinats llindars es denominen "onades de calor". No oblidem tampoc el factor de la baixa humitat, que comporta una dessecació del terra i el sota bosc. I això, ara, ja no és exclusiu de l'època estiuenca.

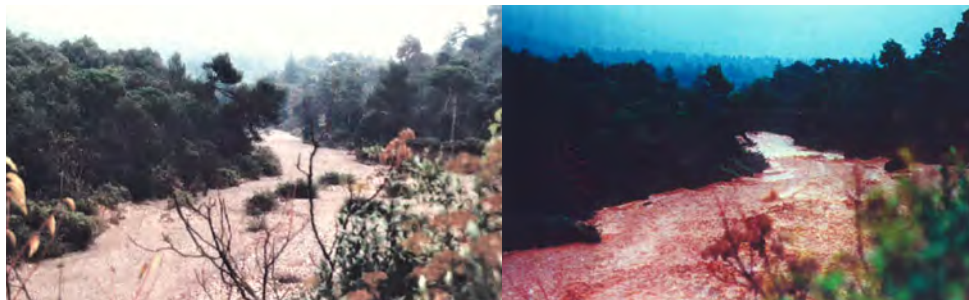
Aquests fenòmens han fet que s'estableixin regulacions en el medi natural, principalment en els parcs naturals protegits, inclús la necessitat de tramitació de permisos i que en ocasions comportés l'anul·lació de l'activitat. Com hem comprovat recentment, no sols les dels caps de setmana, sinó els campaments i travesses, o la regulació del número de persones. Una possible actuació nostra a l'interior d'un bosc, podria representar un risc si no complim les normes que s'estableixen, i a més, posar en perill la nostra pròpia seguretat. Haurem de planificar aquestes activitats i sospesar-les abans de la seva realització.

INESTABILITAT METEOROLÒGICA

Hi ha activitats planificades amb temps, una trobada d'escaladors, espeleòlegs, curses per muntanya, campaments, etc...

Les situacions poden i són versàtils, sobre tot arrel dels canvis que s'estan produint en l'atmosfera i que tenen les seves conseqüències en el conjunt del clima a nivell global. Ens trobem que en un lloc i en una època de l'any, que ha tingut unes condicions meteorològiques determinades, ara poden ser molt variables i força canviants, en poc temps. Es fan necessàries unes consultes als diferents serveis responsables. Cada dia són més precises les previsions, però no són perfectes, així la nostra activitat programada resultarà el menys perillosa possible.

Durant aquest últim any hem vist passar borrasques tan fortes que els responsables dels serveis meteorològics els hi han posat nom, com Glòria o Filomena, que han deixat la seva petjada sobre el territori, no sols a les ciutats, també a les muntanyes, fent malbé els senders, destrossant boscos sencers, i quasi sempre precedits de temporades de forta sequera per reducció de precipitacions.

La riera de les Arenes sense aigua i amb aigua.

Per desgràcia, l'augment important i imprevist de cabal en un barranc, ha comportat, en ocasions, incidents no agradables, obligant a actuar als grups de rescats.

LES AUS

El nostre país és un lloc d'aus migratòries, segons l'època del any, en direcció a l'Àfrica i després en direcció al nord. Els canvis climàtics que fa dècades estem patint, estan modificant les èpoques de pas d'aquestes aus sobre el nostre territori i el seu assentament, igualment les que conviuen amb nosaltres.

També la posta d'ous i la seva cria s'està modificant per l'augment de la temperatura i les suavitats dels hiverns, no emigrant ni nidificant, canviant el seu hàbitat.

El cas de les ratapinyades és un clar exemple, han disminuït el número de dies d'hibernació, no emigrant, i tot per l'augment de les temperatures a l'interior de les cavitats, on hi passen l'hivern.

Totes aquestes noves costums de les aus afecten l'escalada, l'espeleologia, el senderisme i altres activitats del medi natural. Els espais naturals protegits intenten regular la protecció de les aus, alguns inclús, en un afany de ceguesa de protecció, prohibeixen aquestes activitats, incloent les restriccions en les seves normatives, sense intentar pactar-les amb els usuaris.

AUGMENT DE LES TEMPERATURES

Com ja he comentat, l'augment de les temperatures no només afecta les àrees urbanes en el concepte d'"illa de calor", sinó també a les nostres muntanyes tal com podem constatar any rere any.

Els períodes prolongats de fases de calor afecten les nostres activitats, i això, comporta en diverses ocasions, la necessitat d'adaptar-nos a les hores de menys insolació, evitant el cop de calor (elevades temperatures) així com la necessària i imprescindible hidratació i inclús plantejar-nos la disminució de l'activitat.

Llacuna Cotacotani, Paríacota, Xile.

En les zones d'alta muntanya, podem analitzar i comprovar les conseqüències d'aquests augments de temperatures, sobretot en les activitats hivernals, com les que tenen relació amb l'esquí de muntanya, que s'han vist obligades a modificar el període de temps de l'activitat, entre altres motius per la qualitat i la quantitat de neu, relacionades principalment per la manca de precipitació, i que comporta un avançament en el calendari del desglaç de primavera.

Nosaltres hem pogut observar de forma directa la permanència de la neu sobre la cota de 1.500 m en els anys 80 del segle passat, i en aquests últims anys hem passat als 1.900 m.

Costa d'entendre com poden proposar uns Jocs Olímpics per aquí 8 anys, si els estudis més recents sobre el clima en el Pirineu, totes les previsions apunten a que el gradient tèrmic continuï pujant de cota.

El fet que tinguem un any bo de neu, no és significatiu sobretot, perquè és necessari una perspectiva global, i més si dies després un anticicló desfà la neu fins a cotes superiors als 2.000 m.

La prova la tenim en les estacions d'esquí de l'Europa central, que s'estan adaptant a altres esports davant d'aquest retrocés de la permanència de la neu. No tot es resol amb l'increment de canons per produir neu "artificial", això comporta un increment de demanda d'aigua per la seva fabricació amb la conseqüent disminució dels cabals ecològics imprescindibles pel manteniment mínim dels rius. No hem d'oblidar que per la fabricació de neu, a temperatures superiors a zero graus, s'utilitzen additius (poliacrilat de sodi o sulfat de magnesi) que després se'n van amb l'aigua o queden sobre el terreny, afectant els processos erosius, a la flora i a la fauna. També hem de considerar la despesa energètica per produir-la.

En els Alps, el 2015, la temporada de neu s'inicià 12 dies després i finalitzà 26 dies abans amb respecte al 1970. Les glaceres d'Argentièrre, a Chamonix, han perdut 80 m de grossor, i entre els anys 1994 al 2007, la Mer de Glace ha retrocedit 366 m.

Una altra de les conseqüències a l'alta muntanya és la disminució de les cascades de gel i la seva inestabilitat. Pels canvis sobtats de les temperatures, la formació de gel no es fa tan compacta i, a l'igual que la neu, la temporada d'escalada s'escurça.

Un fenomen força important és la pèrdua del "permafrost", que en el cas que ens incumbeix, actua com ciment d'unió entre les roques i inclús d'aquestes amb les parets.

Al fondre's l'aigua-gel d'unió, les parets o blocs queden sense aquest ciment i per tant, lliures i al buit, i la majoria de vegades desprenent-se, inutilitzant la via d'escalada, perquè el pitjor és quan un escalador la trepitja i cau, podent ocasionar greus incidents.

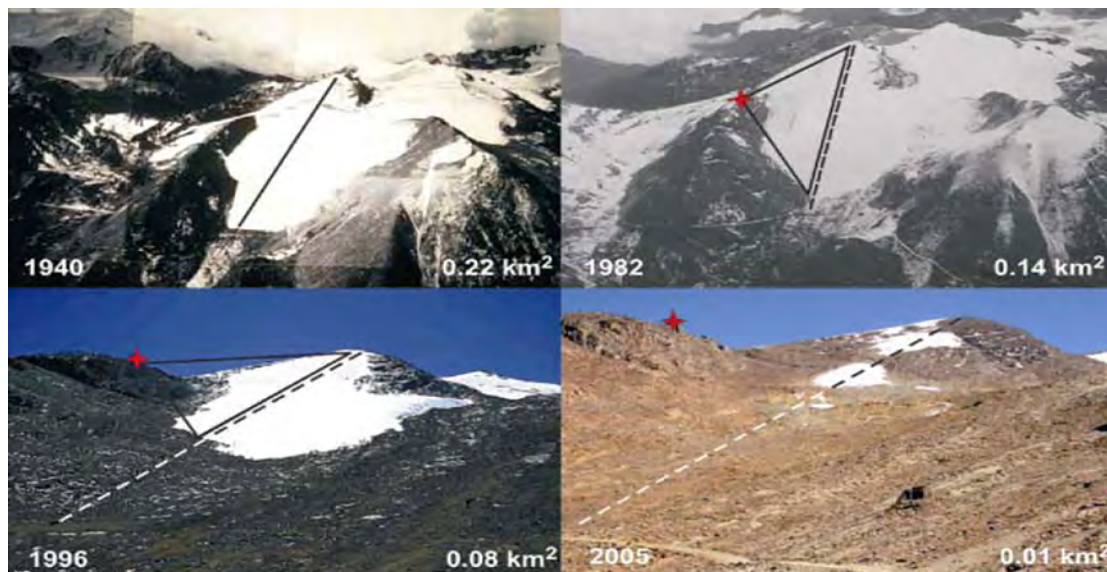
En els Alps, durant el 2007, es van registrar 800 despreniments de més de 100 m³ de roca al massís del Mont Blanc.

En el Pirineu darrerament s'estan produint nombroses caigudes de blocs, sobretot a la primavera. Les causes hem de buscar-les també en la pèrdua del "permafrost". Aquest any hi ha hagut alguns incidents en el Balaitús.

La pèrdua del "permafrost" allibera a l'atmosfera gran quantitat de metà, un dels gasos més importants de l'efecte hivernacle.

Una altra afectació són les vies d'escalada que s'iniciaren fa uns 60 anys al peu de les glaceres. La pèrdua de gruix i l'extinció de les mateixes, que van néixer durant la petita edat del gel i avui tan sols queden unes restes.

Companys escaladors expliquen que a la glacera de Corones (Aneto), els claus d'inici de les vies, que es van instal·lar als anys 50 del segle passat, ara es troben 10 i 15 m del

Glacera Chacaltaya, Bolívia.

terra, o les coves que va fer construir el Comte Russell al Vignemale, que estan a uns 20 m per sobre de la glacera actual.

Paral·lelament no podem ignorar que l'impacte de la innivació i la pèrdua de massa de les glaceres, tenen molt a veure amb el cicle de l'aigua. Això pot contribuir a pèrdues d'aportació hídrica a algunes poblacions i, a la llarga, tenir problemes socials que els muntanyencs no podem obviar.

S'ha constatat que l'augment del nivell del mar és sobretot conseqüència de la desaparició de les glaceres de muntanya.

QUÈ PODEM FER?

És imprescindible la seguretat i prendre majors mesures de prevenció, una bona preparació física i hidratació, tenir present la informació dels medis meteorològics, les seves previsions i no arriscar més enllà de la nostra preparació. El cim, la cova, la cascada... el mes que ve també hi seran!

Cal tenir en compte les zones de risc, per caiguda de roques o allaus, glaceres que han perdut la capa de neu i ara sols tenen glaç, tenir molt present el material necessari per a cada activitat.

Els canvis sobtats als barrancs com a conseqüència d'una pluja torrencial caiguda a la capçalera, és un clar exemple de la necessària prevenció.

Hem de pensar que les antigues guies de muntanya poden estar una mica desfasades. Els itineraris descrits és possible que estiguin modificats, unes esllavissades han pogut canviar un pas delicat o una via d'escalada que ja no existeix.

Potenciar l'estudi dels riscos naturals i incorporar mesures positives.

I com no, la informació. Avui dia és necessari l'intercanvi de la mateixa i que estigui actualitzada. I també tenir un pla B, de seguretat, o de canvi d'activitat.

Actuar per recomanar als responsables dels territoris que els gestionin correctament i que no és necessari prohibir; existeixen moltes fórmules, abans de prohibir: "regular", parlar amb els usuaris... Tenim exemples al nostre país d'acords que funcionen.

I NOSALTRES PODEM CONTRIBUIR?

El darrer informe de l'ONU sobre el canvi climàtic, aparegut recentment, torna a alertar de la mala situació i de les nefastes conseqüències a poques dècades vista. Si volem contribuir al fre del canvi global aquest s'inicia en la nostra pròpia consciència i sensibilitat ambiental.

Lamentablement la última reunió a Glasgow (COP26), no ha aportat grans mesures que impliquin una autèntica lluita contra el canvi climàtic. L'acord sobre la reducció del carbó, encara comportarà varies dècades. La reducció sobre el metà es bassa en una clara afectació a la ramaderia, quan la principal emissió són els abocadors d'escombraries.

No és lògic que ens omplim de proclames per a la lluita contra el canvi climàtic i la nostra actuació no s'ajusti a la mateixa; som capaços d'anar a la recollida d'escombraries a dalt d'un cim (fa uns anys alguns van promoure una expedició per anar a recollir bombones d'oxigen a l'Everest, i l'únic que pretenien és que els paguessin el viatge per fer el cim), i després tenir actituds contràries.

Algunes marques esportives utilitzen i promocionen, en ambients sensibles al medi ambient, que els seus materials són reciclats, però no tot és tan reciclat, les dessuadores que s'acostumen a regalar en algunes activitats esportives, moltes vegades estan fetes de plàstics reciclats, però que a l'hora de rentar-les desprenen petites partícules de plàstic que van a parar al mar.

La promoció de les bones pràctiques ambientals en el medi natural que ajudi a l'eliminació de les emissions de CO₂, ha de ser, si és que creiem que és necessari, un factor primordial per a nosaltres, i també per a les nostres entitats excursionistes. La restauració de la seu de la nostra entitat està concebuda amb mesures mediambientals?

Fa un parell d'anys va aparèixer un llibre promogut per Europarc, (del que sóc coautor) sobre les bones pràctiques en les carreres per muntanya. La principal recomanació era que no es fessin en els parcs naturals protegits i si era així, es prenguessin una sèrie de mesures per pal·liar l'impacte mediambiental. Alguns encara recordem amb quin èmfasi les entitats excursionistes defensaven el parc natural del nostre entorn, "i que s'haurien de reduir les activitats en ell". L'economia no ho justifica tot, i menys quan està en joc el medi natural.

Quan llegiu aquest article, segur que haurà sortit més d'un informe sobre el canvi global. En algun moment els governs hauran de fer quelcom (ara pagarem un nou impost sobre els cotxes per la contaminació del CO₂, i l'abocador del Garraf, de competència de l'administració, continua enviant a l'atmosfera tones de metà i CO₂). I el de Vacarisses, que augmenta de cota. És possible que les noves generacions se'n recordaran de nosaltres, però no d'una manera massa positiva.

Voldria recordar que el tema del canvi climàtic, va molt lligat als objectius de desenvolupament sostenible (ODS agenda 2030) que l'ONU promou, que ens està demanant un canvi de consciència social.

Ja és hora de que, a cada una de les nostres activitats que fem, posem el nostre petit, però important, gra de sorra envers la defensa del medi natural, sobretot pensant en el futur.

El Papiol

11 de desembre de 2021. Dia Internacional de les Muntanyes.

BIBLIOGRAFIA

- Amat, Jordi. "El glaç de la nostàlgia", la Vanguardia pàg. 22; Barcelona 25/02/2021
- Martín Vide, J. "Apaga la luz" llibre 45 pàg. Barcelona 2015
- Mourey, Jacques. "Arti, Antartic amd alpine reserch". París 2007.
- Palau, Neus. "La crisis climatica está cambiando el eje de rotación de la Tierra", revista Natura pàg 9-13. Madrid 2021.
- Pernas, Julio; Pérez, Pau. "Manual Deporte y Sostenibilidad" libro 32 pàg. COE. Madrid 2003.
- Real, Gabriel. "Deporte y Medio Ambiente" revista Jurispor, 10 pàg. Madrid 1998.
- AAVV. "Informe sobre el canvi climàtic a Catalunya" CADS. Barcelona. 2005.
- AAVV. "Los glaciares como cambio global" I jornada de ciencia y montañismo. CACM: Benasque 2008
- AAVV. "Informe del grupo intergubernamental de expertos sobre el cambio climático (IPCC). Lima-Perú 2014.
- AAVV. "Informe sobre calentamiento, estaciones de esquí y nieve artificial", revista Acción Verde. Madrid 2015.
- AAVV. "Guia de bones pràctiques per al desenvolupament de curses per muntanya en espais naturals protegits", EUROPARC Madrid. Diputació de Barcelona 2016.
- AAVV. "El cambio global: afectaciones a los deportes en el medio natural", IX Jornada de Ciencia y Montañismo. CACM. Barcelona 2017.
- AAVV. "Informe sobre el canvi climàtic als Pirineus" OPCC, Jaca 2018.
- AAVV. "Impacte i riscos derivats del canvi climàtic a España" Basques Centre Climatic Change. Córdoba-Argentina 2021.
- AAVV. "Aportaciones climáticas en la última década", Organización Metereológica Mundial. ONU 2021.

Nota de l'autor:

Just al tancament d'aquest Arxiu vull referir-me a l'inici d'una guerra que, a part de les conseqüències socials com a factor importantíssim de destrucció i pèrdues humanes, està afectant a l'augment indiscriminat de crema de combustibles fòssils amb la consegüent incidència sobre el planeta i, sobretot, el problema social per la manca d'aliments -cereals- que pot donar l'aparició de fam en els països del tercer món, que és un dels objectius a evitar (ODS Agenda 2030) dins la lluita contra el canvi global.

VERIFICACIÓ DE LA PRESÈNCIA DE *Narcissus poeticus* L. AL PARC NATURAL DE SANT LLORENÇ DEL MUNT I L'OBAC

Per Albert Vicens* i Manuel Vives**

L'any 2001 el consoci Jordi Guillemot, dins del seu blog *Caudelguille* donava a conèixer una “troballa florística” nova pel Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac: el *Narcissus poeticus* popularment conegut com grandalla o nadala. Es tracta d'una planta molt coneguda i a la vegada vistosa, pròpia dels prats de dall o pastures més o menys humides, que no s'havia observat mai al Parc. Cap botànic o estudiós n'havia fet esment. En aquell moment no en férem massa cas i ho vam deixar dins del calaix de coses a revisar.

Deu anys més tard i al mes d'abril, amb motiu d'una campanya de recerca de noves localitats de *Fritillaria pyrenaica* L. (planta que s'està rarificant molt els darrers anys degut a la gran predilecció que tenen els senglars pels bulbs), vàrem visitar la zona i amb gran sorpresa, vam començar a trobar grandalles a banda i banda del camí, pocs metres abans d'arribar a la Pinassa de la Castellassa del Dalmau (també anomenada del Palleret). L'alegria fou enorme i anà creixent en anar comprovant la importància d'aquesta colònia.

El *Narcissus poeticus* és una herba de la família *Amaryllidaceae* que a Catalunya està representada per cinc gèneres. Potser els més coneguts serien *Narcissus*, *Pancratium* (Lliri de mar) o *Galanthus* (Lliri de neu). La grandalla és una herba bulbosa de fulles linears, llargues (20-40 cm), planes i glauques. Les flors acostumen a ser solitàries, son de color blanc i tenen sis tèpals que es troben soldats formant un tub per la part posterior i pel davant al centre formen una corona de color groc amb el marge crenulat i de color vermell. Fa una olor molt dolça però compte perquè és bastant tòxica.

És una planta pròpia de prats i també de replans de roca però sempre en espais oberts. Les localitats més pròximes on aquesta espècie ha estat citada son: Al nord a la Sauva Negra i al Moianès, a Montserrat

* Membre de la Flora Catalana.

** Membre de la SCN del CET.

(actualment aquesta cita està en dubte) i al nord de Barcelona i al Garraf. Val a dir que és una espècie comuna al Montseny, als Prepirineus i als Pirineus.

La colònia de Narcisos es troba localitzada al peu d'una paret al nord de la Castellassa del Dalmau. En uns relleixos sobre el conglomerat que han acumulat prou gruix de sol per sustentar una comunitat de peu de cingle ben típica a Sant Llorenç. Hi trobem *Quercus ilex* L., *Phillyrea latifolia* L., *Buxus sempervirens* L. de port petit i *Juniperus phoenicea*. *Ruscus aculeatus* L., *Asparagus acutifolius* L. i *Polygonatum odoratum* (Mill) Druce entre mig de totes aquestes espècies hem trobat al costat de *Aphodelus cerasiferus* Gay un centenar de peus de *Narcissus poeticus* L. Tot això està repartit molt desigualment segons ho permet la suficient acumulació de sol en uns 500 m2.

Aquesta població de narcís ens planteja un seguit de qüestions que no son fàcils de respondre. Un camí hi passa pel mig, que si bé és poc freqüentat, com ha pogut passar desapercibuda a tots els botànics o estudiosos de les plantes que han caminat pel massís? Si afegim que les condicions del lloc on es troba la població no son pas

excepcionals i en podríem trobar a centenars amb les mateixes condicions físiques i amb les mateixes espècies acompanyants en tot el massís, com és que no s'ha trobat en lloc més? Curiosament, la colònia té una aparença saludable i sembla estar en expansió. Potser un estudi del material genètic ens podria aclarir amb quines poblacions actuals està més relacionada.

LA PREMSA EXCURSIONISTA A TERRASSA, 1911-2020

Per Carles Capellas i Cabanes

Servei General d'Informació de Muntanya

L'any 1982 el Centre Excursionista de Terrassa va assumir, amb total encert, l'organització del Vè Congrés Excursionista Català, al qual vaig tenir l'oportunitat de participar. Una de les ponències que s'hi presentà i que va merèixer molt la meua atenció, va ser la de Josep M. Figueres titulada *Aproximació a la premsa catalana excursionista de postguerra (1939-1981)*.

L'estudi de la premsa excursionista és una temàtica sobre la que mai s'ha publicat cap estudi que reculli la gran diversitat de publicacions periòdiques que han existit al llarg del temps.

És curiosa aquesta mancança si tenim en compte que hom no dubta a assegurar que *"Els orígens de la premsa esportiva catalana els trobem en les revistes excursionistes que sorgeixen en la Renaixença"*¹.

L'excursionisme a Catalunya no nasqué amb els mateixos paràmetres que a Europa; no nuà una xarxa sinó que a imitació del Centre Excursionista de Catalunya es crearen, arreu del país, entitats independents unes de les altres al llarg de tot el territori. Dues ciutats industrialitzades i amb bases de població importants, com són Terrassa o Sabadell, destaquen en el país i l'extrapolació d'aquest model d'entitats al seu municipi va provocar l'existència d'un elevat nombre d'entitats en cada una d'elles.

Les circumstàncies que impulsaren el moviment excursionista a casa nostra, fruit del moviment renaixentista de recuperar les arrels de la pàtria i estudiar el seu patrimoni, tant material com cultural, provocà l'aparició d'innombrables butlletins on els excursionistes hi descrivien les seves recerques de caire cultural i les activitats realitzades.

Inventariar específicament aquestes publicacions i donar-ne detalls és una tasca, com hem dit, que manca en la història de la premsa catalana i que l'autor està treballant-hi per a una propera edició. Fruit d'aquesta tasca n'és la relació de les publicacions periòdiques excursionistes terrassenques que oferim des d'aquestes pàgines.

Les publicacions que es relacionen estan agrupades per entitats editores ordenades cronològicament d'acord amb la data de constitució i dins de cada entitat per ordre de la data d'aparició del primer número. A continuació s'hi fan constar, si és el cas, les editades per les seccions de cada entitat.

CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA 1910 – ...

¹ MARTÍNEZ SANCHIS, FEDERICO.

"La preguerra: el periòdic com a agitador col·lectiu".

A: FERRE PAVIA, CARME, ET AL.

Un país de revistes. Història dels magazins en català.

Associació de Publicacions Periòdiques en Català. Barcelona, 2009.

ARXIU D'ESTUDIS DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA 1911 - 1915

Just un any després de la seva fundació l'entitat comença a publicar el seu butlletí, el contingut del qual estava dividit en seccions; en el "Preàmbul" del primer número podem llegir: "Aquestes Seccions seran presidides per personalitats terrassenques tan reconegudes com són els senyors Cadevall, Palet i Barba, Sallent, Ferrer, Elies, Galí, Ventalló i Llongueras, que porten en ells mateixos la garantia de la serietat y la importància de lo que s'inserti en el nostre Arxiu".

La redacció anava a càrrec de la Secció d'Instrucció, el president de la qual era també el director de la publicació, mentre que l'encarregat de recollir els originals per publicar era l'arxiver de l'entitat, d'aquí el nom de la publicació.

Així mateix, en l'esmentat "Preambul", es marca el propòsit de la publicació: "Al apareixer per primera volta en el mon del periodisme trepitjant els primers termes de la ciencia, ens creiem obligats a donar raó de la sortida nostra. Es nostre propòsit principal fomentar y encarrilar entre'ls joves de bona voluntat y els estudiosos que s'apleguen en el Centre Excursionista ab fretura de saber, l'estudi integral de la nostra localitat, especialment en els aspectes natural, historich y folk-lorich, facilitant ab la REVISTA un instrument a propòsit pera replegar, fer a coneixer y arxivar com un tresor patri preciosissim, tot lo que s'investigui, y utilisant-la ensemps pera transmetre a las inteligencies mes humils, noticies y coneixements que 'ls sigui utils per llur edificació personal y fins per contribuir als estudis que pretenem arxivar"

El primer exemplar, corresponent als mesos d'octubre a desembre de 1911, va sortir el 6 de gener de 1912 i ben aviat aquesta publicació va ser qüestionada per la seva inviabilitat econòmica. Just a final d'any es va interrompre la publicació, la qual no va reprendre's fins el juny de 1914, amb un exemplar que porta el número 15-16, que cobreix tot el primer semestre, i inclou una nota tot dient: "Causas que sería dificultós y llarg explicarles y definirles, han interromput un bon espay de temps la publicació del nostre Arxiu d'Estudis. Per comanda de la junta del Centre s'ha encarregat la Secció d'Instrucció de redactar-lo y avuy torna a reapareixer, corresponent aquest número als primer y según trimestre d'aquest any".

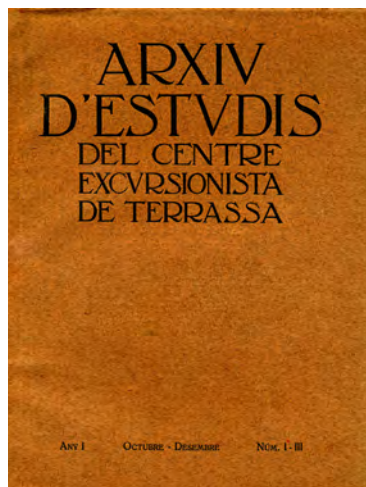
Després de la represa encara se'n van publicar tres exemplars més, de periodicitat trimestral, però finalment es va deixar de publicar. El darrer és el que porta el número 19 de la col·lecció.

L'any 1911 es va publicar com a separata del primer butlletí el treball titulat "Excursió geològica y espeleològica a Mura y contorns" signat per Domingo Palet i Barba.

Si bé la numeració arriba fins al dinou, en total es varen publicar tan sols catorze exemplars. Fou una publicació exemplar com a model de revista de caràcter científic-excursionista.

- Impressió:

1911-1915: La Industria de Morral & Co. Passeig, 7 i 9. Terrassa.

- Mides:

1911-1915: 160 x 225 mm.

ANUNCI D'EXCURSIONS 1911 – (1926)

Aquesta publicació era un simple full on es detallaven les excursions a realitzar. Possiblement la seva publicació s'alternava amb la publicació de l'Arxiu que ressenyem a continuació, que en les seves darreres planes inseria les modificacions necessàries.

En el número 1 de l'Arxiu trobem la primera d'aquestes substitucions a què feiem referència, corresponent a les excursions programades per a juliol i agost: *"Substitució de la Fulla V de l'any IX"*. En el número 34 de l'Arxiu trobem encara publicada la *"Substitució de la Fulla II de l'any XIV"*.

Hem pogut veure aquest "Anunci d'Excursions" publicat de forma independentment l'agost de 1920 (Full IV de l'any X).

En el número 42 de l'Arxiu, corresponent a juliol-agost de 1926, podem llegir: *"En aquests mesos de calor, s'ha cregut convenient deixar de publicar la fulla d'excursions"*.

ARXIU DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA (2a època) 1919 – 1937

L'any 1919 es reprenqué la publicació d'un butlletí, començant nova numeració però amb la indicació de segona època i suprimint el mot *"d'Estudis"* del títol. Per bé que anà millorant mai va arribar a superar els continguts de l'etapa anterior.

El primer exemplar data de juliol de 1919 i en el seu editorial, titulat *"Salut Excursionistes!"* s'hi pot llegir una declaració de principis quan a les seves arrels: *"Fills de la terra som i catalans abans que tot i dintre Catalunya de primer som terrassencs, després encara terrassencs i per fi no volèm ser més que terrassencs"*.

Així mateix, ja a partir del primer número deixa clara la seva nova orientació cap a una major atenció a l'excursionisme pròpiament dit, allunyant-se del caire científic dominant en l'"Arxiu d'Estudis".

La responsabilitat de la publicació requeia en la nomenada Comissió de l'Arxiu del Centre, de la qual era president en Francesc Capella.

Publicà diversos números considerats extraordinaris, com són: el 6, dedicat al poble de Mura; el 13, a la II Excursió Collectiva de les entitats adherides a la Lliga de Societats Excursionistes de Catalunya, que efectuaren a Sant Llorenç del Munt; el 16, dedicat al Doctor Joan Cadevall; el 29, dedicat a l'Obac, amb motiu de celebrar-hi la IV Diada de Germanor i el 98 dedicat a l'escolapi Joan Solà. També es publicà, en forma de separata, l'article titulat *"Sant Salvador de les Espases"* de Joan Solà, publicat en el número 27.

El darrer exemplar publicat porta el número 106 i correspon a setembre-desembre de 1937.

- Impressió:

1919-1922: Gràfics La Indústria de Morral & Co. Passeig, 7 i 9. Terrassa

1922-1924: Gràfics Joan Morral.

1924-1925: Impremta La Indústria. Passeig, 7 i 9. Terrassa.

1925-1937: Imp. Joan Morral. Nord, 22.

- Mides:

1919-1937: 170 x 235 mm.

CIRCULAR PARA LOS SOCIOS (3a època) 1943 – 1974

Continua amb:

Centre Excursionista de Terrassa.

**ARXIU DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE
TERRASSA 1975 – 2012**

Acabada la Guerra, el juliol-agost de 1943 es repregué novament la comunicació escrita amb els socis, primerament per mitjà d'una circular bimestral escrita evidentment en castellà, obligatori a l'època; l'any següent ja s'hi va incorporar una coberta blanca a la qual, un any més tard, s'hi inserí una fotografia; també mica en mica anà introduint el català en els textos.

A partir de 1959 anà millorant els continguts, la coberta fou il·lustrada amb una fotografia i es publicà trimestralment, fins que al començar l'any 1975 inicia una nova època que descrivim a continuació.

També s'han publicat en aquesta època diversos números extraordinaris, dels quals destaca el número 51, amb motiu de celebrar-se els mil cinc-cents anys de la fundació de la Seu Episcopal d'Egara; el 99 dedicat al 50è aniversari de l'entitat; i el 150 amb la publicació d'una separata titulada "Sant Bernat de Menthon. Patró dels muntanyencs", d'Agustí Fabra i Bofill.

- Impressió:

1943-1959: Tipografia Martí. Tarrasa.

1960-1961: Gráficas Condal. Tarrasa.

1962: Tipografia Martí. Tarrasa.

1963: Editograf Pina.

1963-1974: Gráficas Valls.

- Mides:

1943-1974: 160 x 225 mm

- Dipòsit legal: B-5793-63.

ARXIU DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA (4a època) 1975 – 2012

Continua de:

Centre Excursionista de Terrassa.

CIRCULAR PARA LOS SOCIOS 1943 – 1974

Continua amb:

Centre Excursionista de Terrassa.

ARXIU DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA (5a època) 2013 – ...

El primer trimestre de 1975 comença una nova època d'aquesta publicació, la quarta, iniciant nova numeració i recuperant el títol que havia tingut el portaveu de l'entitat en la seva segona època.

La periodicitat inicialment és trimestral, però ben aviat comença a sortir de forma semestral i finalment s'acaba publicant anualment. El número 116 correspon al període comprès de gener de 2010 a desembre de 2011.

És de destacar que amb data de juliol de 1986 en surt un de publicat, sense numerar, que és un interessant monogràfic amb el títol de “Selecció de treballs sobre Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac (1910-1936)”.

El darrer publicat d'aquesta època és el número 117, que correspon a desembre de 2012.

- Impressió:

1975-1982: Gráficas Valls.

1982-2012: Egar-Gràfic. Terrassa.

- Mides:

1975-2012: 170 x 235 mm

ARXIU DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA (5a època) 2013 – ...

Continua de:

Centre Excursionista de Terrassa.

ARXIU DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA 1975 – 2012

Tot seguit s'inicia la 5a època de la publicació que comença a numerar novament des de l'1, que correspon als anys 2012-2013, i a partir de llavors surt anualment.

Conserva el format històric de la publicació però millora notablement tant la presentació com els continguts, configurant, tot plegat, una de les millors revistes excursionistes que es publiquen actualment en el país.

En l'acte de presentació d'aquesta nova etapa destacà la voluntat d'adaptar-se al món digital, però sense renunciar a la publicació en paper, i així mateix també se'n fa referència en el seu primer editorial: “També volem adaptar la publicació als avantatges que ens ofereix el món digital, el de les xarxes socials, i a la capacitat comunicativa de l'extraordinari web del Centre. Estar presents a l'espai cibernètic, i des d'allí, arribar a totes aquelles persones, membres o no de l'entitat, a les quals els seus continguts puguin resultar d'interès.

La temptació del digital és forta, però compte!, perquè no tot són avantatges en el món dels bits”.

- Impressió:

2013-... : Prismàtic Arts Gràfiques, S.A.

- Mides:

2013... : 170 x 240 mm.

PROGRAMA DE ACTOS Y EXCURSIONES 1959 - 2012

Continua amb:

Centre Excursionista de Terrassa.

EL BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA 2012 - 2016

La funció d'aquesta publicació no és altra que la d'oferir als socis el programa d'actes i excursions organitzats mensualment en el si de l'entitat.

Es començà a publicar el mes de gener de 1959 i estava format per un sol full escrit per una cara, i explicava que: "Habiéndose modificado la confección del Boletín-Circular que se publicaba hasta la fecha con carácter bimensual, y el cual, a partir de esta fecha se editará trimestralmente. Además de los mismos, se publicará un programa mensual de Actos y Excursiones a realizar, el primero de los cuales, ponemos a consideración de los señores socios".

Es manté sense numerar fins al gener de l'any 2000, que començà amb el número 1, amb la indicació de 3a època. Canvia de format, disseny i presentació, tal com destaca el seu editorial titulat "Cap a un nou mil·lenni". "El periòdic mensual d'activitats que ara teniu a les mans ja és un primer pas. El nou logotip, disseny, i l'àgil distribució, ens ha de facilitar més la seva consulta".

A partir del número 61 millora la qualitat d'impressió i també la presentació al incorporar-hi fotografies.

El darrer número publicat és el 129, que correspon als mesos de juliol i agost de 2012.

Al llarg de les tres èpoques que abasta el període d'aquesta publicació aquí descrita el títol va sofrir diferents variacions:

- (1ª època) 1959-1960 Programa de Actos y Excursiones.
- (2ª època) 1961-1964 Circular Informativa.
- (2ª època) 1964-1967 Circular para los Socios.
- (2ª època) 1967-1973 Circular per als Socis.
- (3ª època) 1973-1978 Circular per als Socis.
- (3ª època) 1978-1999 Periòdic mensual per als Socis.
- (3ª època) 2000-2012 Periòdic mensual per als Socis.

- Impressió:

2000-2012: Gràfiques A. Macià.

- Mides:

1961-1973: 120 x 175 mm.

1973-1999: 160 x 220 mm.

2000-2012: 210 x 297 mm.

- Dipòsit legal: B-17428-00.

EL BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA 2012 - 2016

Continua de:

Centre Excursionista de Terrassa.
PROGRAMA DE ACTOS Y EXCURSIONES
1959 - 2012

Continua amb:

Centre Excursionista de Terrassa.
EL FULL 2016 - 2020

El programa d'activitats de l'entitat que en els últims anys es titulava "Periòdic mensual per als socis" a partir de l'exemplar corresponent als mesos de setembre-octubre de 2012 surt identificat com a 4a època, canvia el títol i comença nova numeració.

Manté el format però es presenta a tot color i augmenten els continguts ja que, a més de la programació de les activitats, s'hi intercalen textos.

El darrer exemplar publicat d'aquesta època és el número 23, que correspon als mesos de maig-juny de 2016.

- Impressió:

2012-2016: Prismàtic Arts Gràfiques.

-Mides:

2012-2016: 210 x 297 mm.

- Dipòsit legal: B-17428-00.

EL FULL 2016 - 2020

Continua de:

Centre Excursionista de Terrassa.

EL BUTLLETÍ DEL CENTRE EXCURSIONISTA DE TERRASSA 2012 - 2016

Finalment substituint la publicació anterior en comença a sortir una de més reduïda en els continguts, tal com diu en la seva presentació: "Una versió reduïda però no per això menys atractiva i molt més pràctica i funcional del recull d'activitats de la nostra entitat".

Identificada com a 5a època, conserva el mateix format però només recull el programa de les activitats programades per l'entitat.

El darrer exemplar publicat és l'identificat amb el número 20, corresponent als mesos de setembre i octubre de l'any 2020.

- Mides:

2016-2020: 210 x 300 mm.

Centre Excursionista de Terrassa SECCIÓ D'ALTA MUNTANYA (SAM) 1943 - 2010...

S.A.M. Secció Alta Muntanya del Centre Excursionista de Terrassa 1950 - 1959

El desembre de 1950 la Secció d'Alta Muntanya inicià la publicació d'un butlletí propi de la secció; els primers números, mecanografiats, es van publicar en ciclostil i a partir del número 9 ja eren impresos.

En total es van publicar dotze exemplars, tots ells escrits en català. El darrer, sense numerar, va ser inclòs en el portaveu de l'entitat número 96, corresponent als mesos d'octubre-desembre de 1959, on explica que la SAM "facilitarà quantes

comunicaciones crea pertinentes, mediante su inserción en la circular trimestral de este Centro en lugar de la que se editaba anualmente para mantener contacto con los miembros de la Sección”.

- Impressió:

1952-1956: Taller Gràfics M.Figueras. Sant Joan, 14. Terrassa.

1959: Imp. Gráfica Iberia.

- Mides:

1950-1959: 160 x 220 mm.

Centre Excursionista de Terrassa SECCIÓ D'INVESTIGACIONS SUBTERRÀNIES (SIS) 1968 – 2010...

S.I.S.

1970 – 1992

Inicialment aquesta publicació estava feta a ciclostil, fins que a partir del número 4 es començà a publicar com un exemplar monogràfic del butlletí de l'entitat, tal com s'explica en la seva presentació: *“Pel novembre de l'any 1970, la SIS va editar una petita publicació dedicada al IX Curset d'Iniciació a l'Espeleologia. Va servir de base per anar editant posteriorment altres publicacions, intentant millorar-les a cada número. En els tres números que apareixeren, SIS-1 (novembre 1970), SIS-2 (abril 1971) i SIS-3 (octubre 1973), tots ells ciclostilats, es veu clarament una evolució del grup.*

En arribar al SIS-4, que ara teniu a les mans, la Junta del Centre va creure necessari i convenient que aquestes publicacions, que malgrat tot tenien poca difusió, s'incorporessin a l'Arxiu del Centre, fent, si cal a l'any, un número dedicat totalment a l'espeleologia, i així donar una difusió molt més àmplia dels treballs realitzats pels diversos membres i equips de la Secció”.

Aquests exemplars monogràfics dedicats a l'espeleologia es corresponen amb els números 4, 11, 16, 18, 23, 29, 44, 53 i 75 de la 4a època de l'“Arxiu del Centre Excursionista de Terrassa”.

Si bé la publicació no ha estat gairebé mai anual, va anar sortint fins al número 12, corresponent al mes de desembre de 1992.

- Impressió:

1975-1982: Gráficas Valls.

1982-1992: Egar-Gràfic. Terrassa.

- Mides:

1975-1992: 170 x 235 mm.

**FULL INFORMATIU
1973**

Es tracta d'una publicació interna de la secció, ciclostilada, formada per un doble full, amb notícies sobre les activitats portades a cap pels seus membres, així com altres informacions d'ordre intern.

Només en varen sortir publicats cinc exemplars, corresponents als mesos de març, abril, maig, juny i setembre, respectivament.

- Impressió:

1973: Copress.

- Mides:

1973: 150 x 210 mm.

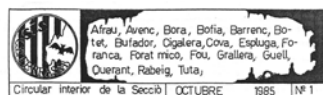
CIRCULAR INTERIOR DE LA SECCIÓ 1985 - 1987

Aquesta circular interna va començar a sortir l'octubre 1985 i combinava la seva publicació amb "S.I.S".

En l'editorial del primer número llegim: *"Aquesta petita circular que ara neix, és fruit de la manca d'un mitjà d'informació per tal que els membres d'aquesta secció puguin estar al corrent de tot el referent al món de l'espeleologia i principalment a allò que els afecta més de prop com són les activitats de la Secció i dels seus membres".*

Aquesta publicació també l'hem vist referenciada, alguna vegada, amb el títol de "Cavitat", si bé aquest títol no apareix mai en la publicació.

La capçalera és força curiosa ja que inclou un petit vocabulari espeleològic emmarcat dins d'una cavitat.

EDITORIAL

Aquesta petita circular que ara neix, és fruit de la manca d'un mitjà d'informació per tal que els membres d'aquesta secció puguin estar al corrent de tot el referent al món de l'espeleologia i principalment a allò que els afecta més de prop com són les activitats de la Secció i dels seus membres.

Doncs gaires pretensions d'ésser una circular molt formal, el que volem és que tothom s'hi pugui expressar i explicar les seves experiències en aquest món com en l'espeleologia.

Així doncs nosaltres tenim el primer número, esperem que la col·laboració de tots no el faci ésser només el primer.

DE LA REDACCIÓ DE BUTLLETÍ DE L'ESPELEOLOGIA

Amb motiu del 75è aniversari del nostre Centre, el 19 de la Secció va tenir la gran penada d'organitzar un acte prou important i multitudinari com una setmana dedicada a la divulgació del món de l'espeleologia. Donc que la qüestió era prou important, se va discutir a justa, naturalment la proposta fou molt aplaudida i ja en tenim a tota espontaneïtat amb l'organització de "la Setmana". A tothom se li va encomanar una tasca, alguna més, altres menys, ja es sap que odisseu segons les possibilitats. En mig d'aquest gran rebotori es trobava el president (primari) que intentava fer allò que queda tant bonic de dir: "coordinar esforços" i val a dir que fou la persona que treballà més, com que no tothom li ho reconegut.

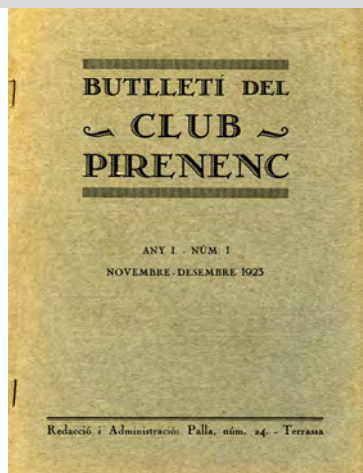
Una de les coses que si bé o malament sortia "la Setmana", ens preguntaven algunes, i sobretot els més joves, era el perquè no ag

CLUB PIRENENC 1923 - 1930

BUTLLETÍ DEL CLUB PIRENENC 1923 - 1930

A finals de 1923 aquesta entitat inicià la publicació del seu butlletí i en el seu primer editorial, sota el títol de "Déu vos guard", diu: *"Tanmateix aquests mots que formen el títol de nostra primera plana, no són tan sols de pura cortesia, sinó que són un deure. Avui, certament, sortim al carrer no pas enfront de ningú, que les palestres inútils no ens proven, sinó junt amb tots els que es senten veritables excursionistes, i és just que aquests, doncs els hi dirigim les nostres salutacions.*

Serà, doncs, el nostre Butlletí, el portaveu de totes les nostres manifestacions, dels nostres projectes, dels

aconteixements relacionats a l'excursionisme i per fi, el que signifiqui directament la vida del nostre Club o que pugui interessar als nostres socis"

Entre 1923 i 1929 se'n van publicar tres volums, cada un format per dotze números. Cada volum ofereix un índex complet, amb l'ordre alfabètic dels autors, els gravats i les notes de la crònica social de l'entitat.

Encara es van publicar dos exemplars més, els números 37 i 38, corresponents als mesos de febrer i maig de 1930, respectivament. Aquests exemplars varen quedar sense poder-se incloure en cap índex.

L'any 1926 es publicà la separata "Historial de Can Torrella. Parròquia de Matadepera", signat per Joan Solà.

Tot plegat forma una bona col·lecció, tant pels textos i fotografies com per la pulcritud en la tipografia i la presentació.

- Impressió:

1923-1925: La Indústria. Passeig, 7 i 9.

1925-1930: Joan Morral. Nord, 22.

- Mides:

1923-1930: 165 x 235 mm.

SECCIÓ EXCURSIONISTA I DE TURISME DEL CENTRE SOCIAL
(1917) – 1922
SECCIÓ EXCURSIONISTA DEL CENTRE SOCIAL²
1922 – ¿?

BUTLLETÍ DE LA SECCIÓ EXCURSIONISTA DEL CENTRO SOCIAL 1922 – (1926)

Per referències sabem que aquest butlletí va començar a sortir l'any 1922. Inicialment tenia periodicitat mensual, si bé publicà alguns números trimestralment i a partir del número 15 al 25 va ser bimestral.

Fins el número 15, que correspon a març-abril de 1925, sembla ser que tenia una presentació senzilla, ja que en el seu editorial titulat "El nostre Butlletí", podem llegir: *Joia grandíssima, es la nostra al oferir-vos avui el Butlletí de la Secció rejovent i vestit de vell nou.*

La seva nova etapa pot dir-se que vé a marcar el tercer aniversari de la fundació de la nostra volguda Secció Excursionista, dintre el Centre Social. Son dugues dates que no hem d'oblidar, puig fixen la ruta ascendent de la nostra entitat, al mateix temps que marquen un esdevenidor plé de belles promeses.

El nou format del BUTLLETÍ, donarà lloc a la millor freqüentació dels socis per mitjà d'aquestes pàgines, al mateix temps qu'els servirà d'instrument cultural.

BUTLLETÍ de la Secció Excursionista del Centre Social Terrassa

Any IV. N.º 24 SETEMBRE - OCTUBRE 1925

² Joventut Catòlica (1876-1911) > Centre Social (1911-1943) > Centre Social Catòlic (1943-2007) > Associació Centre Cultural El Social (2007-2010...).

A més d'ésser el portaveu per als associats, tindrà una missió educativa. La de la literatura de l'excursionisme, i la de captador de voluntats per al bell esport qu'ens ha de fer estimar cada dia més la nostra terra".

Destaquen pràcticament com a únics col·laboradors les signatures de Jacint Elies i J.Solà.

- Impressió:

1925-1926: Tallers Gràfics E. Verdaguer Morera. Topete, 16

- Mides:

1925-1926: 175 x 250 mm.

GRUP EXCURSIONISTA MONTSERRAT 1919 – (1939)

(PROGRAMA DE LA SECCIÓ DE SENYORETES) 192? – 192?

L'any 1921 es creà en el sí de l'entitat la Secció de Senyoretetes, posteriorment anomenada Secció Feminal, i d'acord amb la bibliografia consultada, ja que no hem pogut veure cap exemplar d'aquesta publicació, podem establir que publicaven mensualment un programa de les excursions a realitzar per part de les components d'aquesta secció, de la qual era presidenta Maria Noguera.

Sens dubte, aquesta publicació específica de les sòcies devia desaparèixer tan promptament com es va començar a publicar el portaveu de l'entitat, ja que en el número 8 conté un apartat reservat a aquesta secció. Així mateix en el número 14, de maig-juny de 1927, el primer article que es titula "D'activitat feminista", comença dient: *"Signant proves diverses, d'un temps ençà venim llegint damunt les planes de la publicació nostrada, els noms d'algunes senyoretetes pertanyents a la secció feminal"*.

Pel que fa a aquesta secció val a dir, també, que davant la gran desfeta que va assolir el país amb motiu de la Guerra, en la reunió general de l'entitat celebrada el 25 de setembre de 1937, s'aprovà que *"La Secció Femenina assumeix interinament l'exercici dels càrrecs de la Junta Directiva"*. Ocupà el càrrec de presidenta de l'entitat l'anteriorment citada Maria Noguera. Així doncs, podem establir que els tres darrers exemplars del butlletí publicat per l'entitat, i que descrivim tot seguit, van aparèixer sota la direcció i responsabilitat de les sòcies de l'antigament anomenada Secció de Senyoretetes.

BUTLLETÍ DEL GRUP EXCURSIONISTA MONTSERRAT 1925 – 1938

Aquesta entitat inicià la publicació del seu butlletí el febrer de 1925. Era un doble full de format molt petit i aparegué cada dos mesos de forma regular fins al número 18, corresponent a gener-febrer de 1928; a partir del número 19 canvià totalment la presentació i esdevingué un veritable

butlletí, de la qual cosa deixà constància en les seves pàgines, amb el títol “El nou format del Butlletí”, fet que coincidí amb el canvi a un nou estatge social i la celebració del novè aniversari de l'entitat.

El mes de setembre de 1928 s'interrompé la publicació del butlletí en ser clausurada temporalment l'entitat, i el següent exemplar, el número 22, no va poder sortir fins al maig-juny de 1929, deixant-ne testimoni en el seu editorial, titulat “Cant a la vida” tot dient: *“En reempendre, avui la publicació del nostre Butlletí, tornem de fet, a la normalitat completa, després d'un seguit de vicissituds que mantingueren en estat anguniós als qui veritablement sentim afecte pel Grup.*

Conscients del nostre deure, i com a excursionistes que som, bregats en afrontar les fúries dels elements, hem sabut permanèixer fermes davant la ja esvaïda tempesta”.

A principis de 1931, canvià novament de format tornant a aquell petit inicial, la qual cosa justifica en el número 32, sota el títol “Any nou, vida vella”, amb tota una declaració de principis: *“En començar l'any 1931, el nostre portaveu torna a adquirir aquella senzillesa d'abans, aquell aspecte característic, tan nostre. En aparèixer per primera vegada, junt amb ell veiérem néixer un sens fi d'illusos relacionades amb l'Excursionisme i amb la nostra entitat. No és que pretinguéssim fer-nos grans per mitjà de nostre portaveu; no és que penséssim anar-lo ampliant fins a esdevenir una publicació sumptuosa. Anhelàvem només tenir sempre un portaveu humil, suficient per a reflectir-hi nostres inquietuds i nostra tasca feta i a fer. Les nostres il·lusions, en aquest aspecte, ja responien a la realitat. No calia pas que ens vestíssim de gran festa per a competir en efectes exteriors a nostres consemblants, tenint tantes necessitats d'ordre interior que reclamen una atenció constant per tal que l'Excursionisme sigui una realitat dintre les entitats excursionistes, cosa que no totes poden dir-ho.*

Portats potser per un excés d'entusiasme, o millor dit, per un afany d'engrandir l'entitat nostrada, hem anat més enllà d'on calia i d'on podíem arribar. I per això, lliures d'influències estranyes i mirant solament el bé de l'entitat, hem cregut convenient retornar la nostra publicació al seu aspecte més primitiu, com a primer pas d'un pla econòmic encaminat a enfortir materialment l'entitat, per a després fer-la més forta espiritualment, a base d'actes culturals, ampliació de nostra biblioteca i adquisició de material útil per a les excursions.

Encara que sembli una paradoxa, en l'any nou volem fer vida vella, aquella vida plena de records agradables, i que no significa un retrocés en nostra marxa ascensional, sinó un acumulament de forces indispensables per a la prosperitat i evolució del Grup, al qual tant devem per les hores d'ensenyança i de goig que ens proporciona amb la coneixença de la terra nostra”.

Novament, però, a partir del número 56, corresponent a gener-febrer de 1935, canvia de format i les cobertes, modernistes, presenten composicions fotogràfiques que canvien cada any.

El darrer exemplar publicat és el número 74, corresponent a gener-febrer de 1938.

- Impressió:

1925-1931: Joan Morral. Nord, 22.

1931-1938: J. Ventayol.

- Mides:

1925-1928: 115 x 170 mm.

1928-1930: 185 x 245 mm.

1931-1934: 115 x 170 mm.

1935-1936: 155 x 210 mm.

1937-1938: 160 x 220 mm.

APLEC ANYAL A MONTSERRAT (1925) – (1927)

Publicació anual editada amb motiu de l'organització d'aquest aplec, que es celebrava el mes de setembre, i que conté el programa de totes les activitats organitzades per a aquesta diada.

Només hem pogut veure els exemplars corresponents als anys 1926 i 1927, que es corresponen amb el sisè i setè aplec, respectivament.

- Mides:

1926: 117 x 170 mm.

GRUP EXCURSIONISTA DE LA FRATERNITAT REPUBLICANA DE TERRASSA³ 1922 – (1939)

BUTLLETÍ DEL GRUP EXCURSIONISTA DE LA FRATERNITAT REPUBLICANA (CASA DEL POBLE) DE TERRASSA 1925 – 1934

Aquest grup inicià la publicació del seu butlletí el mes de desembre de 1925 i d'aquests inicis, ens en parla en el número 13, dos anys després que es comencés a publicar: *"L'aparició d'aquest portaveu fou portada a cap sense la possessió dels necessaris elements, que foren substituïts per l'esperit de sacrifici d'un nombre reduït d'amics nostres, que sense menyspreu per la resta volem qualificar d'exemplars"* i just un any més tard, el número 19 deixa constància de la seva organització aprovada en l'assemblea anual de 1928: *"Es parlà d'aquesta publicació si s'havia de seguir i amb quina forma calia fer-ho el nou any que vé. Després de algunes proposicions s'acordà seguir publicant-la amb un cos de redacció de tots els socis, baix l'organització de la comissió de propaganda, la qual aquesta te de vetllar pel seu bon nom excursionista"*.

El butlletí mantingué amb regularitat la seva publicació de forma bimestral fins al número 52, que correspon a setembre-octubre de 1934, data en què el Grup fou clausurat per ordre governativa, com a conseqüència dels fets d'octubre.

- Impressió:

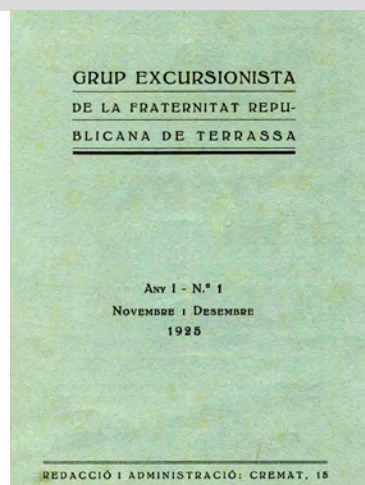
1925-1929: M. Figueras Singla. Sant Joan, 14. Terrassa.

1930-1934: Josep Ventayol. Nord, 50. Terrassa.

- Mides:

1925-1927: 135 x 200 mm.

1927-1934: 140 x 210 mm.

³ L'any 1903 també es constituí la societat Casa del Poble, S.A. amb l'objectiu de comprar l'edifici destinat a seu social de la Fraternitat Republicana (1903-1939), que era la unió de les diferents faccions republicanes existents a la població.

GRUP EXCURSIONISTA LA LLANTERNA⁴ 1924 – 1928

(BUTLLETÍ) (1925) – 1926

D'aquesta publicació, de la qual no hem pogut veure cap exemplar, en trobem constància en el número 1 del Butlletí del Grup Excursionista La Llanterna, el qual ressenyem a continuació. El seu editorial, titulat “Mots de presentació”, referint-se a aquesta publicació, diu: “No fa pas gaire que un intent de butlletí migrat i pobric aparegué a la llum pública. I malgrat la llur raquítica senzillesa, ell fou un motiu de joia per nosaltres, car de bell antuvi era ja la iniciació essencial de ço que voldriem significar, desenrotllat, però, en forma de gestació embrionària encara”.

BUTLLETÍ DEL GRUP EXCURSIONISTA “LA LLANTERNA” 1926 – 1928

Continua amb:
Orfeó de Terrassa.
**GASETA DE L' ORFEÓ TERRASSA I DEL SEU
GRUP EXCURSIONISTA 1928 – 1929**

En el número 1 del butlletí, que correspon a juny-juliol de 1926 es veu ben clarament la gran estima que l'entitat disposa en la publicació del butlletí: “*Quin plaer indescriptible gaudim avui nosaltres, en fer-vos ofrena de aquest bell aplec de coses nostres, pensaments íntims, projectes abrandats d'entusiasme, glosaris viscuts, cúmuls d'impresions, de neguits, de delectances! Nostre somni de color de rosa s'és portat a terme. Tenim un vincle de publicitat que ens rellacionarà amb els amics i comfres volguts. Aquest butlletí és el complement directe de la nostra tasca, és potser, si voleu, una gimnàstica sistemàtica i evolucionativa pel nostre intel·lecte.*”

A partir del número 5 millorà, tal com es posa de manifest en la secció de “Noves” d'aquest exemplar: “*Iniciant el pla de millores que tenim projectades per al nostre BUTLLETÍ, hem augmentat amb quatre planes l'edició present. Això mercès al desinterès d'alguns i a les meritíssimes persones que ens han honorat amb les llurs signatures.*” Per tal de continuar amb la millora del butlletí en els números 11 i 12 s'inserí, sota el títol “Tu, llegidor!, tu, amic!, tu, consoci!” una crida per cercar recursos econòmics per tal de donar més puixança a la publicació, deixant clar que les sumes recaptades no servien per pagar deutes, ja que textualment diu: “*Necessitem diners. Per a continuar publicant decorosament aquest BUTLLETÍ, necessitem cabals. No direm, per tal de commoure la teva benavolència, que estem endeutats fins al coll, que de tu llegidor, de tu, amic, de tu consoci depèn la salvació i la durada d'aquest portaveu. Tot ho tenim saldat, fins la darrera malla. No acostumem fer despeses sinó tenim amb què pagar-les. No volem treure com fan molts, més al sol que no hi ha a l'ombra. Les factures de l'impressor i del fotogravador*”

⁴ Societat Coral Sempreviva La Llanterna: 1891-(1939).

estan al corrent. Però ens calen diners per a fer més eficaç la nostra labor”.

Es publicà regularment de forma bimestral fins al número 14, corresponent als mesos d'agost-setembre de 1928, el qual, en la secció de “Noves” avançava la notícia del canvi de nom de l'Orfeó La Llanterna, entitat a la qual pertanyia, pel d'Orfeó de Terrassa: *“Estant ja en màquina la present edició, s'efectuà en l'estatge de l'Orfeó el 22 del passat juliol, una gran assemblea general, en la qual hi assistiren la major part dels socis de la Entitat i de les seccions respectives, on s'acordà, entre altres decisions de vital interès, la reforma del reglament actual de la Societat.*

Aquesta mida portarà un caire nou a les activitats de tots nosaltres plegats, i donarà un nom nou a l'Orfeó, canviant-se també, com a conseqüència lògica, la denominació actual d'aquest Grup excursionista”.

Els catorze butlletins publicats van ser dotats d'un índex i relligats en un sol volum.

- Impressió:

1926-1928: Tallers Gràfics Josep Ventayol. Plaça Mossèn Cinto Verdaguer. Terrassa.

- Mides:

1926: 170 x 245 mm.

GRUP EXCURSIONISTA EGARA 1926 – (1939)

(PROGRAMA-ANUNCI D'EXCURSIONS) 1927

Continua amb:

Grup Excursionista Egara.

EGARA. G. EXCURSIONISTA 1928-1933

D'aquesta publicació no hem pogut veure'n cap exemplar però hi fa referència el número 1 del butlletí que descrivim a continuació, en el seu editorial titulat “Dèu vos-guard”: *“Una empena progressiva ben notable es la publicació del present butlletí que s'ha procurat que amb l'ajut de tots nosaltres reunís molta més importància que el que fins ara s'havia publicat” i més endavant afegeix: “També hi veuran reproduïts gravats fotogràfics força interessants, coses que fins ara no s'havia pogut obtenir per la manca d'espai en el nostre anterior butlletí tan modest”.*

Josep Iglésies, en l'Enciclopèdia de l'excursio-nisme, ens ofereix una breu però ben documentada descripció: *“Pel gener-febrer del 1927 aparegué el primer programa-anunci d'excursions, bimensual, en setzau, amb una fotografia davantera, la qual després fou suprimida o fou inserida a l'interior. Pel juny del mateix any les mides del programa foren millorades”.*

EGARA. G. EXCURSIONISTA 1928 – 1933

Continua de:

Grup Excursionista Egara.

PROGRAMA-ANUNCI D'EXCURSIONS 1927

Continua amb:

Grup Excursionista Egara.

ESTÍMUL 1934-1938

Amb data de gener-febrer de 1928 l'entitat començà a publicar un butlletí, en substitució del programa anterior, que si bé inicia numeració, especifica que es tracta de la segona època.

A partir de 1931 es redueix el nombre de pàgines, tal com s'aprovà en la reunió general extraordinària del mes de gener, la qual cosa reflecteix el butlletí de gener-febrer en la seva primera pàgina: *"Consoci: Observeu que, en la reunió que detallem al peu, s'acordà que el portaveu quedés provisionalment reduït al tamany del present; reducció que facilitarà la compra de material de camping i demés"*. Just dos anys més tard el butlletí torna a millorar i també ho reflecteix l'editorial del butlletí del primer trimestre de 1933 titulat *"Un primer pas"*: *"Ara que el nostre Grup compta ja amb una Comissió de Cultura, i en la qual hi són compreses moltes seccions o subcomissions, la de Literatura lligada intensament amb el nostre portaveu, ens facilita ja un primer pas endavant en la nostra causa, per mitjà de la millora que el present Butlletí representa. No és sols una millora visual, sinó millor podem dir, és una millora espiritual"*.

Amb aquest títol se'n van publicar trenta-dos exemplars agrupats en volums, els quals cada vegada iniciaven numeració; el volum primer (1928-1929) comprèn del número 1 al 12 i el segon (1930-1932) de l'1 al 16; mentre que el tercer comprèn només els quatre números publicats l'any 1933, ja que a partir de gener de 1934, tot i continuar la mateixa numeració i estructura, la publicació canvia el títol pel d'"Estímul. Portantveu del Grup Excursionista Egara", el qual es descriu a continuació. Ambdues publicacions comparteixen el mateix relligat.

- Impressió:

1928-1933: Imp. Salvatella i C^a. Terrassa.

- Mides:

1928-1933: 160 x 220 mm.

ESTÍMUL

Portantveu del Grup Excursionista Egara. 1934 - 1938

Continua de:

Grup Excursionista Egara.

EGARA. G. EXCURSIONISTA 1928-1933

Sense cap mena d'interrupció en la publicació el butlletí d'aquesta entitat canvià el títol, tal com explica en l'editorial, titulat *"Estímul"*, del primer número que es publicà amb aquesta nova denominació: *"hem cregut convenient donar-li un nom, com d'altres també el porten; però aquest nom no havia pas d'ésser bonic, assonant, melodiós, sinó un nom que s'identifiqués amb el que representa i significa per a nosaltres el nostre butlletí, ja que és ell el que escampa la veu del nostre Grup, el que ens agrupa sota la seva crida, el que ens impulsa a activar nostres excursions i ens uneix en hores delicioses d'amistosa germanor com un poderós estimulants psicològic; bé està doncs, que sigui ESTÍMUL el seu nom"*.

El primer que es publica amb aquesta denominació porta el número 5, del volum III, i correspon a gener-febrer de 1934; aquest volum (1933-1935), que també incorpora els darrers butlletins de l'any 1933, s'acaba amb el número 16, corresponent a novembre-desembre. El volum IV, (1936-1937) agrupa onze exemplars i el darrer correspon a octubre-novembre-desembre de 1937.

Tots els volums d'aquesta publicació disposen del seu índex, excepte el darrer, del qual no hem pogut confirmar la publicació, però donades les circumstàncies del moment, podem pensar que no va ser mai confeccionat.

- Impressió:

1934-1938: Tipografia Martí. Puignovell, 10. Terrassa.

- Mides:

1934-1938: 160 x 215 mm.

GRUP EXCURSIONISTA LA MOLA 1924 – (1939)

LA MOLA

Grup Excursionista. Portaveu. 1928 – 1938

El primer número del butlletí d'aquesta entitat sortí a la llum amb data gener-febrer de 1928 i es publicà regularment de forma bimestral; la coberta disposava d'una fotografia sobreposada que més tard fou suprimida.

De l'editorial del número 1, titulat “Un buid que venim a omplir”, recollim: “Modesta nostra societat, el seu PORTAVEU no pot apartar-se d'aquesta modèstia que ha presidit sempre la vida del Grup. Portats de franc estímul i bona voluntat, procurarem, però, aconseguir l'objectiu únic a què està destinat aquest PORTAVEU; ço és, propagar l'excursionisme i formar nous adeptes al noble deport. Si aconseguim això, tindrem la màxima recompensa a què podem aspirar com a premi de la nostra tasca.

El subtítol del butlletí es modifica a partir del número 39, que correspon a maig-juny de 1934, i canvia el mot “Portaveu” per “Portantveu”, la qual cosa detalla: “Avui ens sentim joiosos d'aclarir que el nostre Butlletí no és Portaveu, no és un instrument en forma de gros embut emprat per fer arribar lluny els sons, sinó un Portantveu: un òrgan de portar la veu de la nostra entitat en el concert de la premsa germana. Ajudeu-nos, amics, a escampar la precisió entre els mots portaveu i portantveu”.

El darrer número publicat és el 58 i correspon al període novembre-desembre de 1937 i gener-febrer de 1938.

- Impressió:

1928-1938: Tallers Gràfics Josep Ventayol. Plaça Mossèn Cinto Verdaguer. Terrassa.

- Mides:

1928-1938: 175 x 245 mm.

GRUP EXCURSIONISTA DE L'ORFEÓ DE TERRASSA⁵ 1928 – (1939)

GASETA DE L'ORFEÓ TERRASSA I DEL SEU GRUP EXCURSIONISTA 1928 – 1929

Continua de:

Grup Excursionista La Llanterna. BUTLLETÍ DEL GRUP EXCURSIONISTA “LA LLANTERNA” 1926 – 1928

Tal com hem vist, l'Orfeó La Llanterna, entitat a la qual pertanyia el Grup Excursionista La Llanterna, en l'Assemblea General celebrada el 22 de juliol de 1928 va aprovar el canvi de nom pel d'Orfeó Terrassa, per la qual cosa el Grup Excursionista també va canviar el nom i adoptà el de Grup Excursionista de l'Orfeó Terrassa.

Aquest canvi de nom també va suposar la desaparició del butlletí del Grup Excursionista La Llanterna anteriorment ressenyat, i en aquesta nova etapa es va plantejar la necessitat de publicar una revista de més ampli abast tal com s'exposà en l'article titulat “De la urgent necessitat d'una revista terrassenca” publicat en el darrer butlletí del Grup Excursionista La Llanterna.

Reproduïm part del text de l'editorial del número 1, d'aquesta nova publicació, corresponent a l'octubre de 1928, titulat “Primeres Paraules”: “La GASETA nadona que avui es lliura al públic no és res més que la continuació, la pubilla d'aquell Butlletí esmentat, que no ha mort ni desaparegut, sinó que ha transferit a la seva hereua, tota la plena consciència del seu comès i l'endagament de l'obra futura.

El Butlletí del G.E. La Llanterna no ha mort perquè no pot morir: du en l'entranya l'abrandament d'una sang bullenta i la poixança d'unes idees íntegres. Només s'ha fusionat amb una publicació que no havia encara aparegut a la llum pública, però que una imminent necessitat li exigia que ho fes. Als dirigents de l'“Orfeó Terrassa” se'ls feia ineludible posseir unes pàgines impreses que reflectissin als consocis, als cantaires i al poble terrassenc, tots els gèrmens ascendents i artístics de la Entitat al seu càrrec conferida.

I com que parlant les persones s'entenen, ha esdevingut, no vulgueu saber com, la unificació en la present GASETA, de les gestes, dels projectes i dels esplais literaris dels nostres excursionistes, amb les inquietuds del Orfeó”.

El número 3, corresponent al mes de desembre de 1928, és un extraordinari dedicat al poeta Ignasi Iglésies, amb motiu de la seva mort, el 9 d'octubre del mateix any.

Al final dels articles del butlletí, principalment de caire cultural i musical, s'inserien dues seccions fixes titulades “Festeigs del mes i Noticiari de l'Orfeó” i “Excursions del mes i Noticiari del Grup Excursionista”.

D'aquest butlletí, se'n publicaren tretze exemplars amb periodicitat mensual.

⁵ Orfeó de Terrassa: 1928-1939).

- Impressió:

1928-1929: Tallers Gràfics Josep Ventayol. Plaça Mossèn Cinto Verdaguer.

- Mides:

1928-1929: 170 x 240 mm.

PROGRAMA D'EXCURSIONS

1929 – (1932)

En deixar-se de publicar la gasetta anteriorment descrita, la Secció Excursionista inicià, tot seguit, la publicació d'uns fulls amb la programació de les excursions a realitzar.

El primer exemplar correspon al desembre de 1929.

Desconeixem la durada d'aquesta publicació, però en el tercer trimestre de 1932 l'Agrupació Terra i Mar, de Sabadell, encara hi fa referència com a publicació rebuda en intercanvi.

- Impressió:

1930: J. Ventayol Impressor.

- Mides:

1929-1930: 130 x 200 mm.

GRUP EXCURSIONISTA NÚRIA

1928 – 1936

PORTAVEU DEL GRUP EXCURSIONISTA NÚRIA

1928 – 1934

Publicació formada per un doble full de format reduït. A pesar del títol que porta no es tracta d'un vertader butlletí o portaveu, sinó que per les seves característiques es tracta més aviat d'un programa d'excursions, ja que no insereix cap article ni ressenya d'excursió. Tan sols al final inclou una secció de "Notes", que en els darrers temps es titula "Notulles".

En les Notulles del número 37, de setembre-octubre de 1934, podem llegir: *"El dia 22 de Juliol prop-passat es celebrà al nostre estatge la Reunió General ordinària, davant una nombrosa concurrencia, entre altres acords es prengué el de suspendre el nostre Portaveu, degut a la crisi econòmica que atravesava la nostra entitat".* Finalment també afegia: *"Tenim l'esperança que dintre d'un temps breu podrem tornar-lo a fer apareixer mes d'acord amb les nostres exigències"*, no creiem que això fos possible, per les circumstàncies que es vivien en aquells anys i les conseqüències que tingueren per al país.

- Impressió:

1929-1931: Imp. Verdaguer. Rasa, 56.

- Mides:

1929-1934: 135 x 210 mm.

SECCIÓ EXCURSIONISTA DE LA SOCIETAT CORAL JOVENTUT TERRASSENCA⁶ (1927) – 1968

BUTLLETÍ DE LA SOCIETAT CHORAL JUVENTUD TARRASENSE 1922 – 1938

L'any 1922 la Societat Coral Joventut Terrassenca va començar a publicar el portaveu de l'entitat on tenen cabuda les notícies dels excursionistes; tant és així que en el portaveu publicat per la Secció d'Excursions de l'Ateneu Enciclopèdic Popular, en el seu número 86, corresponent al mes de juny de 1922, fa el comentari que en aquell mateix any s'ha començat a publicar el "*Portaveu de la Societat Choral Joventut Terrasense (dedica una bona part a excursionisme)*".

BUTLLETÍ DE LA SECCIÓ EXCURSIONISTA (1929) – 1930

No podem assegurar la data d'aparició d'aquesta publicació, però trobem citat aquest butlletí com a rebut en intercanvi, en el butlletí del Grup Excursionista Egara de març-abril de 1929.

Desconeixem la durada que va tenir, però de ben segur va deixar de publicar-se en començar a sortir el butlletí publicat conjuntament amb la secció esperantista, que registrem a continuació; tot i que hem pogut veure publicat l'exemplar corresponent al mes d'agost de 1930.

- Mides:

1930: 145 x 210 mm.

BUTLLETÍ DE LES SECCIONS EXCURSIONISTA I ESPERANTISTA DE LA JUVENTUD TARRASENSE 1930 – 1931

Sembla ser que va començar a sortir el mes d'octubre de 1930, era de periodicitat mensual i no tenia numeració.

El darrer exemplar publicat és el corresponent al mes d'agost de 1931.

- Impressió:

1930-1931: Salvatella i Cia.

- Mides:

1930-1931: 145 x 155 mm.

⁶ Societat Coral Joventut Terrassenca: 1858-2010...

GRUP EXCURSIONISTA L'AUBADA
1932 – 1936
GRUP EXCURSIONISTA L'ALBADA
1936 – (1939)

PORTANTVEU DEL GRUP
EXCURSIONISTA L'AUBADA
1933 – 1936

Va començar a sortir l'any 1933 però només hem pogut veure els quatre exemplars publicats l'any 1935, els quals corresponen als trimestres naturals, identificats amb els números del 17 al 20, i porten la indicació d'Any III.

El segon trimestre de 1936, canvia el nom d'Aubada per el d'Albada però, a causa de l'inici de la Guerra Civil, possiblement no en va sortir cap més de publicat.

- Mides:

1935: 135 x 220 mm.

CLUB MUNTANYENC BARCELONÈS – DELEGACIÓ DE TERRASSA
1948 – 1979
CLUB MUNTANYENC DE TERRASSA
1979 – 2010...

SUPLEMENTO A LA
CIRCULAR PARA LOS SOCIOS
1949 – (1972)

Per bé que s'inicià la publicació el novembre-desembre de 1949, amb la denominació de "Circular", el mes de març ja s'havia publicat una primera circular amb motiu del primer aniversari de l'entitat, amb el títol "Suplemento extraordinario de la Circular del mes de Marzo de 1949"; aquest suplement ho és de la circular publicada per la seu central del Club Muntanyenc Barcelonès.

En les primeres paraules del número 1, titulades "Nuestro saludo" diu: "El día de hoy, señala el comienzo de una nueva época para nuestra Delegación, una era en la que gracias a este modesto portavoz, podremos exteriorizar nuestra marcha ascendente iniciada ya a partir del primer día de vida -14 de marzo de 1948- fecha memorable para cuantos hemos vivido desde aquellos comienzos difíciles la vida íntima de nuestro Club".

Del número 2 al 6 porta el títol de "Suplemento", i és realitzat en multicopista. A partir del següent exemplar es deixa de numerar, però en millora considerablement la presentació en fer-se a impremta. Passa a titular-se "Circular para los socios", títol que canvia definitivament pel que encapçala aquestes línies a partir de l'exemplar corresponent a juliol-agost de 1951.

Fins al juny de 1955 es publica regularment de forma bimestral, per convertir-se en trimestral, i més endavant la seva periodicitat esdevé irregular.

El número de juny-desembre de 1963 inclou una nota amb el títol de "*La supervivencia del Boletín*" que comença dient: "*La aparición de este Boletín-circular ha pasado a constituir un problema que hay que tratar de solventar, mejor dicho, no hay que tratarlo de un modo impersonal y vago, sino que hemos de solucionarlo entre todos*", per a continuació demanar tota mena de col·laboracions.

L'exemplar corresponent al tercer trimestre de 1972 està dedicat al 25è aniversari de l'entitat, té una acurada presentació i sembla ser que es el darrer publicat d'aquesta etapa.

L'estiu del 2003, els socis Narcís Duran i Isidre Peñarroya recullen i tradueixen al català els articles publicats en els primers vint-i-cinc anys de l'entitat, i n'editen un CD, en la presentació del qual comencen dient: "*Des de l'any 1939 fins a la fi de la repressió era obligat parlar, i sobre tot escriure, en un idioma que no era el nostre. Els butlletins del nostre C.M.B. no n'eren una excepció, i ara, al llegir aquells escrits ens feia mal el cor veure aquella injustícia i decidírem posar-hi fi*".

- Impressió:

1950-1952: Gcas. Padmir. Avda.Caudillo, 301. Terrassa.

1952-1953: S. Salvatella. Terrassa.

1954-1956: Imp. M. Figueras. San Juan, 14. Terrassa.

1956-1972: Imp. N. Flotats. Arquímedes, 135. Terrassa.

- Mides:

1949-1972: 175 x 240 mm.

ACTOS, CONFERENCIAS Y EXCURSIONES Programa. ¿?

Desconeixem el període en què es va començar a publicar aquesta circular que anunciava les activitats previstes.

Únicament hem pogut veure la circular corresponent a maig-juny de 1965, que porta el número 242.

- Mides:

1965: 157 x 217 mm.

CIRCULAR PER ALS SOCIS 1975 - 1976

El darrer trimestre de 1975 registrem la publicació d'un veritable butlletí d'aquesta entitat, motivada pel fet de viure un període de puixança en el nombre de socis i de la seva implicació en els òrgans de gestió de l'entitat.

La realització de la publicació anava a càrrec de les vocalies de propaganda i publicacions.

Tan sols se'n varen publicar tres exemplars, ja que ben aviat l'entitat va deixar de ser una delegació per adquirir sobirania pròpia.

- Impressió:

1975: Imp. Flotats.

1976: Copress. Sant Genís, 2 bis. Terrassa.

- Mides:

1975: 160 x 225 mm.

1976: 155 x 215 mm.

-Dipòsit legal: B-17364-76.

CIRCULAR INFORMATIVA PER ALS SOCIS 1976 - ¿?

L'any 1976 també registrem la publicació d'una circular informativa amb el programa mensual de les activitats del club.

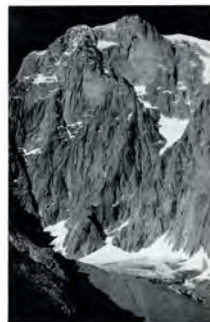
- Impressió:

1976: Copress.

- Mides:

1976: 155 x 215 mm.

-Dipòsit legal: B-2545-76.

Cara N. W. del Saragheer Peak - Himalaya

CLUB MUNTANYENC BARCELONÈS – DELEGACIÓ DE TERRASSA

1948 – 1979

CLUB MUNTANYENC DE TERRASSA

1979 – 2010...

CIRCULAR INFORMATIVA PER ALS SOCIS 1979 - (1995)

L'entitat inicià la publicació d'una nova circular coincidint amb el procés de passar de ser una Delegació del Club Muntanyenc Barcelonès a constituir-se com a Club Muntanyenc de Terrassa, amb identitat pròpia.

El primer exemplar, imprès en offset, correspon a febrer-març de 1979, i l'últim que hem vist data de l'any 1995.

- Impressió:

1980-1985: Cop. Dit i fet. Sant Llorenç, 18. Terrassa.

1994-1995: Publicad, S.L. Av. Jacquard, 97. Terrassa.

- Mides:

1979-1995: 155 x 215 mm.

BUTLLETÍ 2003 – 2010 ...

Si bé no hem pogut veure cap exemplar, per referències encara registrem un últim portaveu de l'entitat, fet en fotocopies i de realització molt senzilla.

L'últim publicat correspon al període d'hivern 2011-12 i va identificat amb el núm. 37.

Club Muntanyenc de Terrassa GRUP D'EXPLORACIONS SUBTERRÀNIES (GES) 1949 – 2010...

BUTLLETÍ INFORMATIU G.E.S. 1979 – 1985

Aquest butlletí es comença a publicar l'any 1979, en què surten els dos primers números; en l'editorial del número 2 podem llegir: "Ara que s'ha iniciat una nova etapa, desitgem que aquest butlletí mereixi l'interès de tots aquells a qui va adreçat i confiem en la seva continuïtat d'una manera periòdica, a fi de mantenir uns llaços fermes de coneixença i amistat entre tots els espeleòlegs".

A partir del número 3 millora la seva presentació i presenta un gran augment de continguts.

Va sortir publicat fins al número 4, corresponent a l'octubre de 1985.

- Impressió:

1979: Sayc. Joaquin de Paz, 45. Terrassa.

1982: Copisteria Dit-i-Fet.

1985: Imprenta Casanovas. Dr. Maximí Fornés, 24. Rubí.

- Mides:

1979: 3212 x 00 mm.

1982: 215 x 315 mm.

1985: 210 x 285 mm.

ASOCIACIÓN RECREATIVA CULTURAL SAN LORENZO ¿? – 1983 CENTRE MUNTANYENC SANT LLORENÇ⁷ 1983 – 2010...

PROGRAMACIÓ TRIMESTRAL PER ALS SOCIS (1994) – (1997)

Publicació consistent en un doble full, realitzat en fotocòpia, de periodicitat trimestral que conté la programació de les activitats socials previstes.

⁷ Aquesta entitat de vegades també la trobem anomenada com a Centre Cultural i Muntanyenc Sant Llorenç.

SECCIÓ D'EXCURSIONISME DEL CLUB NATACIÓ TERRASSA⁸ 1991 – 2010...

BUTLLETÍ INFORMATIU 1995 – 2010 ...

El mes d'octubre de 1995 aquesta secció començà a publicar el seu propi butlletí, que consistia en un doble full de periodicitat mensual. Els vuit primers exemplars porten el títol de "Circular Informativa".

A finals de 2010 surt publicat el número 150 en el qual s'informa que: *"Estem posant a punt un nou butlletí digital. Més dinàmic i amb nous continguts"*.

- Mides:

1995-2005: 150 x 210 mm.

L'EMBARRAT Revista del Club Natació Terrassa. 1996 – (2007)

El juny de 1997 el Club Natació Terrassa publica el número 1 de la revista de l'entitat, si bé l'any anterior ja havia publicat un exemplar preliminar, que porta el número 0.

El títol fa referència a l'engranatge, que a través de politges, accionava la maquinària d'una fàbrica tèxtil, en aquest cas la de les instal·lacions del club; fins i tot "engegar l'embarrat" es convertí en el lema dels primers jugadors de waterpolo.

És de periodicitat semestral i de bona qualitat d'impressió; en cada número hi té cabuda un espai dedicat a recollir algun escrit de la secció excursionista.

Hem pogut seguir aquesta publicació fins al número 15, corresponent al mes de març de l'any 2007.

-Impressió:

1999-2002: Lito Stamp.

2003: Grup Digital.

- Mides:

1998-2003: 210 x 300 mm.

- Dipòsit legal: B-45917-97. B-28996-99.

Nota / Addenda.

Joan Manuel Oller en la seva obra sobre la premsa terrassenca (OLLER, 2002) fa referència a una publicació titulada "Xiruques i Muntanyeres", apareguda l'any 1984, sense donar-ne cap altra indicació i de la qual ha estat impossible obtenir-ne més detalls.

⁸ Club Natació Terrassa: 1932-2010...

BIBLIOGRAFIA

COLL I CALVO, MARIA. *Bibliografia terrassenca*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura / Ajuntament de Terrassa, IMCET. Terrassa, 1988

COMAS I EZEQUIEL, RAFAEL. "El colleccionisme de temàtica terrassenca. Butlletins excursionistes, IV". Butlletí del Grup Filatèlic i Numismàtic de Terrassa, núms. 266, 273, 292, 308 i 309. Grup Filatèlic i Numismàtic de Terrassa. Terrassa, 1992-1996.

OLLER I FOIXENCH, JOAN MANUEL. *Apunts per a una història de la premsa terrassenca*. Col·lecció: Els llibres de Terrassa. Terrassa Viva, núm. 5. Fundació Torre del Palau. Terrassa, 2002.

OLLER I FOIXENCH, JOAN MANUEL. "La premsa terrassenca: Des dels orígens fins als nostres dies". A: *Història industrial de Terrassa* (Vol. III: Institucions i Societat, Cap. XIV). Diari de Terrassa / Lunweg. Terrassa, 2002.

PALET I SETÓ, FRANCESC. "Quinze anys d'editorials de l'Arxiu del Centre Excursionista. Terrassa 1967/1981". A: *Resum de les comunicacions presentades al Vè Congrés Excursionista Català. Excursionisme i Cultura*. Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura. Barcelona, 1982.

PALET I SETÓ, FRANCESC. "Del Club Pirenenc de Terrassa". Arxiu del Centre Excursionista de Terrassa, núm. 111. Centre Excursionista de Terrassa. Terrassa, 2005.

PLANS I CAMPDERRÓS, LOURDES. *La vida cultural i recreativa a la Terrassa d'ahir, 1875-1931*. Col·lecció: Els llibres de Terrassa. Terrassa Viva, núm. 1. Fundació Torre del Palau. Terrassa, 2000.

PUIG I CABEZA, MARTÍ; ROMA I CASANOVAS, FRANCESC. *Una aproximació a l'excursionisme terrassenc (1910-1939)*. Col·lecció: Els llibres de Terrassa. Terrassa Viva, núm. 4. Fundació Torre del Palau. Terrassa, 2001.

VIVES [I JORBA], SALVADOR. 1969-1989. *20 anys de la Secció d'Investigacions Subterrànies del Centre Excursionista de Terrassa*. Centre Excursionista de Terrassa, Secció d'Investigacions Subterrànies. Terrassa, 1990.

VIVES I JORBA, SALVADOR. 1989-1999. *10 anys més de la Secció d'Investigacions Espeleològiques del Centre Excursionista de Terrassa*. Centre Excursionista de Terrassa, Secció d'Investigacions Subterrànies. Terrassa, 1999.

UN NOU GÈNERE I ESPÈCIE D'ESCARABAT CAVERNÍCOLA DEL PIRINEU CATALÀ

Per Lluís Auroux Poblador*

Introducció

Figura 1. Fotografia en viu de *Speleopidius joanvivesi*.
Autor: Manel Vives.

Recentment s'ha descobert i publicat la troballa d'un nou escarabat cavernícol; una novetat per a la ciència. La importància del fet està que, a més d'una nova espècie, és un nou gènere, cas poc habitual dins l'entomologia de la fauna subterrània a Catalunya. Tant el protagonista del descobriment com un dels dos autors de la descripció, són membres del Centre Excursionista de Terrassa, un motiu més de satisfacció. El nom científic és *Speleopidius joanvivesi*. Tot seguit donem unes àmplies explicacions del fet.

Els insectes habitants del sota terra

Estem acostumats a veure reportatges d'expedicions a països exòtics en que els científics descobreixen noves espècies d'animals. Els nostres espeleòlegs, també fan descobertes de gran importància, però, en aquest cas, en la fauna que viu dins les coves catalanes. Es tracta d'un nou insecte, un escarabat d'un nou gènere i nova espècie, tota una novetat per a la ciència.

Tothom coneix les papallones, centpeus, mosquits, escorpins, etc., que colonitzen l'ambient exterior, el que tots nosaltres ocupem habitualment al camp, bosc, muntanyes i llacs, però hem de saber que sota el terra que trepitgem, entre les esquerdes del terreny i les galeries de les coves, també hi viu una gran representació de tota aquella fauna de l'exterior: la Fauna Cavernícola. Viuen en un ambient inhòspit, dins la foscor i la humitat, amb pocs recursos alimentaris.

Però què hi fan? Per què no surten i viuen a l'exterior que seria el més adequat per a ells? Doncs perquè les regressions que els ha provocat aquesta adaptació, els impossibilita tornar a viure a la superfície.

La Terra no sempre ha tingut les actuals condicions climatològiques, amb períodes secs i molt càlids, altres vegades grans extensions s'havien cobert de gel i altres esdevingueren zones més o menys desèrtiques. La fauna exterior, acostumada

*Col·laborador del Museu de Ciències Naturals de Barcelona i membre de l'Associació Catalana de Bioespeleologia i de Sarawak

a unes certes condicions “bones” de temperatura i humitat, va haver de buscar solucions i, com sigui que moltes espècies no podien emigrar a causa de la poca mobilitat, les que ocupaven territoris adjacents, al llarg de moltes generacions s’anaren refugiant sota terra.

Aquesta reacció els salvà la vida, però a canvi es van haver d’adaptar a unes altres condicions de vida, principalment a l’alimentació i a la foscor.

Uns, la majoria, són de-predadors o sapròfags, mentre que altres viuen de les restes vegetals arrosse-gats per les aigües. Els que més s’han adaptat, han perdut el sentit de la visió (per no ser imprescindible); o no tenen ulls o bé els tenen molt atrofiats.

Quan a la foscor, a més de la pèrdua dels ulls, els provoquen l’allargament de les antenes i de les potes, augment d’òrgans receptors de vibracions, d’olor i d’humitat, pèrdua de la protecció contra les radiacions ultraviolades del sol, etc. Molts d’aquests canvis són irrecuperables.

Figura 2. El descobridor de la nova espècie, Joan Pallisé, entrant a la cavitat.

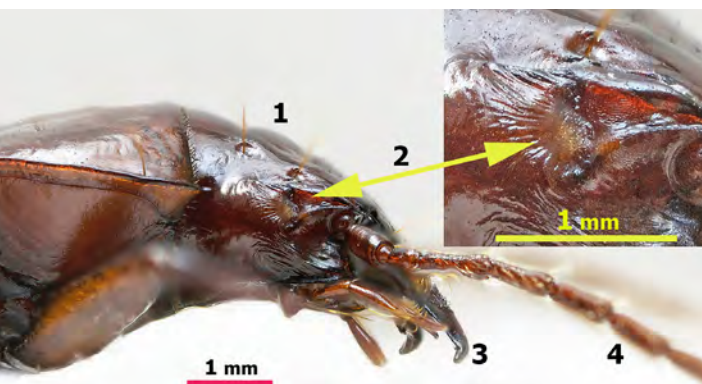

Figura 3. Detall del cap i la regressió ocular: 1 cap; 2 cicatriu de les restes de l’ull; 3 mandíbules; 4 antena.

La descoberta ha estat a l’avenc de la Cabana d’en Garraba, al municipi d’El Pont de Bar, comarca de l’Alt Urgell. Es tracta d’una cavitat ja citada en publicacions especialitzades, l’any 1910 pels científics francesos Jeannel i Racovitza. Tot i haver estat visitada per la majoria d’interessats en la biologia subterrània, ningú, fins ara, havia pogut capturar cap exemplar d’aquesta nova espècie.

La troballa va ser a càrrec d’en Joan Pallisé. Va néixer a Montblanc, on és membre del GIEM, però fa cinquanta anys viu a Terrassa i també és membre del CET i de la SIS. El Joan és un actiu espeleòleg especialitzat en la Biologia Subterrània, que al llarg de molts anys de constància ha descobert, a més de la citada, altres novetats i ha recuperat de la memòria històrica moltes cavitats amb cites de fauna que havien estat publicades els anys 1900 i que pràcticament s’havien “perdut” en el temps. Recentment ha publicat el llibre **Coleòpters cavernícoles de Catalunya**, que ja en la seva segona edició, esmenta la vuitantena d’espècies de diferents famílies, que tenim com a patrimoni subterrani a Catalunya.

El treball va publicar-se el 30 de juny del 2021 i la descripció l'han fet, conjuntament l'Eduard Vives i el Jordi Comas, col·laboradors del Museu de Ciències Naturals de Barcelona i membres de l'Associació Catalana de Bioespeleologia*. L'Eduard també és membre del Centre Excursionista de Terrassa i de la seva secció espeleològica SIS; dos entomòlegs que ja ens tenen acostumats a publicar importants estudis sobre la descoberta de noves espècies de fauna subterrània.

El nom científic que li han donat a la nova espècie és: *Speleopidiusjoanvivesi*. El gènere, *Speleopidius*, és una contracció de Speleo (cova) i pidius, (que pertany al grup Molopidius). L'espècie, *joanvivesi*, ha estat dedicada al naturalista terrassenc Joan Vives i Duran (Terrassa 1918-2000), pare d'un dels autors. El Joan, l'any 1936 ja va publicar el seu primer treball entomològic, seguint en actiu fins al mateix any del seu traspàs. Va descriure nombrosos coleòpters, molts d'ells cavernícoles. El seu fill, Eduard, ha seguit amb l'afició.

Obtenir els exemplars necessaris com per a fer la descripció no ha estat feina fàcil. Al llarg de més de tres anys, s'han hagut de fer nombroses exploracions a la cavitat, sempre pendents que, en cas de pluja, podria ser un gran perill pel risc d'inundació total en unes galeries tan estretes. L'estiu del 2018 es van trobar les primeres restes i, fins a l'any 2021 no se'n van obtenir dos exemplars vius que van permetre fer la descripció. Aquestes exploracions, en Joan Pallisé les va realitzar amb l'equip d'espeleòlegs de la SIS (Eduard Badiella, Rebeca Calvo i Manel Vives) i amb Ramon Sendra i Agustí Meseguer.

I és que aquests coleòpters tan evolucionats del grup dels Molopini, són extremadament rars. El seu hàbitat no són les coves, són les escltxes i intersticis del terra de les zones calcàries, l'anomenat Medi Subterrani Superficial i, ocasionalment cauen a les cavitats subterrànies que és on s'han trobat.

Els Molopini pertanyen a un grup

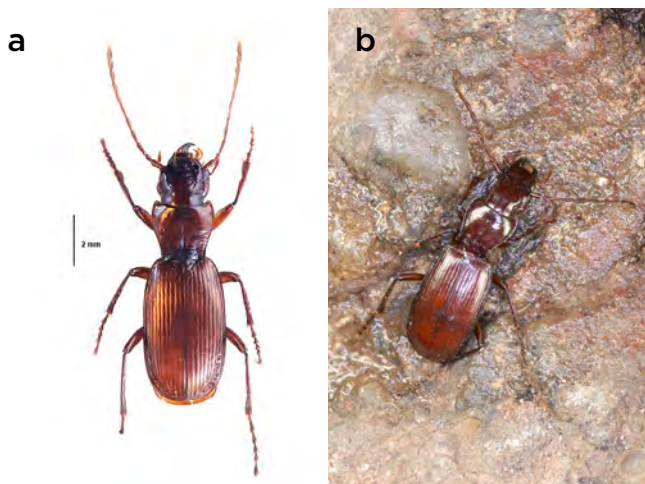

Figura 4. *Speleopidius joanvivesi* E. Vives & J. Comas.
a, aspecte dorsal. (Foto: A Meseguer).
b, al seu hàbitat natural. (Foto: M. Vives).

Figura 5. Un pas difícil dins de l'avenc. Foto de l'article del blog Espeleobloc, del 20-8-2014.

* La descripció original es pot consultar a:

https://ichn2.iec.cat/pdf/Butlleti_85_2021/10_2021_Vives_&_Comas.pdf

Figura 6. Topografia de l'Avenc de la Cabana d'en Garraba. (SIE del CEA,1973).

de coleòpters molt antics, de clar origen del mediterrani oriental, que durant l'època del miocè (fa uns 20 milions d'anys) es van anar dispersant fins arribar a les illes de Sardenya i Mallorca i també a les comarques gironines i al nord de la província d'Ossa.

El procés per arribar a determinar si es tractava d'una novetat i a quina subfamília pertanyia, va necessitar, primerament, la comparació amb espècies properes d'altres gèneres de la mediterrània occidental, arribant a la conclusió que no era cap d'aquells i, per tant, pertanyia a un nou gènere i conseqüentment era també una nova espècie.

Descriure a la vegada un nou gènere i alhora una nova espècie cavernícola, no és un cas habitual; a Catalunya, l'última referència que en tenim va ser de l'any 1935, quan el Dr Ricardo Zariquiey Álvarez va descriure un coleòpter cavernícola del nou gènere *Paranillochlamys* amb la nova espècie *velox*, de l'avenc de la Fotx, serra de Tivissa, Ribera d'Ebre. Hi han hagut de transcórrer més de vuitanta anys per poder repetir aquest esdeveniment! Així doncs, el fet que exposem, és extraordinari i una molt bona notícia per la **biologia subterrània catalana**.

COVA SIMANYA GRAN (Sant Llorenç Savall): DEL CAOS (massificació descontrolada) AL LOGOS (recerca i regulació de visites)

Per Artur Cebrià i Escuer¹ i Juan Ignacio Morales Hidalgo^{2, 3, 1}

¹SERP, Departament d'Història i Arqueologia, Universitat de Barcelona, Barcelona.

²Institut Català de Paleoecologia Humana i Evolució Social, PHES-CERCA, Tarragona.

³Àrea de Prehistòria, Universitat Rovira i Virgili, Tarragona.

Trajectòria de la coneixença i estatus de la cova Simanya Gran abans de la intervenció de 2020

La Cova Simanya, per les seves característiques, grandària i accessibilitat ha estat, de sempre, un punt important de referència en el coneixement de la muntanya de la Mola.

La seva vistositat i el fet de que tingui un vestibul ample, alt i il·luminat, poc donat a especulacions, i una part fosca, amb degotejos d'aigua, bassals i parets amb relleus estalagmítics, evocuen i desboquen la imaginació. Ha generat una circulació oral de segles, recollida en bona part en llegendes i contes, fins al punt d'estar lligada al cicle

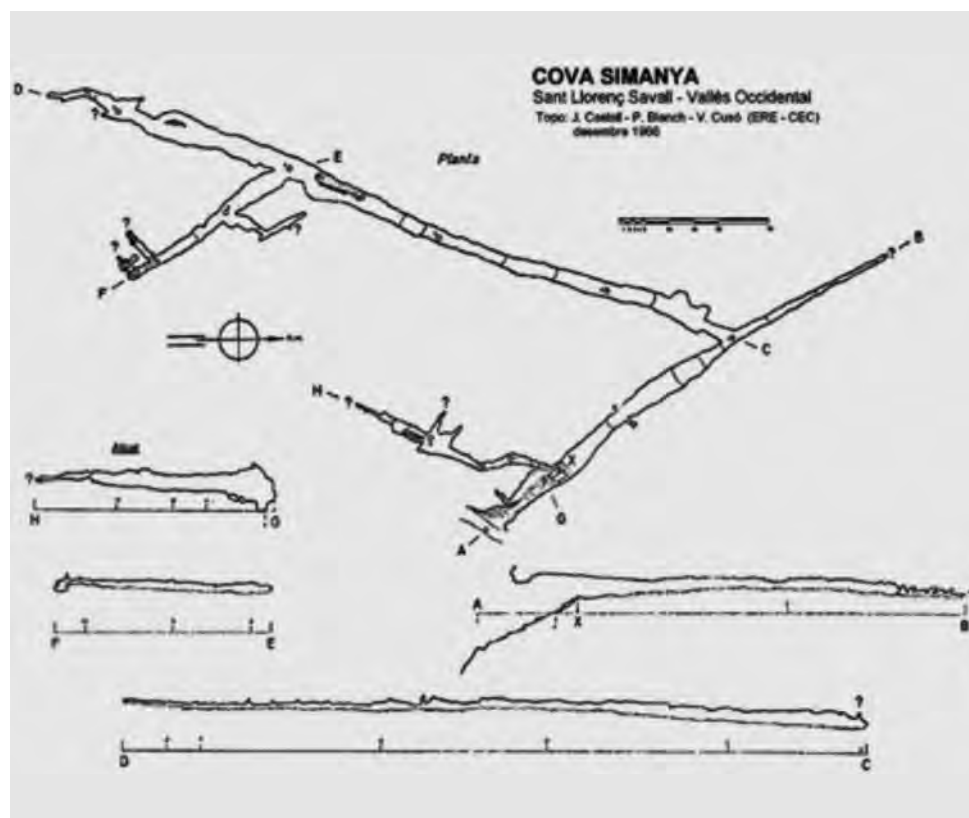

Figura 1. Planta i seccions de la Cova Simanya realitzades per l'ERE-CEC (1966).

de la llegenda del drac de la muntanya de Sant Llorenç, en la seva variant específica de La Brúvia. Aquesta era la relació d'aquest fenomen geològic amb un entorn humà bàsicament bosquetà de pastors, carboners, llenyataires i petites i poc rendibles explotacions pageses¹.

Així fou fins al potent i sobtat desenvolupament industrial de mitjans del segle XIX dels nuclis de població de la plana vallsenca. De forma paral·lela es desenvolupà una visió positivista de la natura, i la geologia va ser la disciplina racionalista de més èxit per a entendre i analitzar el paisatge. Per tant és ben natural que el coneixement geològic succeís a la oralitat bosquetana pseudo-llegendària. En tot cas, també La Mola fou objecte d'una precedent fase romàntica remarcable², com a paisatge pintoresc i intens, menor, però, que el proper massís de Montserrat.

El cercle de naturalistes modernistes de Terrassa encapçalats per Cadevall i Palet i Barba, posteriorment Centre Excursionista de Terrassa, i l'entorn del Club Muntanyenc de Barcelona, seran el motor de recerca de la muntanya al tombant de segle. Aquesta recerca serà, primer, estrictament geològica, per anar agafant cada cop més embranzida l'espeleològica. En aquestes circumstàncies es publicà la primera topografia, tard, ja que el treball és molt anterior, dins la *Guia Monogràfica de Sant Llorenç del Munt* del 1935 (pàg. 38-40)³.

L'excursionisme, amb les seves arrels romàntiques desenvolupa a La Mola un dels seus focus com a objecte de visites i excursions de l'AEC i de ACE, els precedents del CEC, amb descripcions someres de les seves excursions, destacant com a punt d'interès la Cova Simanya. A mig camí de la geologia, i dins aquest moviment que tanta força adquiriria als anys 1920-30, el CET fa un pas endavant plenament noucentista, desenvolupa la primera excavació arqueològica a la primavera de 1930⁴. L'orientació academicista del personatge *pal de paller* de l'època, Pere Bosch Gimpera, descuidava voluntàriament el territori en un moment en que el Servei d'Investigacions Arqueològiques (SIA) era una institució fantasmagòrica que es debatia entre un Institut d'Estudis Catalans dissolt per la Dictadura de Primo de Rivera, un Museu de Museus del Parc de la Ciutadella de Barcelona, i una universitat intervinguda. Enfront, hi havia un potent excursionisme que incloïa elements erudits de destacable vàlua⁵, i que assumia un paper supletori. Això feu que els resultats fossin poc assumits a la *Prehistòria Nacional* que s'estava

1 Que és el que recullen, aparentment per primer cop, dos autors del segle XVII.

BARELLES, E (1600) *Centuria o Historia de los famosos. Hechos del Gran Conde de Barcelona don Bernardo Barcino y de Don Zinofre fu hijo,y otros caballeros de la Provincia de Cataluña*, Barcelona.

PUJADES, J (1609) *Crònica Universal del Principat de Catalunya*, Barcelona.

2 PI I MARAGALL (1842) España. Obra Pintoresca pàg. 145-147 amb la famosa làmina de J. Puiggari.

3 Al número nº 13 de l'ARXIU del CET setembre-octubre de 1921 editat especialment com a programa de la II^a Excursió Col·lectiva a les Serres de Sant Llorenç del Munt, que comptà amb 785 participants de 46 entitats d'arreu de Catalunya, ja hi figura una topografia de la Cova Simanya i una fotografia del seu interior d'en Ferran Borràs.

4 GORINA, P (1930), A: ARXIU, nº64, març1930, pàg. 17-19, 1 Làmina.

5 No està clar qui dirigí aquests treballs la inspiració dels quals atribueix Pau Gorina a Marià Galfí i el pare escolapi J. Solà. Tampoc queda massa clar els executors físics de l'excavació. A l'article d'Arxiu es parla de dos fases, una d'exploració de P. Pèrre i J. Griera per encàrrec de la direcció (en aquells moments Presidència del CET de P. Gorina). Després fan una (...) "excavació metòdica i sistemàtica del subsol"(...) la data i detalls de la mateixa només intuïm.

Sembla que la part més erudita dels treballs no estigué sobre el terreny, En tot cas no tenim cap relat ni prova, i qui ho acaba publicant a la revista ARXIU és Pau Gorina (que tampoc assegura haver estat).

construït, a diferència de les sepultures de Coll d'Eres, la troballa de les quals tingué un ressò notabilíssim.

Lamentablement, tot el que podia tenir de positiu aquest moviment també ho va fer de curt en altres aspectes, donada la feble implantació a la Catalunya dels anys 1920-30 d'una prehistòria i una arqueologia de nivell científic que fos mínimament homologable a la d'Europa. Com a conseqüència, és molt probable que la manca de documentació de l'excavació (anotacions de camp, planimetries o fotografies), no sigui només un problema de transmissió (greujat pels estralls que provocà al CET la Guerra Civil). En canvi, fruit d'aquests treballs es conserven al Museu de Terrassa una quinzena de fragments de ceràmica a mà, poc característics d'una època entre Eneolític - III mil·lenni / Bronze Inicial, un període molt abundant a tota esquerra i cova de la muntanya. Un fons insuls i poc atractiu per a la recerca actual, el que explicaria la marginació de l'indret en les recerques organitzades i de pes, romanent pràcticament inèdit en el corpus prehistòric del NE Peninsular.

Malgrat tot, enmig d'una intervenció que no podem analitzar per la manca de dades, ens sorprèn la potent intuïció que apunten a l'únic article publicat "(...) manca molt... Hi ha motius per a sospitar que a major profunditat, es trobarà el pis paleolític, en el qual es podrien recollir ganivets de sílex, sagetes i destrals de pedra (...)". El temps demostrarà que no anaven desencaminats.

La interpretació geològica general de La Mola queda plenament establerta amb els estudis de Llopis Lladó (1944). A partir d'aquí s'obre un període de 90 anys en que la cova fou objecte d'exploracions espeleològiques dels clubs de l'època⁶, sempre buscant la connexió amb la veïna Cova del Triangle, i es feren observacions hidrogeològiques⁷. També, en l'aspecte patrimonial, abunden les accions furtives, il·legals i semil·legals, i sobretot d'un creixent increment desafortat de visites, amb una massificació rècord. S'estima que en els darrers 10 anys s'han superat les 40.000 visitants anuals. Aquesta massificació comprenia des d'inofensius i badocs transeünts que entraven fins als primers bassals del Pas d'Oca i giraven cua, fins a veritables campaments i bivacs a la

6 Als anys 50-60 SIE, del GES del CMB amb els treballs de J CASTELLS i O. ANDRÉS.

Aquests treballs estan resumits a *Comisión del Catastro espeleológico de la Provincia de Barcelona* (1974) i més tard als anys 70 de l'ERE-CEC i del SIS de Terrassa i de la UES de Sabadell.

ROMERO (1974) *Les cavitats del Turó del Montcau (St Ll del Munt)*, ESPELEÒLEG ERE, n°21, desembre 1974, CEC, pàg. 37-62, 8 figures.

TREPAT, M (1978) *Novetats al Turó del Montcau*, ESPELEÒLEG ERE, n° 26-27, agost 1978, CEC, pàg. 471-480, 4 figures.

7 Recerques de Josep Mª CERVELLO i Antoni FREIXES.

FREIXES, A; MONTERDE, M i CERVELLÓ, JM^a (1983) *El Paleocars i el cars actual de les serres de Sant Llorenç del Munt i de l'Obac: el cars experimental de Rellinars*, ESPELEO, Unió Excursionista de Sabadell, 57 pàg.

CERVELLÓ, JM^a (2002) *Geologia. Espeleologia Dins Guia cartogràfica i mapa Sant Llorenç del Munt 1: 25.000 Ed Alpina*, 28 pàg.

FREIXES, Ant (1986) *Les aigües subterrànies i el Karst al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt-Serra de l'Obac*, A : Simpòsium Int sobre el cars en roques detrítiques (conglomerats i gresos), 3 pàg. i 1 figura i

FREIXES, A (1987) *Características del funcionamiento y la estructura de los sistemas hidrogeológicos karstificados de los conglomerados de la Serra de l'Obac (Depresión terciaria del Ebro)*, a GEOGACETA, 2, pàg. 49-51.

FREIXES, Ant (1986) *Les aigües subterrànies i el Karst al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt-Serra de l'Obac*, A: Simpòsium Int sobre el cars en roques detrítiques, 3 pàg. i 1 figura i.

FREIXES, A (1987) *Características del funcionamiento y la estructura de los sistemas hidrogeológicos karstificados de los conglomerados de la Serra de l'Obac (Depresión terciaria del Ebro)*, a GEOGACETA, 2, pàg. 49-51.

galeria principal. Tot plegat provocà un fort deteriorament del sistema natural de la cova i, de rebot, de l'estat dels seus superfícies sedimentàries, és clar.

Plantejament de les intervencions de 2020-21

Des del Seminari d'Estudis i Recerques Prehistòriques de la Universitat de Barcelona (SERP) comencem a entrar en aquest territori tirant del fil del Neolític antic epicardial, un tema troncal en la nostra recerca, al que apuntava el registre de la Cova de les Ànimes de Matadepera procedent de les dues excavacions dels anys '70 del Grup de Sabadell - *Museo Arqueológico* de Barcelona. Era la primavera de l'any 2016, i després d'un re-estudi del material gràcies a la donació dels fons de la segona campanya del Grup de Sabadell, vingué la presa de contacte amb el jaciment, sense excavar des del 1979, que va acabar essent un desastre. S'havien realitzat potentíssimes intervencions furtives. L'encimbellada posició de la cova i el difícil accés als vint metres més profunds de la Galeria I, varen fer que no s'extragués el sediment picat, el que provocà tres grans munts de sediments remenats en el seu interior. Aquest procés de recerca està àmpliament desenvolupat en el número anterior d'ARXIU⁸.

A partir d'aquí, i amb l'antecedent i herència de quatre excavacions d'èpoques contemporànies diferents⁹ i diferent pes històric al Massís de Sant Llorenç (1963, 1968, 1979-1984 i 2006), comencem a intentar seleccionar indrets que poguessin aportar registres adients als objectius del nostre programa de recerca.

A la primavera del 2019 endegàrem la revisió del material de la Cova de la Canal o del Torrent de la Font de Llor dipositat al Museu d'Història de Sabadell¹⁰. Buscàvem algun rastre clar de Neolític antic, però excepte un parell de fragments de bols, el registre clarament dominant era del Bronze inicial i Ferro avançat, sense acanalats. Estàvem en un estat indeterminat semblant al que descriu TEN (1980). Calia donar un pas més i buscar una atribució estratigràfica a aquest material. Això és el que hem fet en tres campanyes del 2019 al 2021. En conseqüència hem identificat dues capes (Ferro / Paleoiibèric, segle VIII-VII aC, amb presència de l'estil Merlès per al nivell Ib i Bronze Inicial per al nivell II) de Prehistòria recent postneolítica. Resta en els futurs treballs trobar, o no, aquestes incertes èpoques anteriors al Bronze Inicial.

Igual que en el cas de la Cova de la Canal, la intervenció a la Cova Simanya arrancà amb una revisió de materials dipositats en museus públics, tot i que un any més tard. El 7 de febrer del 2020¹¹, s'analitzà un lot de ceràmiques i ossos del denominat fons Aznar

8 CEBRIÀ; OMS et al. (2018-2019) La Cova de les Ànimes (Matadepera). *Dipòsits votius de denes del Neolític Antic. Darreres intervencions del SERP de la UB al 2019 i 2020*, ARXIU, n°6, 2019-2020, Centre Excursionista de Terrassa, pàg. 58-81, 17 figures.

9 Cova del Turó del Mal Pas amb una desordenada intervenció del GES del Club Muntanyenc Barcelonès de l'any 63 i publicat pel MAB després (LLONGUERAS, 1964-65 i DU SOUCH, 1974); La Cova de la Canal o del Torrent de la Font de Llor pel Museu d'Història de Sabadell (1968); El Dolmen de Roca Sereny (POU, 2006) i sobretot la transcendent excavació pluriestratigràfica de Cova del Frare (MARTIN, 1979-1984).

10 Agraïm les facilitats donades pel citat Museu i la col·laboració de la conservadora Roser Enrich. L'estudi previ va ser: OMS, X (2019) *Informe sobre el fons del Museu d'Història de Sabadell de la ceràmica prehistòrica procedent de la Cova del Torrent de la Canal de Sant Llorenç Savall*, 3 pàg. 1 Làmina adjuntat a l'informe previ al permís d'excavació de la Cova de la Canal del 2019, 13 pàg. presentat al Servei d'Arqueologia de la Generalitat de Catalunya.

11 Ho va realitzar l'equip format per Artur Cebrià, Òscar Parque Pérez, Mireia Pedro, gràcies a les facilitats donades per la conservadora Núria Molist. Posteriorment, un conveni amb la direcció del Museu d'Arqueologia de Catalunya va permetre ampliar la consulta.

BARCELONA A 18 DE NOVIEMBRE DEL 1978.
Y. COVA SIMANYA. SAN GORGES DEL MUNT

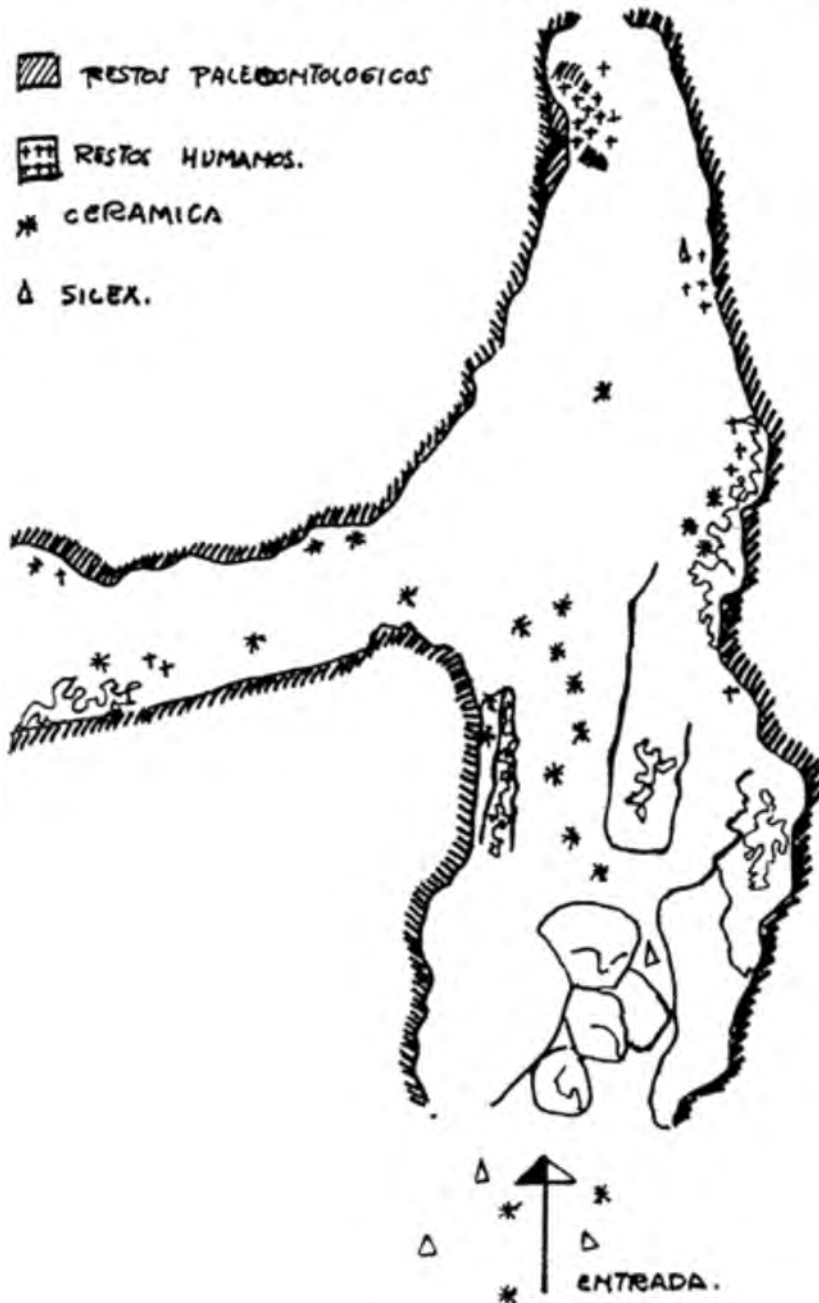

Figura 2. Croquis de la Cova Simanya realitzat per Miguel Aznar després de les seves excavacions de 1978-79 a on assenyala les principals zones a les que va recollir materials.

al Dipòsit de Patrimoni Cultural de Catalunya de Cervera. Entremig d'aquesta col·lecció varem descobrir material paleontològic d'època plistocena.

Aquests materials són una donació al Museu Arqueològic de Catalunya de materials originats en una petita intervenció de la tardor-hivern de 1979-80. No deixa de ser una més de les moltes remenades amb objectius espeleològics i de troballes de material paleontològic que hi han hagut des de l'època de D. Palet i Barba, algunes de les quals hem pogut identificar estratigràficament en les nostres campanyes. La diferència, però, radica en que aquests materials estan dipositats i preservats en un fons de museu i que també es varen adjuntar unes notes de 4 pàgines, amb un plànol-croquis clau per a la interpretació de l'origen dels materials.

Per a donar llum a aquest període ignot hem de remarcar la col·laboració de la Secció Villalta de la Federació Catalana d'Espeleologia¹² amb un valuósíssim plànol de les troballes en superfície dels anys 80 i un petit lot de materials¹³. Tenim la hipòtesi de que a finals dels anys '60 Hans Peter Hönegger (Grup Espeleològic de la Penya Cultural Barcelonense) va fer un intent d'interconnexió amb la Cova del Triangle, més enllà del Pas d'Oca, remenant sediments, del que no sabem ni hem recollit res, i que creiem són l'origen de la dispersió d'aquests materials que són ara recollits a l'ICP. Les notícies de troballes d'*Ursus* per part d'un dels membres d'aquesta intervenció, Jordi González, varen ser el que va cridar l'atenció de Miguel Aznar, no els antecedents del CET, lamentablement caiguts a l'oblit.

Aquest fons de 1979-80 generarà el nostre interès per la possibilitat de documentar per primer cop el Plistocè i el Paleolític a La Mola. Partint del plànol-croquis es plantejà una campanya programada de recerca al setembre de 2020¹⁴, amb l'objectiu de localitzar el lloc exacte de les troballes de M. Aznar. De l'anàlisi de la planta-croquis queda clar que les troballes es feren a la paret de l'esquerra (oest relatiu), al fons d'una galeria, després d'una cruïlla, i que la recollida de ceràmiques va ser feta per tot el tronc central de la galeria. Donada la natura dels treballs del 1979-80 (dos dies festius¹⁵, en els que s'ha de comptar el desplaçament que feia amb la seva família com a excursió, o sigui unes quantes hores de feina) ja veiem que no podia ser una intervenció intensa.

El caràcter esquemàtic i sense proporcions del croquis de M. Aznar va fer que en un primer moment no quedés clara la localització exacta de la seva intervenció dins de la cova, sense entendre si la zona de treball d'Aznar va ser davant de l'estretament del final galeria principal o en la cruïlla de galeries cap al Pas d'Oca (comparar Figura 1 amb Figura 2). No s'entenia que la galeria de l'esquerra/oest estigués uns quants metres més endins, després del grup de blocs, avui en dia descarnats, de l'entrada. Era un

12 El nostre agraïment a Miquel Nebot, coordinador de la Secció Villalta, així com també el nostre agraïment a l'Institut Català de Paleontologia (a la seva seu de Sabadell), i al seu conservador de col·leccions José Robles. La col·lecció consisteix en la donació feta per l'equip excavador el 14-IX-21 de 44 restes faunístiques i ceràmiques, per una banda, i la constatació de l'existència d'altres 22 elements incorporats en el fons de l'ICP. Aquest és l'únic material junt amb el de la col·lecció Aznar del Museu Arqueològic de Catalunya, que és procedent de la donació Aznar, procedent de Simanya i dipositat en un fons d'accés públic, que coneguem fins ara.

13 Sobre aquests materials NEBOT (2007) i NEBOT et al (2014) publica les identifications específiques en llistes de faunes actuals i fòssils de les caveres i avencs del Parc.

14 14-24 de setembre. Direcció de Juan I. Morales i Artur Cebrià. Participació de Maria Soto, Raquel Hernando, Antonio Rodríguez-Hidalgo, Diego Lombao, Joan Lleonart, Josep Fígols.

15 18 de novembre del 1979 i 8 de febrer del 1979 segons els seus apunts.

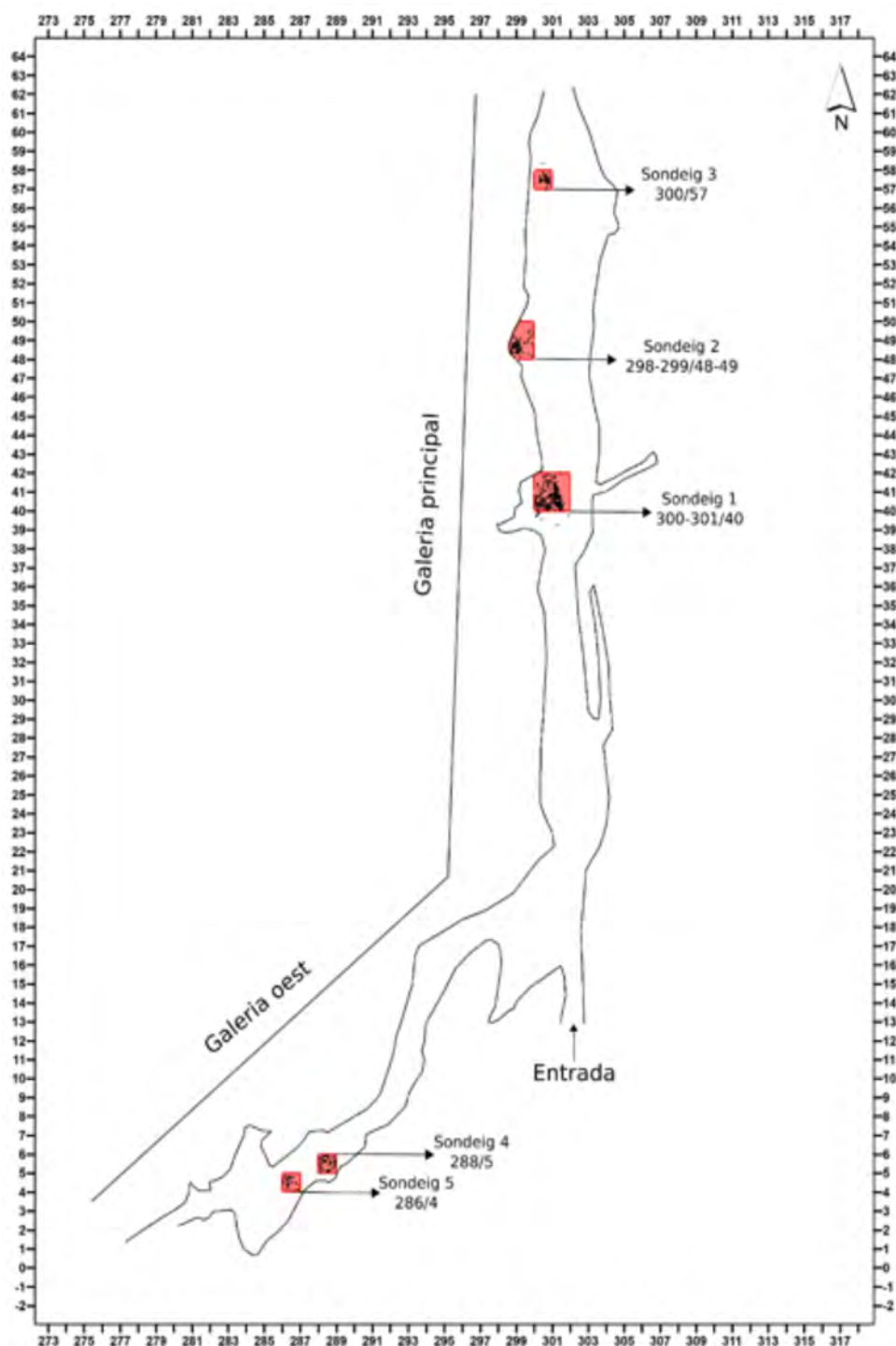

Figura 3. Localització dels sondejos realitzats durant la campanya de 2021.

croquis fet a posteriori?. El dibuix no estava adaptat al format del paper?.

Per això a la primera campanya s'assajà fer varies cales, per tal d'entendre la dinàmica sedimentària general i veure si a banda d'identificar el lloc exacte de les excavacions d'Aznar, es podia documentar la distribució d'aquests nivells per la cova i fer un primer assaig d'estratigrafia longitudinal de la galeria principal.

Les campanyes del 2020-21

Basant-nos en una primera lectura del croquis de 1979, vam començar per fer tres cales al llarg del passadís central, sempre buscant el cantó esquerra respecte a l'entrada, o sigui l'oest relatiu. Respectivament des de la boca al fons són les cales 300-301/40; 298-299/48-49 i la de més al fons 300/57 (Figures 3 i 4). La numeració dels sondejors fa referència als metres respecte a l'origen dels eixos cartesianes de coordenades establerts per a l'excavació (X-Y).

Els resultats van ser serendòpics, és a dir resultats d'interès, però que inicialment no eren l'objectiu de recerca. A la galeria principal, es va localitzar, primer, un paquet de 25-35cms (P1) que era un nivell palimpsest en el que s'identificaren elements antròpics originats en cronologies molt diferents (Figura 5), des d'un moment neolític avançat fins a època tardoromana, amb alguna terrissa vidrada moderna subactual, a més d'ossos de fauna i humans (Figures 6 i 7). Per sota, trobem un potent paquet d'argiles,

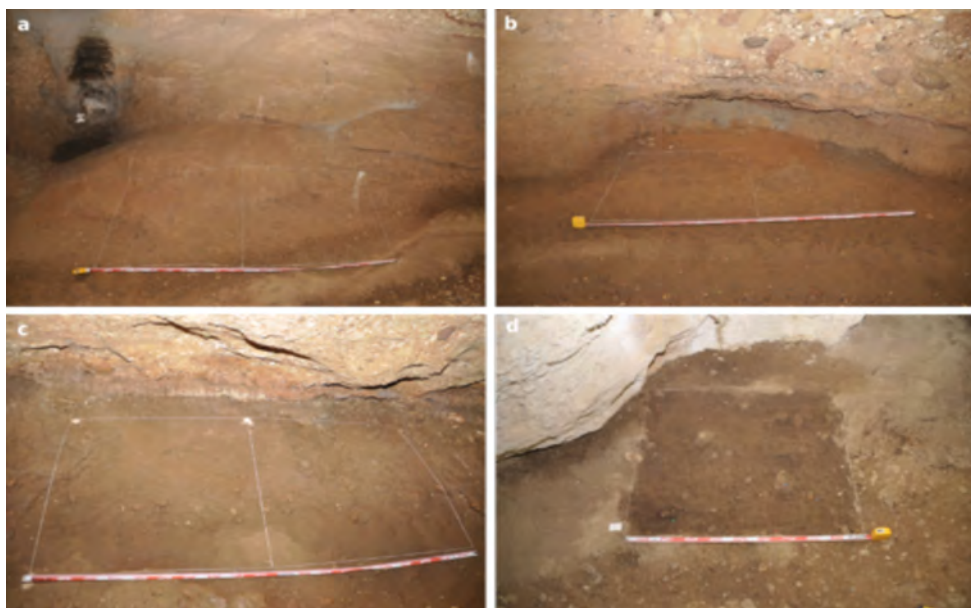

Figura 4. Estat inicial dels sondejors 300-301/40 (a); 298-299/48-49 (b); 300-57 (c); i 288/5 (d).

sorres i graves típics de llera de circulació (P2), i per ho que coneixem actualment, després d'haver-ho rebaixat més d'un metre i mig, totalment estèrils¹⁶.

¹⁶ D'entrada descartem el model de la Cova del Toll (Moià) amb intercalacions de Macrofauna plistocènica entre capes d'argiles d'inundació, que és el que varen mostrar les profundes cales B i C de la Galeria Sud del Toll.

Figura 5. A dalt, acumulació de materials al nivell P1 del sondeig 300-301/41. A baix, fragment de ceràmica campaniforme (esquerra) i fragment de vidre tardoromà (dreta).

La capa P1 es va aprimant a mida que penetrem en la cavitat fins desaparèixer en la cala 300-57, en que la presència d'elements antròpics desapareix, i la única resta documentada són ossos de *Capra* salvatge amb un estat de fossilització molt més desenvolupat (Figura 8).

Després d'obrir els tres sondejors del passadís central amb resultats poc avinents a les troballes del 1979-80, obrirem dos sondejors més a la galeria que s'obre cap a l'oest a la plataforma – mirador de l'entrada de la cova, els sondejors 286/4 i 288/5 (veure Figura 3). En aquests, la capa superficial, denominada W1, és més llimosa i negra que a la galeria principal, representant també un palimpseste. A W1 trobarem 2 cranis humans i restes inconnexes de totes les èpoques. Destaca l'aparició de fragments d'una pàtera de vidre verd fosc transparent de la forma Isings 118¹⁷ (Figura 9).

Per sota, a diferència de la galeria principal, tenim un nivell intermedi (W2) entre W1 i la base de llera d'argiles i sorres (W3). A la capa W2 de 286/4 va aparèixer la primera

¹⁷ Determinació de Ramon Coll del Museu de Premià de Mar i JM Coll a qui agraïm la seva col·laboració.

Figura 6. Crani humà infantil recuperat del nivell P1 de la galeria principal. Foto durant el procés de restauració @Maria Guillén (IPHES-CERCA).

Figura 7. Procés d'excavació de l'acumulació de restes humanes del nivell P1 al sondeig 298-299/40-41.

resta clarament paleolítica, un ascla de sílex aïllada i no gaire diagnòstica a nivell cronocultural (Figura 10).

En principi, vàrem interpretar aquestes restes humanes, tant les de la galeria oest com les de la galeria principal, com pertanyents al III mil·lenni aC, sobretot perquè les associàvem a la ceràmica a mà de l'excavació dels anys 30. Les datacions fetes posteriorment sobre dents humanes¹⁸ però, mostren una cronologia totalment imprevista: època tardoromana. Això obre una nova perspectiva, ja que no creiem que, ni per la seva ubicació ni per l'associació de materials, siguin enterraments de ritus cristià, molt reglamentats i sense aixovars tant cridaners com aquests (caríssims objectes de vidre). No és infreqüent trobar alguns elements d'època romana en cavitats, però el més freqüent és que siguin d'època serto-cesariana, després es van rarificant en època altimperial¹⁹, i encara més en baiximperial²⁰.

Jaciment	Nivell	ID	Tècnica	Mostra	Taxó	Referència	Edat BP	Edat cal AD
Simanya Gran	P1	SG20-299/48-P1-25	C14AMS	Dent	Homo	Beta-574953	1640±30	431±57
Simanya Gran	W1	SG20-288/5-W1-34	C14AMS	Dent	Homo	Beta-574954	1630±30	450±61

Taula 1. Datacions de C14 de les restes humanes recuperades al nivell P1 de la galeria principal i al nivell W1 de la galeria oest.

En resum, la primera campanya va ser de tanteig, i va servir per a donar-nos compte del marc sedimentari general, fomentant la necessitat d'una altra intervenció que ens fes

18 Beta 574953; 1640±39 a 299-58, la sala intermèdia de la galeria principal, sobre dent humana i Beta 57495454 1630±30 a la galeria oest al quadre 288-5. Ambdues pertanyen a una forquilla des del 336-436 dC i 377-474 respectivament.

19 A les Coves de Mura arrel de la intervenció de X. Font de 2016, també apareixen restes humanes barrejades amb ceràmica a mà del III mil·lenni i Bronze amb presència esporàdica de DSP del segle V dC. La datació d'una dent humana és, però, una mica anterior, de mitjans del segle III dC.

20 A la veïna Cova de la Canal/Torrent Font del Llor, dins el mateix sistema Simanya, tenim en estratigrafia un lot de vaixel·la del segle V dC.

Figura 8. Fragment de metàpode de *Capra pyrenaica* entre les crostes carbonatades del sondeig 300/57.

(metres 68 a 88) (Figura 11). L'objectiu era per una banda continuar buscant la zona exacta de les excavacions de M. Aznar i per l'altra documentar el desenvolupament del

Figura 9. Materials recuperats al nivell W1 del sondeig 288/5. A dalt fragment de crani humà amb restes de vidre tardorom. A baix, fragment de pàtera de vidre de la forma Isings 118.

més entenedora la procedència dels materials extrets per M. Aznar, objecte principal de la nostre recerca.

Vists els resultats dels 5 sondejos efectuats el 2020, l'agost de 2021 decidirem explorar de la confluència de la galeria principal amb la galeria del Pas d'Oca, concretament la galeria del fons de 20m de llarg

En aquesta zona vàrem decidir obrir inicialment dues zones d'excavació. La primera, just a la confluència entre el segon tram de la galeria principal i la galeria del Pas de l'Oca, de 4m², i situada als quadres 300-301/68-69. La segona, al fons d'aquesta mateixa galeria, entre els quadres 300-301/86-87. Això hauria de permetre comprovar la preservació dels nivell plistocens i documentar les possibles intervencions realitzades en aquesta zona, incloent-hi la del mateix Aznar. Finalment, l'excavació es va anar ampliant progressivament, estenent-se als quadres 301/71-73, 301/79-80 i 301/82-86.

En tot aquest sector les restes van començar a aparèixer des del començament de l'excavació, un cop tret el sediment fangós superficial i trepitjat. S'ha pogut documentar la presència d'un únic nivell arqueològic d'entre 15-30 cm de potència amb abundants restes paleontològiques pertanyents

Figura 10. Ascla de sílex recuperada al nivell W2 de la galeria oest.

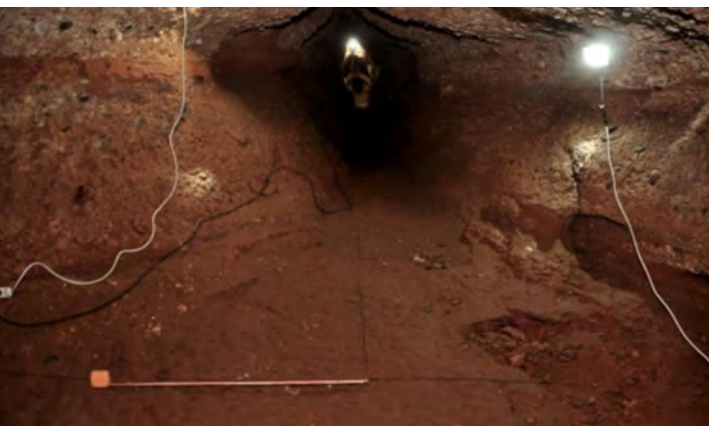

Figura 11. Plantejament inicial de l'excavació al segon tram de la galeria principal durant la campanya de 2021.

Figura 12. Acumulació de restes de càprids i úrsids documentada durant l'excavació de 2021.

tant a càprids com a úrsids (Figura 12), i, per primer cop, al Massís de Sant Llorenç, evidències clares de presència humana paleolítica. Tot i la distància entre els dos sondejors, aquest nivell es pot correlacionar directament amb el documentat a 300/57, ja que presenta les mateixes característiques. Per una banda, l'absència total de restes holocenes de cap tipus, i per l'altra la successió de crostes de carbonats i llits d'argiles amb abundants restes. Per sota, de la mateixa forma que als cinc sondejors de la campanya de 2021, apareix el paquet d'argiles i graves de base completament estèril.

L'ocupació humana de la Cova Simanya durant el Plistocè queda demostrada per l'aparició en aquest nivell d'un petit conjunt d'ascles de sílex que per la seva tècnica de fabricació es poden relacionar amb força seguretat amb el Paleolític mitjà, es a dir, amb l'home de neandertal (Figura 13). Juntament amb les eines de pedra es va poder constatar la presència d'un petit fogar que preservava relativament tot el sediment carbonós, i alguna resta de fauna amb marques d'haver estat processada antròpicament per al seu consum.

Tot i que el conjunt de materials recuperats és encara escàs per a fer una interpretació més profunda, obre la porta al debat sobre el perquè de la seva preservació en una galeria tan estreta i fosca, pràcticament a 80m de l'entrada de la cova. Es tracta d'una qüestió derivada del comportament humà, o bé de la preservació diferencial de les restes a la cova?

Figura 13. Eines de sílex del Paleolític mitjà recuperades al segon tram de la galeria principal durant la campanya de 2021.

Una possibilitat es que aquest ni-vell amb ocupacions paleolítiques es trobés en el seu moment distribuït per tota la galeria principal, especialment a prop de la boca actual, a on l'activitat humana tindria més sentit. Posteriorment, fruit de la dinàmica erosiva que pateix la cavitat per la circulació de les aigües que es van infiltrant al seu interior, aquest nivell s'hauria erosionat i desaparegut, quedant preservat únicament a les zones més arrecerades, com pot ser la galeria oest o aquest segon tram de la galeria principal, o en aquelles zones a on el desenvolupament de crostes carbonatades l'hagués preservat, com al sondeig 300/57 (Figura 14).

L'altra possibilitat seria que durant del Paleolític mitjà es fes servir exclusivament aquesta zona de la cova per algun tipus de propòsit. L'accés a parts profundes de coves per dur a terme activitats un tant desconegudes s'ha documentat a nombrosos jaciments atribuïts tant als neandertals com a la nostra mateixa espècie. El tipus de restes però documentats a la Cova Simanya de moment representen activitats plenament domèstiques, com es l'ús del foc i les eines de pedra per a processar i consumir les preses.

En aquest sentit, només avançant en l'excavació del jaciment i l'estudi dels materials podrem aportar noves perspectives sobre el que sabem a dia d'avui.

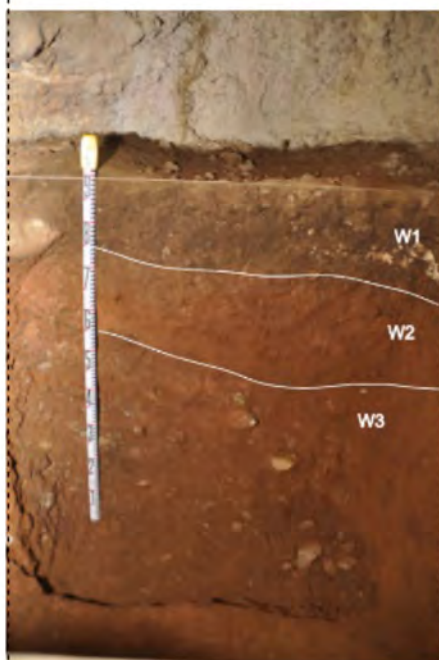
Conclusions

S'han demostrat diferents aspectes dins el marc del registre sedimentari de Cova Simanya, que fa d'embut i receptacle de diverses activitats humanes intercalades amb fenòmens naturals, com a mínim durant els darrers 40.000 anys, aparentment sense gaire ordre estratigràfic en gran part de la seva superfície, menys endins de la galeria principal.

Destacaríem després de dos anys de treballar sobre el terreny i del coneixement parcial dels lots de materials als que hem pogut accedir:

- **La documentació d'ocupacions esporàdiques del Paleolític mitjà** per primer cop a les muntanyes del Vallès Occidental Prelitoral, i de capes amb fauna plistocènica

Galeria Oest
X= 288 Y = 5

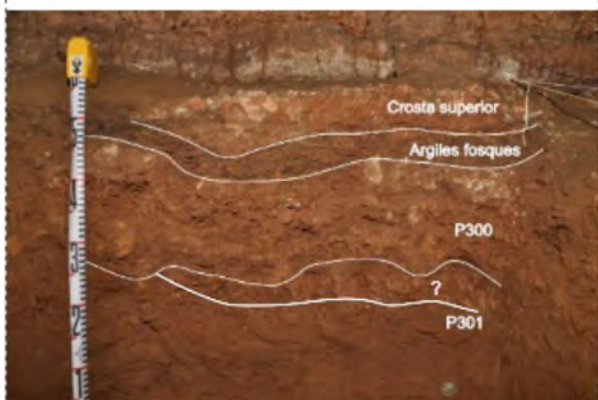

Galeria Principal
X= 300 Y = 40

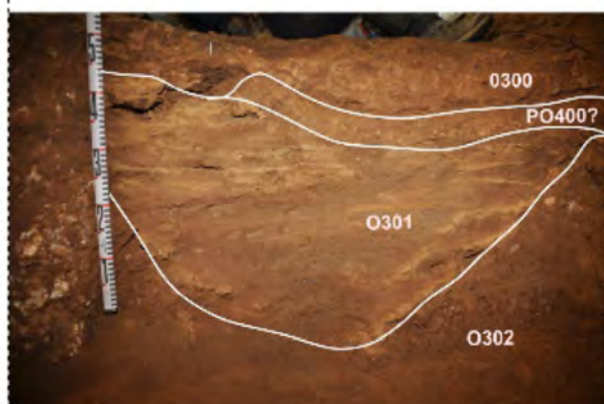

Figura 14. Comparativa de les seccions estratigràfiques documentades als diferents sondeigs i els nivells documentats en cadascuna d'elles.

Galeria Principal
X= 300 Y = 57

Galeria Principal
X= 301 Y = 69

amb espècies poc freqüents com l'*Ursus spelaeus*. Aquestes ocupacions no farien sinó que enfortir la presència dels neandertals als dominis prelitorals catalans, amb una successió de jaciments com la Cova de les Teixoneres (Moià), Cova Simanya, Cova Gran de Collbató o l'Abric Romaní (Capellades). Aquests jaciments es veuen complementats per l'increment d'ocupacions de Paleolític mitjà que s'està documentant d'un temps ençà als territoris més actualment costaners, com a la Balma de la Griera (Calafell), la Cova del Trader (Cubelles) o la Cova del Gegant (Sitges).

- **Ús funerari intermitent** en dues èpoques diferenciades:

1) Dins el marc cronològic dels enterraments col·lectius (que no deixen de ser individual successius) del IIIer mil·lenni, fet del tot comú a qualsevol esquerra i cova de les muntanyes del NE Peninsular. A ells podrien correspondre la majoria dels fragments ceràmics de decoració cordada, amb cordons i per suposat el petit fragment campaniforme. Una perduració, ja cap a una edat del Bronze avançada, seria l'anell de làmina doblegada en varilla cilíndrica. En aquest sentit però, ens faltaria documentar, o identificar mitjançant el C14, les restes humanes pertanyents a aquest període.

2) Evidència d'enterraments tardoromans / baiximperials, amb datacions de C14 directes sobre els ossos humans, de finals segle IV dC i principis-mitjans del segle V dC. Aquesta es vincularia a unes actituds resistents a la cristianització forçosa emesa des del poder imperial. Sotmesa la població a les creixents pressions i repressions imperials, des de l'edicte de Milà de Constantí del 313 a l'Edicte de Tessalònica del 380 i la persecució oberta des de l'any 392, la població fou cristianitzada a la força de la conveniència. Evidentment això va ser més fluid quan més urbana era la població en alguna de les dotze ciutats romanes que s'instal·laren en el territori de l'actual Catalunya²¹, en les terres centuriades dels voltants, amb les seves viles. Caldria veure bé com varen funcionar aquestes pressions a les muntanyes sense viles ni centuriacions.

Com veiem aquests enterraments fora de camp sagrat estan enmig d'una època en que quasi totes les fonts escrites que ens han arribat són dels pares i patricis de l'Església, estaria bé escoltar la veu d'altres sectors de la població ni que sigui 1.600 anys després.

3) Traces habitacionals discontinues i desdibuixades per factors post-deposicionals, a l'estar integrats en un nivell palimpsest, originat per la continua alteració de les capes de terra (erosió i resedimentació en posició secundària) fruit de la circulació d'aigua i les remocions furtives.

Mostren restes ceràmiques, faunístiques i lítiques de diverses cronologies disperses i barrejades, sense formar unitats estratigràfiques individualitzables i diferenciades. Fixant-nos en característiques formals i tècniques de la ceràmica, veiem una ampla cronologia que va des del Neolític postcardial fins a Edat del Ferro.

En aquest sentit, el descobriment de dos forats de pal localitzats al sondeig 300-

²¹ En la nostra opinió continua essent perfectament vàlida la síntesi de Miquel Tarradell, tot i els avenços fets des d'aleshores en els coneixements de cadascun dels aspectes de la romanitat al NE Peninsular o antiga Hispania Citerior (1978) Les ciutats romanes dels Països Catalans, discurs llegit el 18 de maig de 1978 en l'acte de recepció pública a la Reial Acadèmia de Bones Lletres de Barcelona, 72 pàg. + 5 mapes.

301/40, just en un indret on el sostre és poc alt, i és viable fer un paravent i/o tendal, són la prova més evident d'un ús habitacional més que esporàdic o fins i tot estacional.

En definitiva, les recerques desenvolupades a la Cova de Simanya Gran, a les que arribem a la vegada per una visió sintètica general i per unes troballes concretes, converteixen un indret curiós massificat turísticament, amb elements minoritaris de tradició excursionista i espeleològica, en un jaciment arqueològic de gran interès.

20 ANYS D'ESPELEOPRINGUER (2001-2021): AVENC DE LES ROVIRES

Per J. Guillemot, M. Anglés, Q. Tàpias, M. Camí, J. Navarro, R. Suades, Q. Solbas i M. Mañosa

1. 20 anys d'exploracions. Per Jordi Guillemot.

ANTECEDENTS

Ens podríem haver dit EspeleoEnfangada, però per pur mimetisme –i per oposició– vam inspirar-nos en el nom de l'EspeleoKinder, l'activitat espeleològica d'èxit al centre –fou premiada per la Federació Catalana d'Espeleologia– que dirigia el Xavi Badiella. I dic oposició perquè l'Espeleokinder anava dirigit a un públic familiar i el seu àmbit abastava tot Catalunya: l'Espeleopringuer en canvi, es limitava al Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i l'Obac, i havia de ser un infern d'activitat, apta només per a adults!

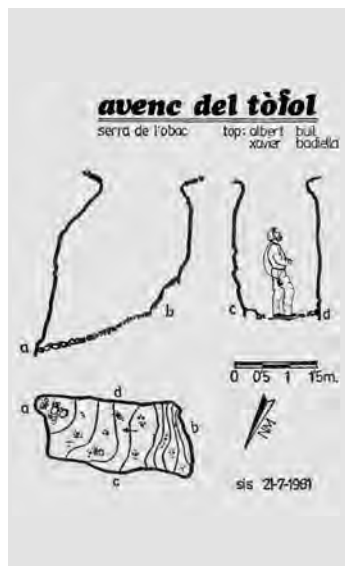
El 1989 i cansat d'anar a trobar fonts de temporada –quan jo les buscava sempre eren fora de temporada i no rajaven mai– vaig topar amb els articles del Salvador Vives i dels germans Badiella, a l'ARXIU del CET, entre els quals destaco l'angoixant exploració dels Caus del Guitard - exploració que no ha tornat a ser igualada, assolint el recorregut total d'uns 80m i a on per poc no prenen mal per les concentracions de CO₂.

Així doncs, coves i avencs que no podien fugir amb les estacions i que elevaven el meu nivell de coneixement de la muntanya? Em va semblar l'excusa perfecta, tot i que ignorava que des d'aleshores hauria d'abandonar els camins transitats.

Vaig anar colleccionant cavitats secretament, d'esquenes als autors dels articles, i també d'esquenes al seu més estret col·laborador, el Jaume Claverí del Club Muntanyenc de Terrassa, encarregat de mantenir oberts els accessos a les cavitats i que amb els seus pictogrames blaus, pas a pas, t'apropaven als abismes de Sant Llorenç. Diversos anys vaig passar les Setmanes Santes al bosc, dormint en balnes conegudes i prop d'alguna font fiable, a la recerca de les cavitats catalogades. I va arribar el dia que les vaig gairebé localitzar totes, fins i tot el miserable avenc del Tòfol!

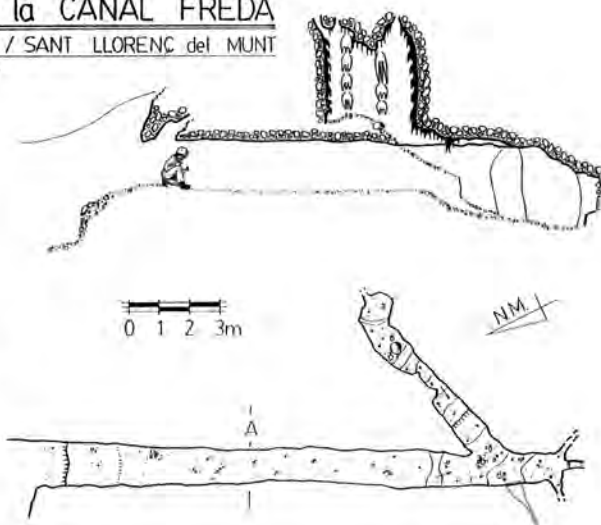
Membres de l'Espeleopringuer a Sant Llorenç Savall, a la presentació de la xerrada "Viatge al cor de Sant Llorenç", maig 2021.

COVA de la CANAL FREDA

VALL de MUR / SANT LLORENÇ del MUNT
 TOP: Xavier BADIELLA

SIS
 2-12-1990

L'avenc del Tòfol, la mesura estàndard per a totes les cavitats del massís. A la dreta Cova de la Canal Freda.

Sabia per les ressenyes que la majoria de cavitats havien estat o bé citades en antics butlletins o bé havien estat localitzades per antics masovers, boletaires, caçadors, carboners etc. alguns dels quals encara van ser a temps d'acompanyar els exploradors. Però també es produïen troballes casuals com ara el Forat dels Despistats, que el Salvador Vives havia trobat cercant l'avenc de Rosseguers, o bé l'avenc de les Roques de la Coca, que va aparèixer quan el senyor Josep Àlvarez -l'estudiós de les fonts i autor d'un llibre que increïblement resta inèdit, amb dades de temperatures i potabilitat de més de 252 fonts - buscava la font del Forat. Però la troballa casual que més em va impactar va ser la cova de la Canal Freda. Els germans Badiella, buscant el camí que els dugués a la Balma de la Pinassa, van aturar-se a cinc metres del concorregut camí de la font Soleia, i així, sense més, la van trobar. A només cinc metres del camí!

Per a mi el missatge era aquest: si sorties ni que fos una mica del camí, podies trobar noves cavitats?. Aquest havia de ser el detonant per -ara sense testimonis directes ni bibliografia antiga- començar la recerca de noves cavitats al massís i també, com no, de les seves llegendes.

LES LLEGENDES DEL MONT ALEGRE¹

Coneguda de tots és la llegenda del Drac de Sant Llorenç que va ser criat pels sarraïns a la cova de Santa Agnès i que habitava el Morral del Drac. Coneguda és també la llegenda que hi ha d'haver una cova que connecti la canal i l'ermita de Santa Agnès amb el monestir dalt de la Mola, segurament una llegenda anticlerical que pretenia que les monges de Santa Agnès s'entienien secretament amb els monjos del Monestir. Després hi ha les cròniques del Jeroni Pujades¹ (primeries del s.XVII) sobre la cova Simanya, atribuint-li unes dimensions i recorreguts inacabables "*se oye un gran rumor de las aguas que corren*".

¹ Aprofito per reivindicar amb el Jeroni Pujades el primitiu nom de Mont Alegre, per comptes de Sant Llorenç del Munt!

Menys coneguda però, és la història que –a banda del meu avi– jo també havia sentit per altres bandes: sota el pla de La Mola un saurí havia pronosticat que hi havia un llac. Del tot desconegut és el testimoni indirecte d'algú que em va assegurar que un senyor havia travessat la muntanya de punta a punta marxant a peu dret amb el seu gos: amb el temps sempre he acabat pensant que el testimoni no era gens indirecte, perquè per altres proves que vaig tenir, aquest senyor sabia molt bé d'allò que parlava; també em va explicar que coneixia una cova a l'interior de la qual constantment hi circulava un bon cabal d'aigua. Més tard també vaig saber que en una altra cova havia trobat un rosari molt vetust i antic: devia pertànyer a un ermità o anacoreta de la muntanya. Amb aquest llegendari de fons la veritat és que la cosa prometia! I si havies llegit el llibre de l'Antoni Ferrando i Roig, de seguida t'adonaves que Sant Llorenç del Munt ha estat un immens refugi habitat, des de la prehistòria passant per totes les guerres i epidèmies fins als temps recents dels maquis i la lluita antifranquista. L'arqueòloga Araceli Martín em confirmaria més tard aquest punt, quan em va assegurar que des del punt de vista arqueològic considerava que qualsevol cavitat a Sant Llorenç del Munt i l'Obac hauria estat habitada en un moment o altre, des de la prehistòria fins als nostres dies.

1998 CONEIXENCES i RECERCA SISTEMÀTICA

Esgotat el catàleg de cavitats ressenyades vaig decidir que era hora de conèixer els autors d'aquelles ressenyes, i ho vaig fer amb l'excusa que havia trobat la meva primera cavitat inèdita, l'avencó del Coll dels Ginebrers.

L'avencó del Coll dels Ginebrers.

El Salvador Vives no va perdre el temps i de seguida em va introduir en les tècniques de progressió verticals i em va fer baixar –penjat com un pernil– l'avenc de les Piques. I per la seva banda, l'Eduard Badiella em va fer a mans un llistat actualitzat de totes les cavitats de Sant Llorenç (127 coves i 135 avencs), amb un atractiu annex amb l'etiqueta 'Cavitats que no es troben'. Tot semblava ben disposat per fer el següent pas: provar de fer una recerca sistemàtica.

I la primera prova va ser a la font de l'Hort de la Mata, a on segons el llistat dels germans Badiella hi havia d'haver un avenc de la Font de l'Hort, encara no

localitzat: vaig acotar la zona i durant mesos vaig fer una recerca sistemàtica, xaragall a xaragall, de la cinglera fins a la Riera de Les Arenes: el resultat van ser una desena de noves cavitats, entre les quals la cova del Centenari, només havies d'apartar una cortineta d'arítjols que amagaven l'entrada: dos metres ajupits i una saleta, on vaig trobar aquest tros de ceràmica d'una urna funerària de l'Edat del Ferro. També vaig trobar un tros de fèmur fossilitzat –de l'Edat del Bronze– a la cova d'en Quimet.

A més de trobar dues coves sepulcralcs també vaig fer un munt d'altres observacions com forns de calç, d'obra, marges, agulles, camins perduts i carboneres; observacions que impedièn que tingués la impressió de tornar amb les mans buides i, que a més, em permetien descriure millor la situació d'aquelles noves cavitats que, d'habitud, es troben lluny dels camins.

L'any 1998 vaig tornar a fer la prova –no fos cas que allò hagués estat una casualitat– al Sot de l'Infern on també s'hi havia de trobar un avenc: no vaig acabar de fer la capçalera que ja havia trobat el mateix nombre de coves i avencs, i vaig interrompre la recerca quan vaig veure de lluny una esquerdada immensa, la cova Regal Marcet: una cova d'uns 40 metres de recorregut amb un sostre d'uns 10 metres d'alçada, 3 metres d'amplada i una gatera al fons.

Padellàs de l'Edat del Ferro trobat a la cova del Centenari.

Detall de padellàs de l'Edat del Bronze trobat a la cova Regal-Marcet.

Quan vaig sortir de la gatera duia enganxada a la roba una vora de ceràmica prehistòrica: en mirar bé, a un costat de la cova s'havien anat dipositant una trentena de padellassos de la mateixa antigor. Veient que el nombre de descobriments creixia de tal forma que no podien ser absorbits i publicats als Arxius del CET, l'any 2008 vaig estrenar al lloc web de recerca www.caudelguille.net.

CURSET I FUNDACIÓ

Fent el curset d'espeleologia del CET (1998) vaig tenir de monitor el Marc Anglés que, a més de bon escalador i espeleòleg, llavors era estudiant de geologia i explorador de Sant Llorenç per al seu immens treball hidrogeològic sobre el massís. Vam coincidir en la necessitat de conèixer millor la muntanya, vam unir esforços i ja el 2001 vam desobstruir i explorar l'avenc de l'Ú. Per commemorar la gesta vam instaurar el nom d'Espeleopringuer i el propi Marc Anglés va forjar el Gran Gaiatu, tòtem i divinitat espiritual que guia i convoca els espeleopringuers cada cap de setmana que cau en dia 13. En aquesta tasca el Gran Gaiatu no estalvia cap deixuplina o escarment possible: és generós proveint nous descobriments i eixamplant les seves possibilitats, però és completament inflexible a l'hora d'assignar objectius de difícil accés.

D'ençà fins avui s'han anat afegint al grup persones amb el mateix esperit de recerca, com va ser el cas del Quim Solbas que de molt abans que es fundés l'Espeleopringuer ja cercava raconades pel parc; a més de ser un guia excel·lent, el Quim ha anat fent

En Quim Solbas baixant l'avenc homònim.

el corresponent inventari que a dia d'avui supera amb escreix el nombre de cavitats conegudes el 1998, ja siguin forats, balmes, avencons, foradades, ponts de roca, escletxes etc. Com podreu llegir més endavant, cap forat pot ser rebutjat d'entrada! També cal destacar la incorporació del Marc Camí, que des de ben petit ja trescava amb el seu germà Carles per la banda de l'Obac fent nous descobriments per la Serra de l'Obac.

El Jordi Navarro i la Montse Mañosa (CEC) es van unir al grup, provinents d'una recerca que venien fent a la península sobre cavitats perdudes, a més d'altres cavitats que han anat descobrint i recollint en magnífiques fotografies. El Ramon Suades (UES) va aparèixer inicialment com el notari de tots els descobriments que s'anaven produint a la muntanya i que anava adjuntant pacientment al seu DVD-Rom Guia Interactiva de Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac: quan la majoria de dades conegudes van cabre dins el seu DVD, també es va dedicar a la recerca –juntament amb l'escalador Xavi Pereira– excel·lint a trobar noves cavitats així com nous elements patrimonials i naturals susceptibles de ser inventariats.

El Quicu Tàpias va unir-se al grup únicament per la seva capacitat de levitar. Punt. No, és broma. Levita, això és cert, i a més és garantia d'exploració extrema. Ha descobert un bon nombre de cavitats i elements patrimonials que ha anat recollint al lloc web de referència www.santllorençdelmunt.com.

Val a dir que la informació sobre possibles cavitats flueix de forma gairebé caòtica dins el grup: a cada convocatòria cadascú fa les propostes que li semblen, sense cap obligació d'explicar tot allò que sap. Forma part del misteri i de l'encant de tot plegat; posem en comú allò que creiem convenient.

Els 20 anys d'Espelopringuer es donen a conèixer en una sèrie de conferències que s'estan duent a terme en diversos centres sota el títol **Viatge al Cor de Sant Llorenç**, on s'explica la trajectòria de l'Espelopringuer.

2. Recull Espeleopringuer. Per Marc Camí.

Una bona part de les sortides espeleopringuer, tant individuals com collectives, solen acabar amb troballes d'escàs interès espeleològic. Per sort, les observacions que es van fent sobre la marxa són ben diverses –marges, barraques de vinya, arbres singulars, flora, carboneres, agulles i blocs, masos ròncecs, etc– elements que sempre contribueixen d'una forma o altra a enriquir el coneixement de la muntanya.

Tot i que sóc el més novell a l'Espeleopringuer, no ho sóc pas pel què fa la recerca de cavitats al massís. De ben petits passàvem molts caps de setmana amb els pares al mas de Matarrodona (Mura, Serra de l'Obac), i des d'allí el meu germà Carles i jo fèiem sortides d'exploració pels encontorns.

Fem un ràpid repàs a les principals troballes espeleològiques fetes pel grup al llarg dels anys.

AVENC DE L'Ú

És la cavitat fundacional del grup Espeleopringuer, localitzada al Sot de Matarrodona i de 6 metres de profunditat. El nom venia de l'estretor de la boca d'accés i també de les complicades maniobres i treballs que van ser necessaris per poder-hi accedir. Es pot ben dir que l'avenc de l'Ú va ser la prova de foc que l'Espeleopringuer va superar amb èxit. L'Ú també és el nom d'una cova propera, tot i que no tan estreta!

L'única observació de *Narcissus poeticus* (grandalla) feta al parc és de l'any 2000 quan es descobrí la cova de la Castellassa del Dalmau.

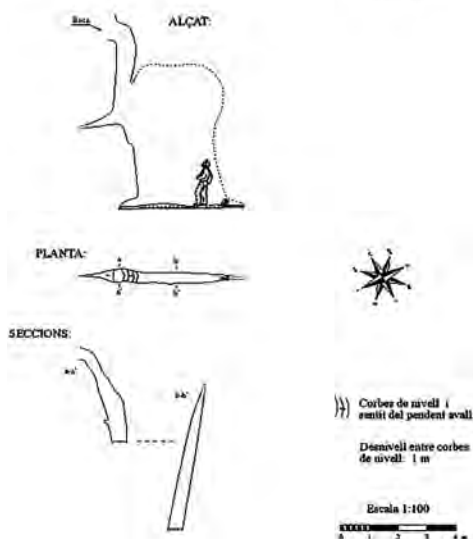
AVENC DE L'Ú Mura -Serra de l'Obac-

Altitud: 761 m

TOPOGRAFIA:

SIS 13 Març 2004

Jordi Guillemeu
Marc Anglés

COVA DE LES CABRES

Cavitat descoberta pel Marc Anglés en una balconada de la Selva Pasqual i de 12 metres de recorregut. Sembla mentida que encara es puguin trobar coves tan a prop del monestir, però el cert és que pròxima a la cova es conserva una feixa arran de precipici, prova que el lloc era conegut temps enrere, i que els pagesos eren molt... intrèpids!

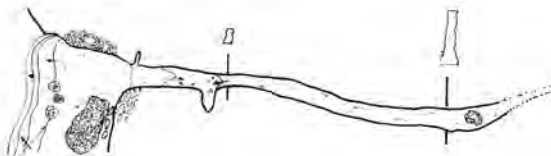
Cova de les Cabres

Sant Llorenç del Munt / Matadepera

TOP: M. Anglés, Q. Tàpias, R. Suades, M. Domper
J. Navarro, M. Mañosa, Q. Solbas, J. Guillemot

15-2-2015

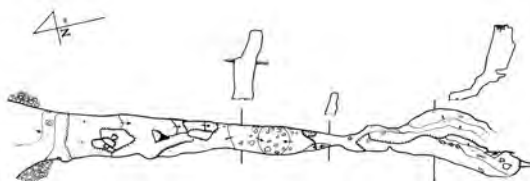
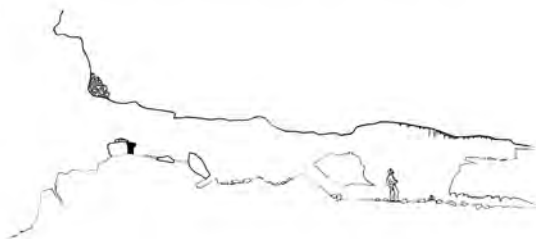
Cova del Turó d'en Griera

Sant Llorenç del Munt / Matadepera

TOP: J. Guillemot, R. Suades, Q. Tàpias, C. Cuadrado, J. Navarro, M. Anglés, Q. Solbas

COVA DEL TURÓ D'EN GRIERA

Si us agraden les llegendes, aquesta nova cavitat de 26 metres de galeria descoberta pel Ramon Suades i el Xavi Pereira podria haver estat la segona residència del drac de Sant Llorenç per la seva proximitat amb la cova del Drac... Si us hi fixeu bé, encara es poden observar a l'entrada els senyals de les urpes!

13-3-2021

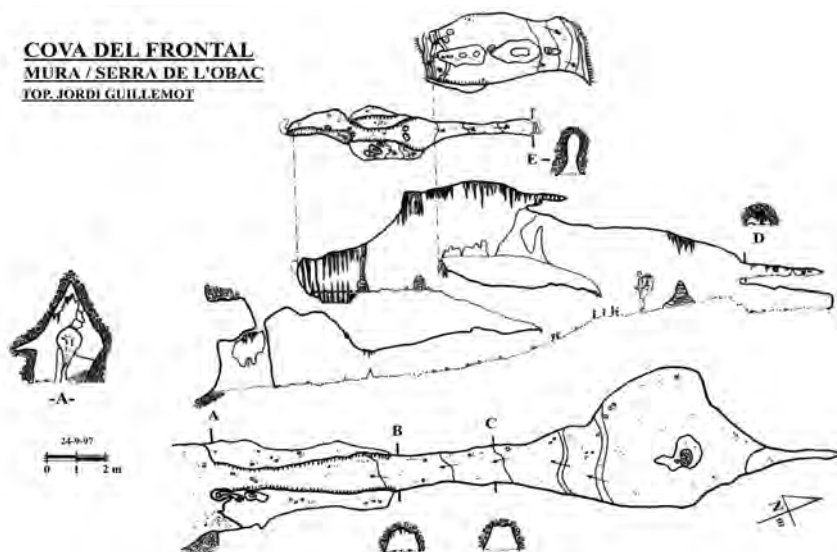
COVA DE LA DESTRAL

Descoberta per mi mateix, quan tenia 15 o 16 anys. Rep el nom per la troballa fortuïta d'una destrala a les proximitats. Té uns 40 metres de recorregut i compta amb una bona mostra d'espeleotemes, fet que no passa gaire sovint a Sant Llorenç.

COVA DEL FRONTAL

Bonica cavitat amb força formacions descoberta pel meu germà Carles i explorada quan encara érem uns nens. Té uns 42 metres i el seu nom el rep al perdre una part del llum del frontal al fons de la sala sense poder recuperar-lo. Posteriorment, el Quim i el Jordi van trobar-hi restes de l'edat del Bronze, i avui la cova és considerada un jaciment arqueològic.

AVENC DEL RAIÓ

Tot i que –com ja hem comentat abans– l'àmbit geogràfic dels Espeleopringuer és el Parc Natural de Sant Llorenç, mai hem desaprofitat l'ocasió d'explorar noves cavitats fora d'aquests límits (Complex de les Falgueres a Gallifa/Vallès Oriental, la cova de Salallassera a Sant Llorenç Savall, etc.). I aquest va ser el cas d'un caçador de renom "raio", que un dia va haver de rescatar un dels seus gossos que havia caigut en aquest avenc de dos nivells i completament inèdit, a la serra Carbonera (Camarasa, Noguera).

Avenc del Raio

Camarasa, La Noguera

CROQUIS: Espeleopringuer

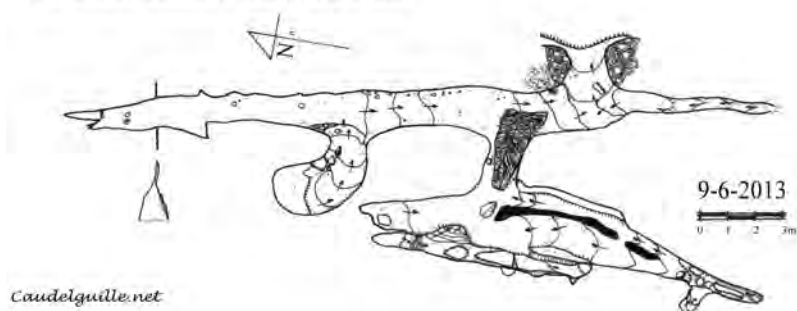
COVA DEL CAOS

Cavitat penjada descoberta pel Quicu Tàpias en un marc incomparable. Té uns 50 metres de recorregut i el blocs caòtics que trobem a l'interior li donen el nom. Segur que el fet que estigui completament penjada és la mateixa raó que fa que conservi les formacions que trobem a l'interior.

Cova del Caos (Planta)

Sant Llorenç del Munt / Sant Llorenç Savall

TOP: M. Anglés, J. Guillemot, Q. Solbas, Q. Tàpias R. Suades

COVA DEL CAMÍ DE LA FONTFREDA

Cavitat localitzada per mi al costat del camí del torrent de la Fontfreda. De cert recorregut però de difícil progressió, sempre estirats, cal reptar els seus 51 metres. Si plou abundantment ens quedarem xops perquè es tracta d'un desguàs encara actiu a la muntanya.

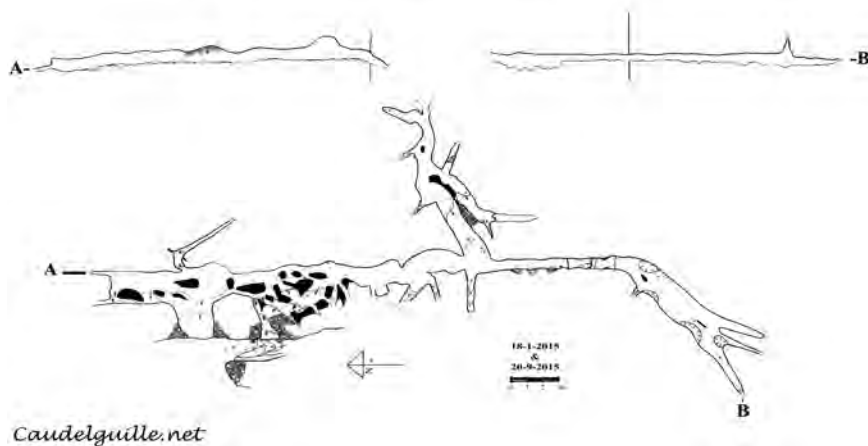

COVA DE LES ARRELS DE SANT JAUME

Cavitat de collita pròpia, localitzada al peus de l'ermita homònima per la banda del Torrent de la Fontfreda. De gran recorregut, assoleix els 96 metres, tot i que gairebé tots s'han de fer reptant. Per accedir al tram més llarg, cal passar per una cortina d'arrels i ran d'una formació molt singular.

Cova de les Arrels de Sant Jaume Serra de l'Obac / Mura

TOP, J. Guillemot, M. Camí, O. Solbas, M. Muñoz, J. Navarro, R. Suades

Avenç Camí Talavera

Serra de l'Obac / Terrassa

M. Camí, J. Guillemot, M. Anglés, R. Suades, J. Navarro
Q. Tàpias, Q. Solbas, M. Mañosa

AVENC CAMÍ-TALavera

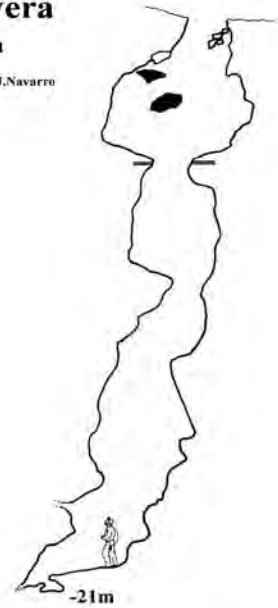
Localitzada recentment, és una profunda i estreta monoclasa. Dedicada als meus fills Júlia/ Arnau... sembla poc probable que aquest avenç es pugui confondre amb el desaparegut avenç de La Riba, tot i que comparteixen una fondària gairebé idèntica: -20 metres. Cal anar amb compte amb l'oxigen, sobretot a partir dels -10 metres!

AVENC QUIM SOLBAS

Cavitat de 36 metres de profunditat, localitzada pel Quim Solbas. Aquest avenç allotja una de les colades més espectaculars de tot el massís, i l'any 2011 va marcar un punt d'inflexió respecte a l'avenir del grup. De ben segur que va recarregar els ànims de tots!

27-2-2021
0 1 2 3m

Cova-avenç Quim Solbas

Sant Llorenç del Munt / Sant Llorenç Savall

TOP: M. Anglés, E. Badiella, J. Guillemot, Q. Solbas, R. Suades, S. Vives

S.I.S
20-11-11
0 5 10m

No podem deixar d'esmentar els esforços realitzats pel grup per intentar recuperar la localització del perdut avenç Subils-Godoy, al Torrent del Roure del Parrac, o el també extraviat avenç de les Pedres, a Castellar. Així mateix cal remarcar les nombroses sortides dedicades al bandoler Capablanca i la seva cova amagatall: la conclusió provisional en visitar les estakes de la cova del Capablanca, al lloc dit El Convent, va ser que tot el tinglado estava dedicat a l'apicultura i no pas a acumular tresors!

3. L'Avenc de les Rovires: la constància té premi. Per Jordi Guillemot.

El gener de 2016 el Marc Camí m'enviava un correu electrònic informant de la descoberta d'un foradot vertical al turó de les Rovires², forat que havia engrandit amb el seu prodigiós punyal i que semblava que tirava.

Tal i com m'explicava, ell mateix s'encarregaria d'explorar-lo amb el seu recentment comprat equip d'espeleologia. Més tard em va enviar algunes fotos –entre elles una *selfie* on es veia la boca d'entrada a contrallum i la cosa semblava, com sol ser habitual, bastant magre i migrada.

No fou fins tres anys més tard –el setembre de 2019– que m'envià un altre correu dient que –literalment– regalava als Espeleopringuer les coordenades exactes d'un petit forat i de topografia rapideta –no sense advertir-nos que si dúiem 20 metres de corda, en sobrarien 10. Amb aquest pla a la vista –una visita rutinària a una paperera càrstica, especialitat de la casa– els espeleopringuers van ser convocats pel seu suprem Gran Gaiatu per a la tradicional data fatídica del 13 d'octubre de 2019. El descobridor ens informà que lamentablement no podria acompanyar-nos per motius de feina. GPS en mà no vam trigar a localitzar el foradot a uns 36 metres de la pista forestal.

El foradot abans de ser eixamplat pel Marc Camí.

El Marc Camí poc després d'haver explorat en solitari el primer pouet.

² paral·lelament el mateix any 2016 el Quim Solbas i jo havíem sabut pels propis boscaters que van feinejar per la zona –poc després de la descoberta del Marc Camí– que havia aparegut un forat pel sector on treballaven, i que no era ni l'avenc Fals del Cavall –amb el qual els boscaters també van ensopegar– ni l'avenc del Cavall de la Barata. El Quim va aprofitar per fer-hi una batuda, però sense resultats.

4. L'exploració de l'Avenc de les Rovires. Per Quicu Tàpias Anton.

13 d'octubre de 2019

"Porteu 20 metres de corda i us en sobraran 10".

Amb aquestes paraules, en Marc Camí ens va preparar per a la cavitat que s'havia triat aquell diumenge 13 d'octubre de 2019, sortida oficial del grup Espeleopringuer.

Com altres vegades, anàvem a explorar un forat que ell havia trobat anys enrere i que, segons deia, no ens prendria massa temps. De fet, teníem altres "candidats" aquell matí per la mateixa zona, comptant que estariem poca estona fent un cop d'ull a l'anomenat Avenc de les Rovires, i potser topografiant-lo, si s'ho valia i n'hi havia ganes.

Cal remarcar que tot i anar a visitar una cavitat trobada pel Marc Camí, aquell dia ell no va poder venir, i es limità a descriure-nos-la i indicar-nos-en la localització.

En Marc Anglés, agafant el Gran Gaiatu moments abans de desaparèixer en la foscor.

Esperant a la Sala Decamètrica. El pas que comunica amb el pouet d'entrada és al final del sostre, a la dreta.

Ens vam aproximar al forat des del proper aparcament de la Barata, portant el material mínim que ens havia aconsellat el Marc Camí, i poca cosa més. Vam fer base pels voltants de la boca i, quan encara estàvem esmorzant, en Marc Anglés s'hi va ficar de manera sobtada i inesperada, entrepà en mà i amb l'ajut del Gran Gaiatu, tot fent broma sobre les dimensions aparents de la cavitat. La penositat de l'entrada i el sentiment general que allò no "tiraria" massa, van fer que la resta de companys ens el miréssim encuriósits però amb poc interès per seguir-lo.

La negror va engolir el Marc; va passar una estona, una mica massa per ser només 4 metres. Li vam fer un crit, i ens respongué des de lluny:

–Sóc a una sala decamètrica!

Tots ens ho vam prendre com un acudit del Marc Anglés, però certament se'l sentia més lluny i apagat del que esperàvem. Vaig baixar jo a continuació, maleint les estretors de la boca, i vaig quedar realment sorprès en veure que les paraules del Marc Anglés no eren tan iròniques com ens pensàvem. A la base del petit pou que ens havia descrit

el Marc Camí hi havia un pas impenetrable que el Marc Anglés havia eixamplat amb els peus mentre sentia com la terra i els còdols tiraven avall, cap a la sala Decamètrica.

Van baixar més companys del grup, i vam notar que hi podia haver guilla. La prova de l'encenedor, per la separació de la flama, indicava que podia haver-hi una baixa concentració d'O₂.

Tot i això, veient que al final de la sala Decamètrica la cavitat continuava el seu descens, vam tornar a buscar als cotxes totes les cordes de què disposàvem, que naturalment no havíem traginat per a una cavitat de 4 metres. Una mica de guilla no ens impediria continuar l'exploració.

Continuà llavors la progressió cap a les profunditats de la cavitat. Vam utilitzar ancoratges naturals on fou possible (estalagmites, ponts de roca), empalmant cordes, i fent el que calgués per avançar. Aquell dia no disposàvem d'espitador ni trepant, i la cavitat tampoc no els feia imprescindibles per anar avançant de manera més o menys precària.

Absolutament meravellats vam arribar a la Gran Galeria, on es transitava sense corda un bon tros. Al final, la continuació més evident era cap a la dreta (aproximadament

La Gran Galeria.

oest) i vam arribar a peu fins la capçalera pou Anglés. Allà ens vam quedar. No teníem material per avançar en condicions, i calia equipar el pou per poder baixar-lo.

A la sortida, ja de nit, vam comentar les sensacions mai viscudes a una exploració Espeleopringuer, i vam fer un primer croquis de la topografia, de manera eminentment qualitativa. Quedava clar que allà hi hauríem de tornar ben equipats i amb forces.

Explicant-li per telèfon des del cim del Turó de les Rovires, per la mala cobertura a la boca de l'avenc, en Marc Camí no donava crèdit al que havíem trobat. Se'n feia creus (i ens en feiem tots) que no hagués vist la continuïtat a la base del pou inicial. De fet, una hipòtesi seria que entre el 2016 (1a exploració) i el 2019 es pogués haver desobstruït parcialment el pas, no existint realment quan ell hi va accedir.

27 d'octubre de 2019

La següent incursió a la cavitat tingué lloc al cap de dues setmanes, trencant el calendari clàssic Espeleopringuer. El descobriment s'ho valia. Aquest cop vam portar tot el material necessari, des de cordes fins a vestimenta i, naturalment, trepant per equipar la cavitat.

Equipant el pou Guillemot, el dia de la segona baixada. En Marc Anglés, progressant pel Pou Espeleopringuer.

Vam fer instal·lacions provisionals amb cargols Multi Monti i xapes recuperables, anant recurrent el que el primer dia havíem baixat amb tècniques que podríem qualificar de fortuna. Vaig acompanyar en punta al Marc Anglés, que es va fer càrrec de la majoria d'instal·lacions que vam fer aquell dia. Els Multi Monti permetien avançar ràpidament, i vam arribar al punt on ens havíem quedat la primera jornada.

Vam baixar el pou Anglés, d'uns 8 metres, i vam veure que allò tirava molt més,

definint el que semblava un segon pou de dimensions extraordinàries. En Marc Anglés va equipar-hi una capçalera i, extenuat per l'esforç de fer la instal·lació en aquell aire enrarit, em va cedir l'honor de baixar el pou en primer lloc. Per sorpresa de tots dos, la corda de què disposàvem no arribava a la base del pou, sinó que es quedava a mitja baixada. Veient que em quedava penjat com un pernil sense poder continuar, vaig llançar un còdol per avaluar quant podia faltar. L'estona que va trigar a parar de rebotar en el seu camí cap al submón va semblar una eternitat. Vaig tirar amunt, i vaig anar a buscar unes cordes que havíem deixat a mig camí, per empalmar-les i poder baixar el que seria el gran Pou Espeleopringuer.

Vaig tenir, doncs, el gran honor de ser el primer a baixar al fons del Pou Espeleopringuer, venint en Marc Anglés a continuació. S'havia refet de l'esforç, però assegurava notar l'aire enrarit. A mi l'emoció no em feia patir per l'oxigen. El que quedava força clar era que havíem arribat a un final de la cavitat; per allà no semblava tirar més. El mateix deuria pensar el cadàver de salamandra que hi vam trobar.

Ja començàvem a fer càbales de quina podia ser la profunditat en aquell punt...

La resta del grup s'havia quedat per altres punts de l'avenc, explorant-ne racons i fent observacions diverses. Tornant a trobar-los amb en Marc Anglés, de sortida, vaig fer una primera incursió a la Galeria Est, que surt a mà esquerra del final de la Gran Galeria, el punt que vam anomenar la T, pel fet que marcava la divisió de la cavitat en dos recorreguts independents i pràcticament oposats. Vaig continuar fins on es podia anar a pèl, grimpant per parets molt humides. I no vaig veure el final!

16 de novembre de 2019

En aquesta tercera jornada, aproximadament un mes després de la inicial, es continuà l'exploració de la cavitat, amb una diferència molt rellevant: vam aconseguir un mesurador del percentatge d'oxigen en l'aire. Era una de les principals preocupacions del grup, atès que alguns membres van notar clarament el cansament i la dificultat per respirar, sobretot al fer esforços. Amb l'aparell vam obtenir valors baixos ja a les parts més altes de la cavitat, fins a valors molt baixos a les parts més profundes i estretes. Estava clar que en aquesta cavitat la problemàtica de l'oxigen era un perill potencial, i que afectava en diversos graus als membres del grup.

En l'exploració de punta, vam quedar encallats a un punt de la galeria E, a la base d'un pou, que ni en Marc Camí ni jo vam aconseguir superar. Caldria picar o obrir pas d'alguna altra manera, perquè allò no s'acabava allà.

15 de desembre de 2019

Fins aquest dia havíem equipat la cavitat amb ancoratges Multi Monti, per facilitar la progressió. En aquesta quarta jornada ja vam portar parabolts, i es va anar substituint l'equipament provisional pel definitiu. Vam aconseguir superar el primer pas problemàtic de la galeria E, on ens havíem quedat, i per unes gateres humides vam arribar al que posteriorment els companys anomenarien pas del Quicu. Aquest cop, però, no el vam poder superar, perquè ja ens havíem desgastat força al l'estretor anterior. Vam quedar extenuats i amb el mono esgarrinxat, però no cedíem tan fàcilment.

21 de desembre de 2019

Vam tornar una setmana després, i es va completar la poligonal topogràfica fins al gran Pou Espeleopringuer. Ja veïem que la profunditat era més que remarcable. En

aquesta jornada vam baixar més membres del grup fins a la part més profunda coneguda, la base del gran pou.

Gener i febrer de 2020

En tres jornades entre gener i febrer de 2020 vam aconseguir una sèrie de fites remarcables:

- Qui això escriu va aconseguir superar l'estret pas del Quicu, amb el qual havia estat sanament obsessionat els dies previs. Es tractava d'un pas estret i penjat, que calia fer sense material, cosa que combinada amb la manca d'oxigen (mesures pels voltants de 15,5% O₂) el feia especialment complicat. Al quedar penjat respecte el següent pou, era una incògnita com seria la "recepció" al passar-lo. Afortunadament, el pou que el segueix és poc profund i hi ha bones preses de peus.

Al passar-lo, vaig poder veure que la cavitat continuava, canviant de sentit i seguint per un altre pou, que vaig desgrimpar. Però

En Jordi Navarro levitant mentre prenia notes per a la topografia.

Els membres del grup Espeleopringuer que vam baixar el pou homònim el dia 21 de desembre de 2019.

m'allunyava massa del Jordi Navarro, que em controlava des de la finestra que suposava el pas del Quicu. Allà hi havíem d'anar com a mínim dues persones. L'exploració en solitari era massa arriscada.

- En Marc Camí aconseguiria superar el pas en una jornada posterior, i vam avançar desobstruint la base del següent pou, bloquejada per grans blocs conglomeràtics. Sense fer cap reinstal·lació, simplement empalmant successives cordes, aprofitàrem la sinuositat del recorregut per arribar a un punt on vaig sentir cridar al Marc Camí:

- *Hem arribat al llac!*

El mític llac subterrani de Sant Llorenç! O potser era cosa de la hipòxia... Es tractava d'un pou inundat, del qual no vèiem la fondària per causa de l'aigua tèrbola, però que deixava intuir algun possible sífó, d'impossible penetració aquesta vegada. L'entorn terminal era extremadament humit i fangós, però l'emoció de la troballa ens feia gaudir del moment, conscients del que havia costat arribar-hi.

La cavitat, de moment i quant al seu recorregut principal, semblava completament explorada. Però encara quedava molta feina per fer.

Malauradament, les restriccions i els successius confinaments imposats per les autoritats a causa de la pandèmia COVID-19 van suposar una pausa forçada de les exploracions. L'entrada de febrer del 2020 seria l'última en uns quants mesos.

Durant el període de restricció de llibertats no podíem sinó somiar en tots els racons que quedaven per explorar, i en la feina que quedava per deixar ben topografiada i equipada la cavitat.

Juny de 2020

Contents per poder tornar a treballar a la cavitat, i amb tota la prudència que exigia una situació de pandèmia mundial, vam reprendre l'activitat en dues visites el mes de juny de 2020.

En Marc Camí, descobridor de la cavitat, sobre les aigües del "llac" terminal de la galeria est.

L'autor, intentant governar els 9 metres de canya amb una càmera a la punta.

La cavitat presenta una sèrie de xemeneies que són inabastables sense tècniques d'escalada. Com que la roca no és precisament bona per emplaçar assegurances, vam decidir fer un sondeig de xemeneies amb una càmera disposada al final d'una perxa de 9 metres, en un muntatge obra d'en Jordi Navarro. Tot i així, ni d'aquesta manera aconseguírem arribar a aclarir la continuïtat a les parts més altes. Algunes podien tenir potencial, però entre la foscor i els mitjans de què disposàvem, no podíem assegurar-ho sense pujar-hi. D'altres van poder ser descartades, tanmateix.

En paral·lel amb l'exploració, es reinstal·laren diversos ancoratges amb químic, ja que ni els parabolts de doble expansió havien quedat prou forts en alguns punts. La roca no era la millor, als punts on calia.

Un dels equips es va dedicar a equipar la Galeria Est, que fins ara només s'havia baixat empalmant cordes i aprofitant el fregament de les mateixes. Altre cop el pas del Quicu va suposar un filtre important, i en Marc Camí i jo vam ser els únics que vam tornar a entrar al tram final de la galeria. Es va tractar d'una activitat força penosa per la humitat i la pobra qualitat de la roca. I, perquè no dir-ho, que el mesurador d'oxigen marqués 15.6% als pous finals no va ajudar massa. Afortunadament, ni en Marc Camí ni jo ens vàiem gaire afectats per aquell factor, tot i que érem plenament conscients que podia suposar un perill. Ho notàvem especialment als passos més exigents físicament, com era d'esperar.

La cavitat encara era activa hídricament, però el "llac" final semblava haver baixat de nivell, veient-se clarament un possible sifó a no massa profunditat, que semblava ser per on podia buidar l'aigua. L'entorn, en aquesta part final, era ple de formacions de fang.

Tal era la preocupació per la concentració d'oxigen, que alguns companys van comprar petites bombones d'oxigen d'un sol ús, que vam carretejar fins a baix per si de cas. No les vam arribar a fer servir a la Galeria Est, però sí que algun company va fer alguna calada de tant en tant a d'altres punts de l'avenc.

19 de setembre de 2020

En l'última entrada "oficial" a l'avenc, tot just a finals de l'estiu, vam trobar-lo més sec que mai, i això va coincidir amb els millors valors d'oxigen de totes les vegades que hi havíem entrat amb mesurador. De fet, l'equip que vam tornar a baixar al pou terminal de la Galeria Est, hi vam mesurar 17.6% d'oxigen, tot un èxit que ja hauríem firmat els altres dies. Fins i tot el "llac" havia desaparegut completament, i el terra del pou era cobert per una capa de llot, mostrant per primer cop el que havíem intuït a través de l'aigua, un desguàs estret i impracticable en el seu estat actual. Era més que probable que l'aigua buidés per allà.

Aquest mateix dia també es va fer una escalada a una de les xemeneies amb potencial, però el que semblava que podia ser una

En Marc Anglés, en plena escalada d'una de les xemeneies de la cavitat.

galeria va acabar reduint-se a una capelleta on es podia tot just entrar, a uns 12 metres de terra. Les parets entapissades de fang en marcaven un final força concloent.

Notes exploratòries

L'Avenc de les Rovires presenta un primer pas incòmode precisament a la boca, però es manté força ampli a la resta de cavitat, excepte a alguns punts de la Galeria Est.

Més enllà de la falta de costum a trobar i explorar cavitats d'aquest tipus, el principal temor fou la manca d'oxigen mesurat, que confirmava les sensacions de diversos companys.

Tanmateix, aquest avenc ens ha proporcionat experiències úniques des del punt de vista exploratori, i vam tornar a casa diversos dies amb la sensació que *allò no s'acabava mai*. Era un altre ordre de magnitud, i ens fèiem creus que actualment res pogués superar la troballa al 2011 de l'avenc Quim Solbas, l'última d'una certa entitat al massís de Sant Llorenç del Munt.

Tot plegat n'ha fet l'exploració més llarga i complexa duta a terme pel grup Espeleopringuer, per diversos motius:

- Quantitat de sortides i temps total explorant la cavitat, amb les pauses degudes al confinament i la pandèmia COVID-19.

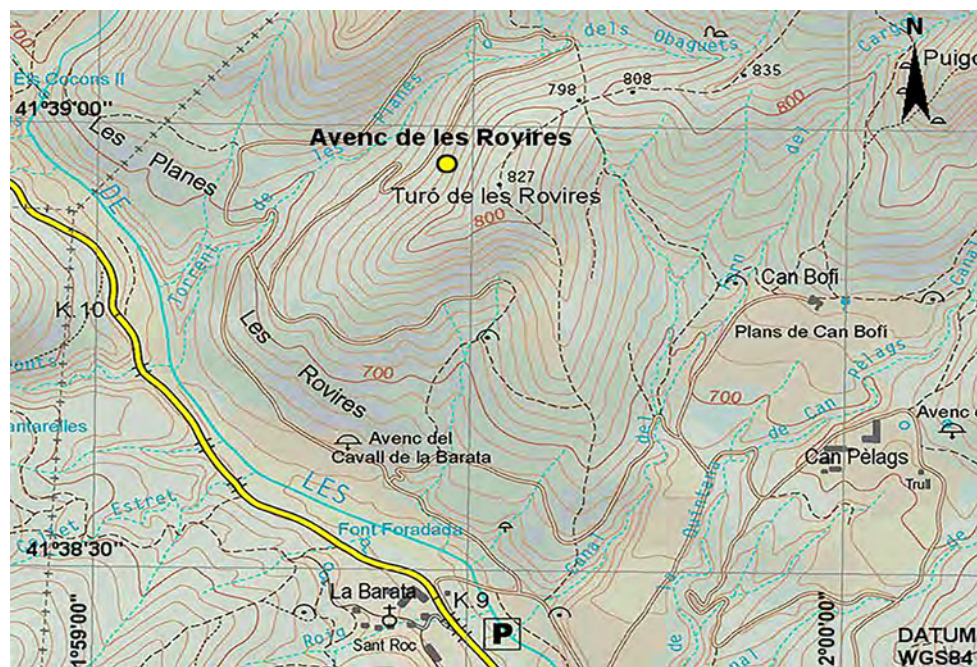
- Durada de les jornades (era habitual sortir de nit).

- Logística i material.

- Hipòxia.

No podem dir encara que la cavitat estigui al 100% explorada. Hi ha alguna possible continuïtat enlairada, que exigeix escalada en roca poc fiable. I el pou final de la galeria E, si es buida, indica que l'aigua va a algun lloc...

5. Situació. Per Quim Solbas.

Partint de la carretera BV-1221 de Terrassa a Talamanca cal arribar fins l'aparcament de la casa de la Barata que trobarem a la dreta.

Baixarem tot seguit a peu per la pista que creua la riera de les Arenes, i poc després de travessar la llera, prendrem el primer trencall a l'esquerra. És una pista tancada amb cadenat. Uns 350 metres més endavant trobarem un primer trencall a la dreta i que ignorarem.

Seguim per la pista, deixant enrere l'accés a l'avenc del Cavall de la Barata.

A uns 640 metres de l'anterior cruïlla trobem un nou trencall; nosaltres seguirem pel de la dreta iniciant una pujada constant, sense creuar el torrent de les Planes. A poc més de 100 metres deixarem enrere un segon trencall a la nostra dreta. Passats 375 metres, la pista fa un doble revolt a dreta i esquerra.

A partir d'aquí, seguirem uns 115 metres per un tram recte de camí, passats els quals haurem de sortir de la pista i remuntar per la nostra dreta. La petita boca de l'avenc es troba a 36 metres de la pista, a peu d'un roquissar i a una altitud d'uns 770 metres.

6. Topografia de l'Avenc de les Rovires. Per Jordi Navarro.

DESCRIPCIÓ CAVITAT

L'accés a l'avenc es realitza per una estreta boca i una rampa en fort descens, que immediatament connecta amb un selectiu laminador vertical P1 (Pou Camí), una vegada superat el laminador una petita rampa descendeix i ens situa en l'extrem d'una sala rectangular de sostre pla i apreciables dimensions S1 (Sala Decamètrica).

En l'extrem oposat de la sala, una nova galeria continua descendint per alguns ressals i amb les parets cobertes de colada. Al final de la galeria hi ha un pou P2 (Pou Suades) de 10m entapissat de colada.

Formacions de la capçalera del pou Suades.

Formacions de la galeria Mañosa.

Abans d'arribar al fons hi ha un marcat replà, on en el seu extrem hi ha la gatera que dona accés a una sala paral·lela al pou S2 (Sala Solbas-Rabal), concrecionada i distribuïda en diversos nivells així com diversos punts de connexió amb l'anterior pou d'accés.

Si acabem de baixar el pou trobarem dues obertures i nosaltres seguirem per la inferior a través d'un ressalt, sota el qual hi ha la Capelleta.

Arribem a una nova galeria descendent de folgades dimensions i alts sostres G1 (Galeria Mañosa). Prosseguint la galeria, redueix momentàniament les seves dimensions fins a la capçalera del pou P3 (Pou Navarro) de 7m, el qual està constituït per 2 ressalts amb un replà enmig. Damunt d'aquest pou existeix una àmplia i alta xemeneia de poc més de 20m.

El següent pou encadenat P4 (Pou Guillemot) de 6m, està guarnit pel sostre i parets de colades i formacions procedents de les filtracions de l'alta xemeneia contigua. Just damunt la capçalera hi ha un ampli pont de roca, relativament inestable.

Una vegada a la base de la sèrie de pous, la continuïtat es realitza per una nova galeria que canvia de direcció i torna

Perfil característic a la base del pou 4 Guillemot.

AVENC DE LES ROVIRES

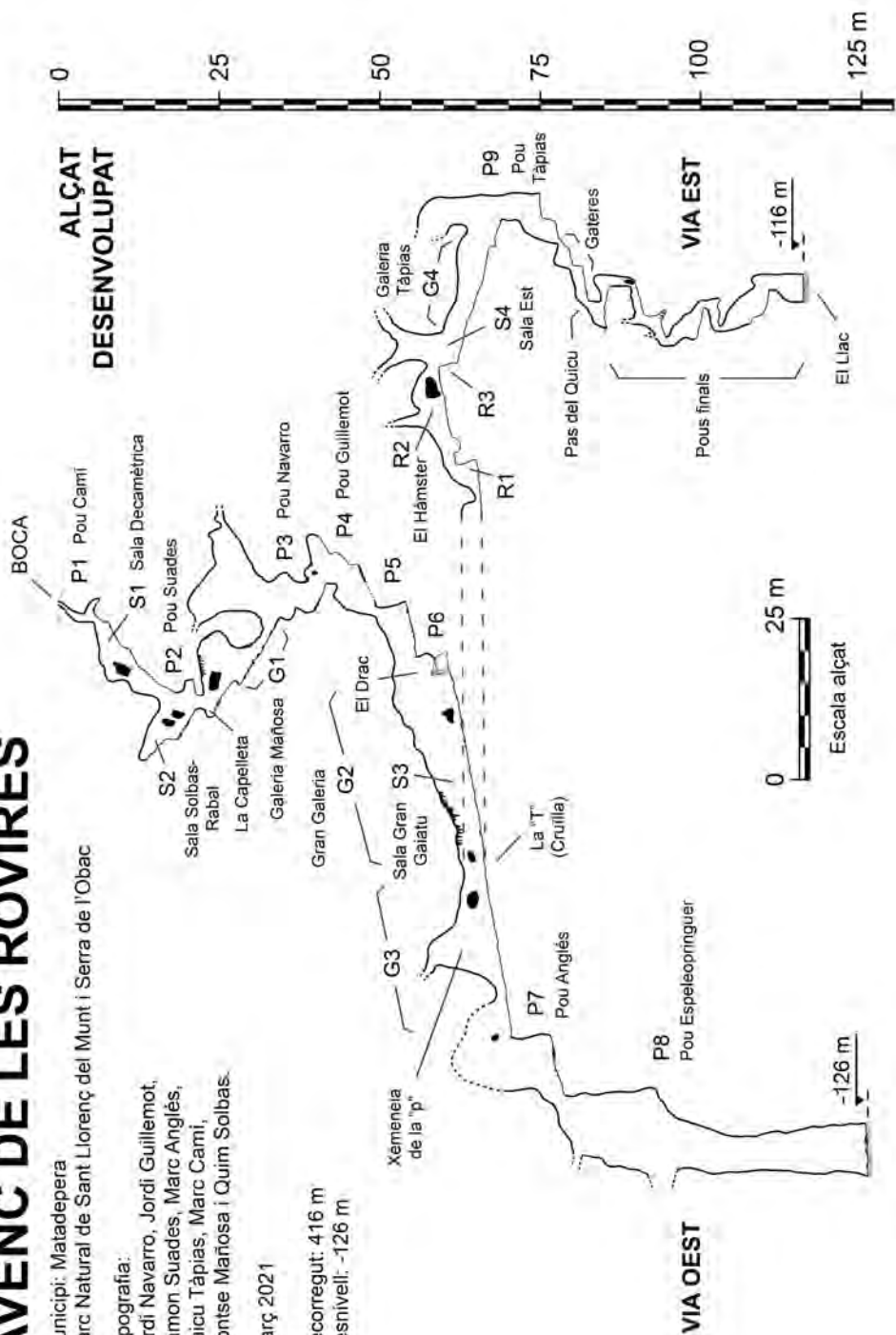
Municipi: Matadepera
 Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i Serra de l'Obac

Topografia:

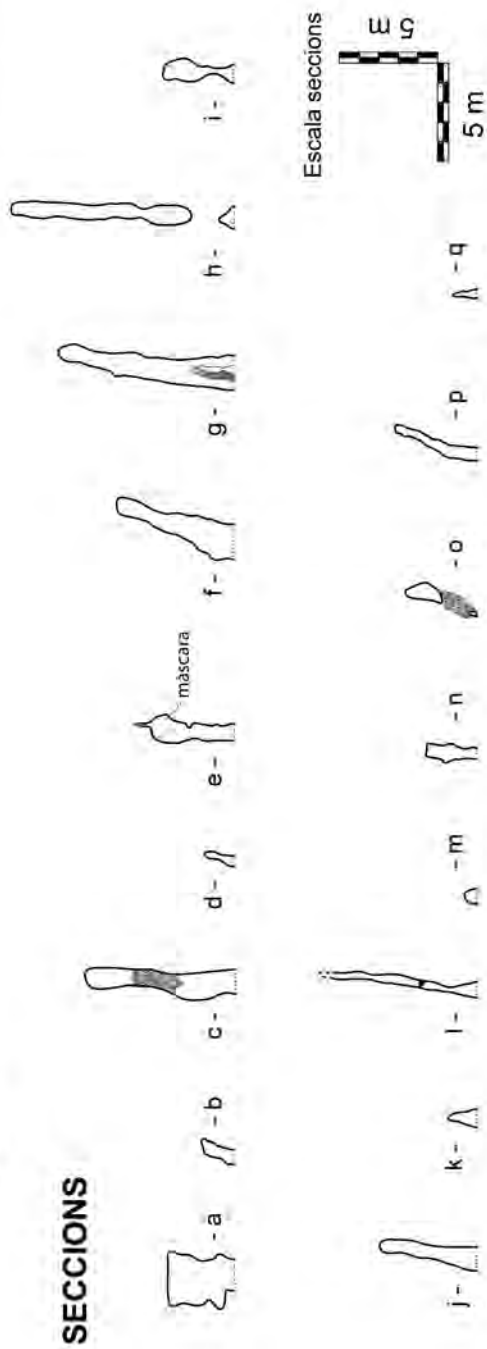
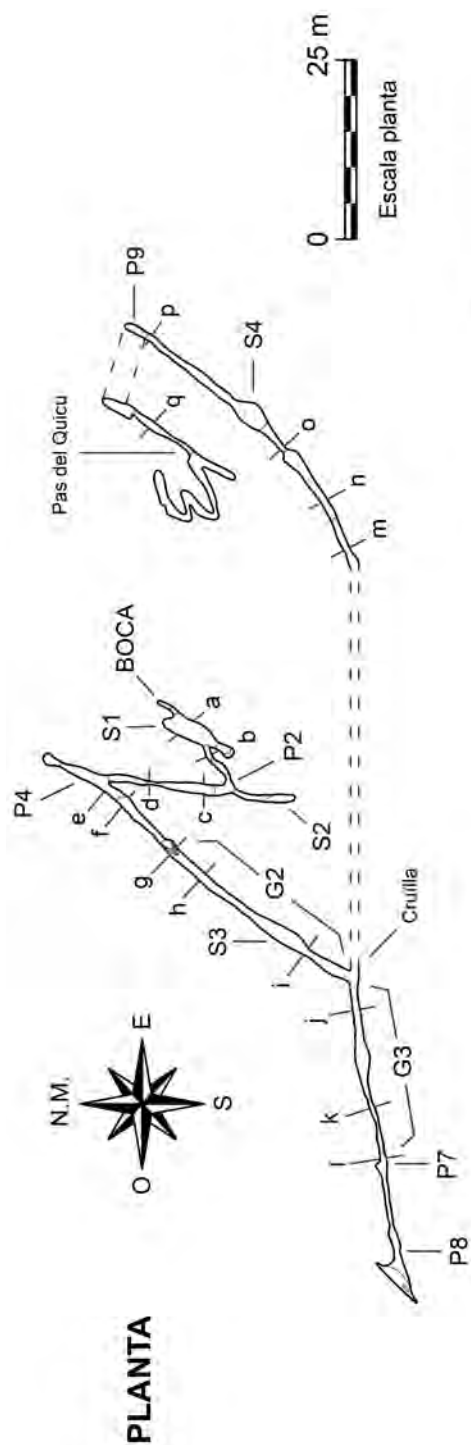
Jordi Navarro, Jordi Guillemot,
 Ramon Suades, Marc Anglès,
 Quicu Tàpias, Marc Camí,
 Montse Mañosa i Quim Solbas.

Març 2021

Recorregut: 416 m
 Desnivell: -126 m

Alçat desenvolupat de l'avenç de les Rovires.

Planta i seccions de l'avenc de les Rovires.

a connectar amb dos petits pous P5 (5m) i P6 (3m) per a deixar-nos sobre un gran bloc de despreniment (El Drac) que ocupa gran part de la galeria.

A partir d'aquest punt la galeria G2 (Gran Galeria) continua uns 32 m lineals amb dimensions apreciables, especialment en alçada, arribant en alguns punts als 10m. A l'inici de la galeria, hi ha un gran bloc encaixat que ens obliga a passar per sota d'ell, per després recuperar de nou les dimensions i arribar a la zona més concrecionada de tota la cavitat, S3 (Sala del Gran Gaiatu). Aquí, gran varietat i concentració d'espeleotemes entapissen parets, sostre i terra.

Després de la zona concrecionada la galeria disminueix les seves dimensions i acaba en una confluència (la T). A partir d'aquest punt la cavitat es divideix en dues vies totalment independents i en sentit totalment oposat una cap a l'Oest, la més profunda i àmplia, i una altra cap a l'Est una mica menys profunda i més estreta i difícil.

La via Oest no disposa d'apreciables formacions i s'inicia amb una galeria lineal G3 (galeria Oest) de 27 m. Als seus inicis, disposa d'una alta xemeneia (Xemeneia de la "P"). Més endavant, la galeria disminueix en alçada i amplada fins a incomodar el trànsit en els seus últims metres, per finalment connectar amb el pou P7 (Pou Anglés) de 7 m. La capçalera és estreta, però aviat recupera les còmodes dimensions que ens acompanyaran fins al final de la via.

El següent pou P8 (Pou Espeleopringuer) de 46 m té una entrada encaixonada, per continuar de forma aèria trobant enmig un replà intermedi. Després de diverses instal·lacions més, relativament aèries, aconseguirem la màxima profunditat de la cavitat (-126 m).

La via Est s'inicia amb una gatera que aviat recupera unes dimensions còmodes i obliga a remuntar un ressalt R1 de 3 m, seguit d'un petit desfondat estret. Una vegada superat, un nou ressalt ascendent R2 (el Hàmsster) de 2.5 m ens col·loca en el punt més alt de la via Est. Des d'aquest lloc s'inicia el descens amb un nou ressalt R3 de 5 m, fraccionat en un replà, que dona accés a la zona més àmplia de la via Est, sala S4 (Sala Est). Les seves dimensions són apreciables, especialment en alçada, aconseguint en algun punt els 12 m.

La via continua per una galeria descendent alta i estreta, anomenada galeria G4 (Galeria Tàpias), de 22 m lineals. Al final d'aquesta, es troba el pou P9 (Pou Tàpias) de 8 m, amb una àmplia xemeneia remuntant.

Sota el pou, i després d'un petit ressalt descendent, s'inicia una successió de gateres que culminen en un estret pas (Pas del Quicu). Superat aquest, es troben una sèrie de petits i enfangats pous que finalitzen la via Est en un pou, sovint inundat d'aigua a una profunditat de (-116m).

INFORMACIÓ TOPOGRÀFICA

RECORREGUT TOTAL: 416 m.

PROFUNDITAT TOTAL VIA OEST: -126 m.

PROFUNDITAT TOTAL VIA EST: -116 m.

Per confeccionar la topografia s'han utilitzat els següents aparells de mesura:

DISTÀNCIA: Telèmetre làser 40 m // Resolució 1 mm.

BRÚIXOLA: Brúixola Magnètica tàndem Suunto escala òptica 360° // Resolució 0,5°.

CLINÒMETRE: Clinòmetre tàndem Suunto escala òptica +/-90° // Resolució 1°.

ALTÍMETRE: Altímetre baromètric digital -700/+9000 m // Resolució 1 m.

La poligonal resultant de les mesures de camp ha donat com a resultat un conjunt de 107 vectors que posteriorment s'han tractat amb suport informàtic, (visual topo V5.04) per a obtenir l'esquelet vectorial de la cavitat.

Com a mesura de verificació independent de les profunditats obtingudes de la poligonal, s'han emprat 2 altímetres bessons digitals, un realitzant les mesures interiors en els llocs estratègics i l'altre simultàniament monitorant la pressió exterior a la boca de la cavitat per compensar la possible variació baromètrica en el temps de l'exploració, donant una desviació entre tots dos mètodes del 1.85%.

7. GEOESPELEOLOGIA. Per Marc Anglés.

LITOLOGIA DE LA CAVITAT

En aquesta part del massís domina la presència de conglomerat amb algunes intercalacions de gresos i lutites (Anglés & Maestro, 2010-2011). Principalment hi ha 2 tipus de conglomerat: el conglomerat carbonàtic (amb un predomini de còdols de composició carbonatada) i el conglomerat poligènic (amb un predomini de còdols de diverses composicions).

Els primers 7 metres de l'avenc (Pou Camí) travessa conglomerat carbonàtic (fig. 7.1). Correspon al tram inferior del segon nivell principal de conglomerat carbonàtic del

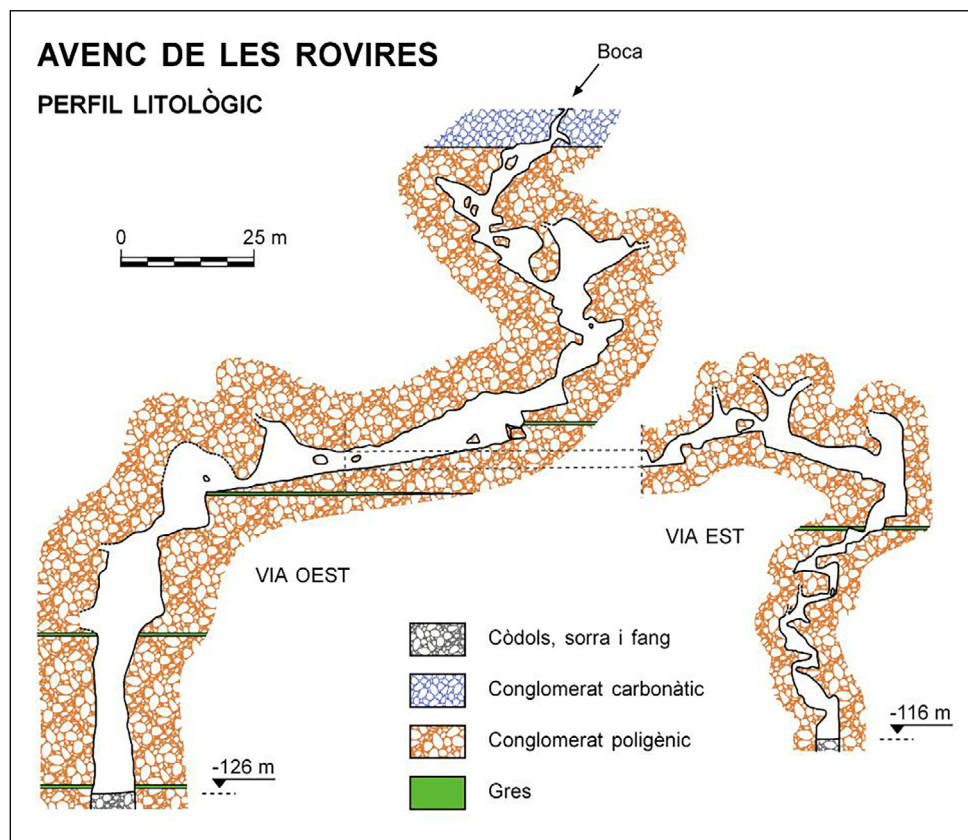

Figura 7.1: perfil litològic de l'avenc.

massís (Anglés & Maestro, 2010-2011). Aquest primer pou s'obre a favor de la fracturació principal, gràcies a l'enfonsament d'un bloc d'ordre decamètric. El bloc conforma el sostre de la primera sala (Sala Decamètrica).

Des de la primera sala fins al fons, la cavitat s'estructura a partir d'importantes fractures que tallen el conglomerat poligènic infrajacent (fig. 7.1). Aquest conglomerat presenta diverses intercalacions de gresos i lutites de gruixos d'ordre decimètric.

FRACTURACIÓ DE LA CAVITAT

A partir de les mesures preses dins de l'avenc i dels càlculs topogràfics 3D, s'ha pogut establir que la cavitat s'obre a favor de 3 direccions principals de fractura que es

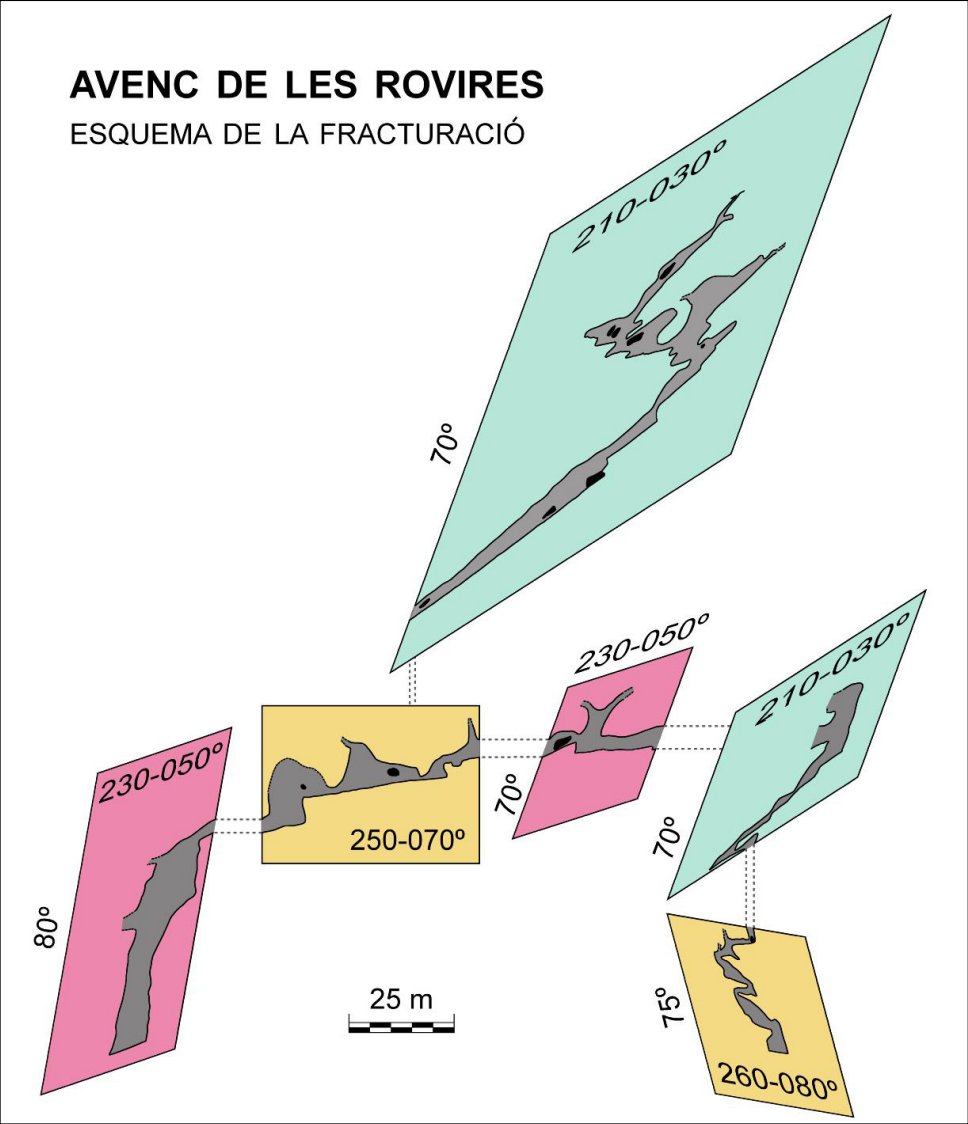

Figura 7.2: esquema de la fracturació a la cavitat.

van interceptant entre elles: NE-SO, ENE-OSO i NNE-SSO (fig. 7.2) . Els cabussaments dels plans de fractura varien respectivament entre 70° i 80° cap al NO, NNO i ONO.

La primera part de l'avenc (de la boca fins al final de la Gran Galeria) segueix una direcció similar NNE-SSO, a través d'un primer gran pla de fractura. Al final de la Gran Galeria, aquest pla interseca amb una fractura d'orientació ENE-OSO, de similars característiques mecàniques. La fractura comença amb una direcció ENE-OSO, i en extensió i cap ambdós sentits, va canviant vers NE-SO. A la galeria Est, les direccions de fractura són més variables, incrementant a mesura que s'avança i desenvolupant galeries i pous més estrets i sinuosos.

Dins de la cavitat s'aprecien 3 característiques principals de les fractures, que indiquen desplaçament relatiu de la roca d'ambdues bandes:

1- Còdols tallats per la fractura sense correspondència a l'altra banda (fig. 7.3). Indica trencament de la roca i desplaçament en un sentit aproximadament perpendicular al tall observat (als sostres).

2- Presència de bretxa de falla a la zona de la fractura (fig. 7.4). Indica fragmentació i trituració de la roca mitjançant un desplaçament amb fricció.

3- Ressalt d'entre 10 i 20 cm mesurat en els nivells estratigràfics tallats per les fractures, especialment visibles en els nivells de gres (fig. 7.5). Aquest salt indica trencament de la roca i desplaçament subvertical d'una banda de la fractura respecte l'altra.

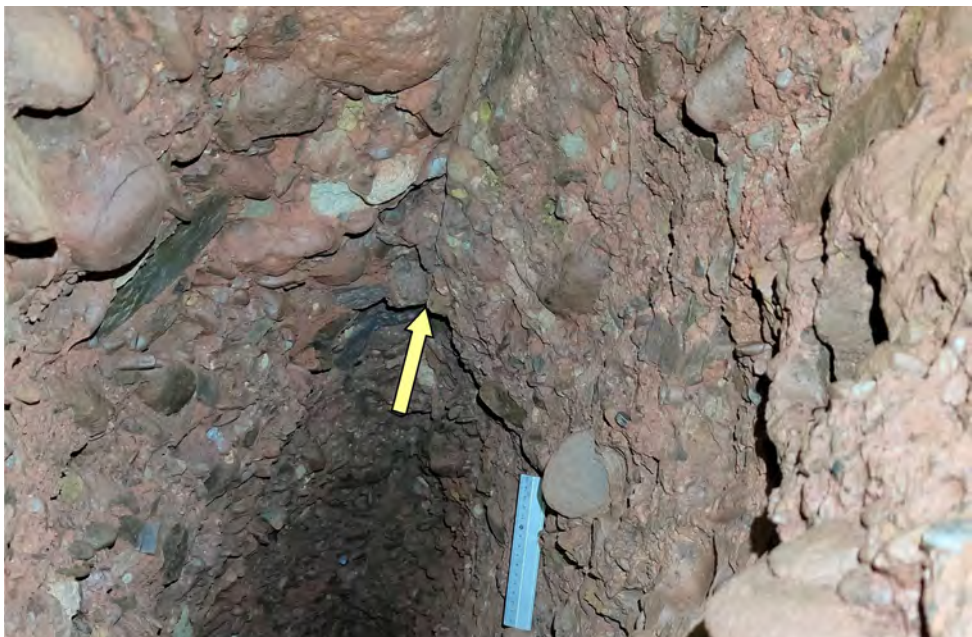

Figura 7.3: còdols tallats sense correspondència (relació d'escala: regla 15 cm).

Aquests indicis de moviment relatiu de la roca d'ambdues bandes de les fractures impliquen un comportament de falla. El petit salt vertical que s'ha constatat a les fractures de l'interior de l'avenc (entre 10 i 20 cm), juntament amb el cabussament del pla de fractura cap al bloc enfonsat, suggereix que la cavitat s'ha obert a favor d'un moviment de falla normal.

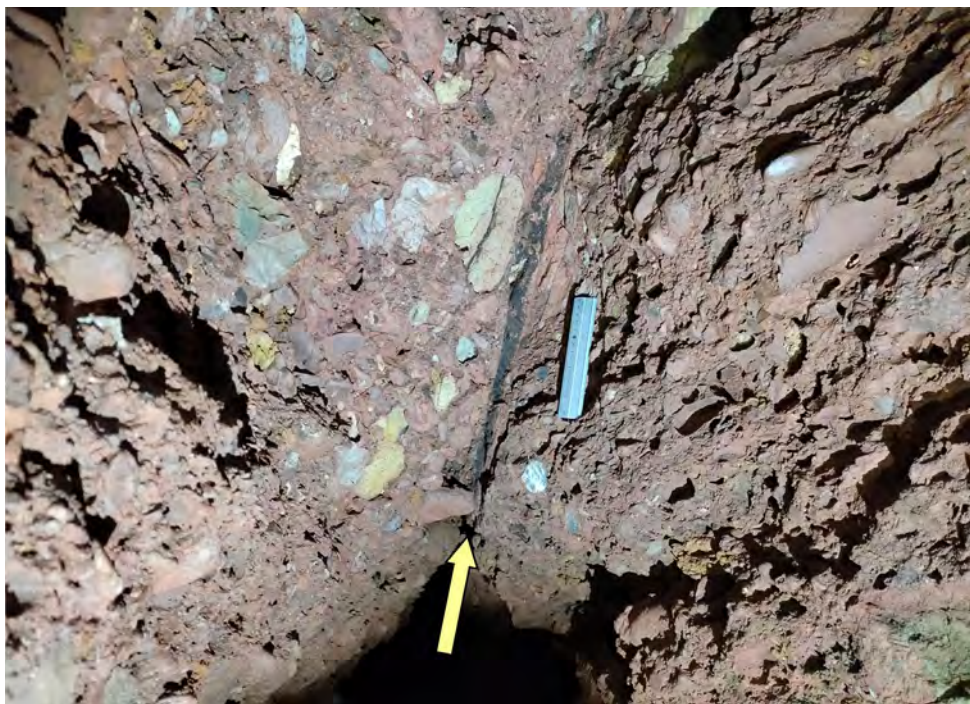

Figura 7.4: bretxa de falla (relació d'escala: regla 15 cm).

Figura 7.5: salt subvertical dels nivells de gres tallats per la fractura.
(relació d'escala: regla 15 cm).

Estudiant l'entorn de la cavitat, s'ha pogut observar una falla normal de direcció NE-SO que talla des de la carena dels Ginebrers fins el vessant NO del turó de les Rovires, afectant la zona de l'avenc. Aquesta relació entre el comportament de la falla i la fracturació de la cavitat denota una relació genètica en la seva formació. El caràcter distensiu del moviment va afavorir l'obertura de la cavitat.

Com a conseqüència del moviment de falla, les fractures dins l'avenc són extenses, tant en vertical com en horitzontal. Això determina la presència de galeries, pous i xemeneies llargs i alts, malgrat que siguin relativament estrets.

METEORITZACIÓ

La cavitat es desenvolupa principalment en conglomerat poligènic, i per tant, amb una composició carbonatada relativament baixa (Anglés, 2013). Això implica que l'aigua subterrània dissol bàsicament el ciment i els clasts carbonàtics, mentre que la resta de constituents de l'esquelet i la matriu es disgreguen mecànicament per falta de cimentació, o bé s'alteren lentament transformant-se a minerals de les argiles.

Figura 7.6: Elevat grau de disgregació del conglomerat *poligènic* a l'interior de la cavitat (la fletxa assenyala la concavitat que ocupava un còdol que s'ha després).

Com a conseqüència d'aquests fenòmens meteòrics, les parets de conglomerat poligènic a l'interior de la cavitat es presenten molt fangoses i inconsistentes, mentre que el terra de galeries i pous es troba entapissat de còdols solts (fig. 7.6). El fang prové de l'argila de la pròpia matriu i del producte de l'alteració de diversos clasts del conglomerat, i els còdols solts s'han després de la roca per falta de cimentació.

En aquestes parets tan inconsistentes es fa molt difícil la instal·lació d'ancoratges de

progrèssió vertical. Es fa necessari sanejar dels primers centímetres fins algun decímetre de roca alterada, per finalment poder perforar i col·locar l'ancoratge. En diversos punts, s'ha pogut constatar que els ancoratges mecànics d'expansió no funcionen correctament, havent d'instal·lar ancoratges químics. Per tant, els ancoratges químics es presenten com els més recomanables per a aquest tipus de roca en ambient subterrani.

HIDROLOGIA SUBTERRÀNIA

En època de pluges, existeixen petits regalims d'aigua a les colades estalagmítiques, degoteig a les xemeneies i una escassa circulació d'aigua al terra de les galeries.

A la galeria G2 (Gran Galeria), s'han observat petits dipòsits sorrencs i gravosos moderadament seleccionats, denotant que en moments d'abundants precipitacions ha circulat un curs d'aigua de forma lliure, molt probablement continuant pendent avall i precipitant-se pels pous P7 i P8. La part més profunda del pou P8 presenta un abundant dipòsit de fang, suggerint que després d'intenses pluges, s'hi acumula un toll d'aigua que després va infiltrant-se lentament.

La via est de la cavitat, en general té més presència d'aigua i resulta més persistent en el temps. El fons del darrer pou d'aquesta via est es troba sovint ple d'aigua, formant un toll de varis dm de profunditat (fig. 7.7). Després de l'estiatge s'ha pogut observar el pou eixut i entapissat de fang, presentant un petit conducte impenetrable al fons que pot funcionar lentament com a engolidor.

La major activitat hídrica a la via est pot estar molt probablement relacionada amb la posició més interna que ocupa respecte el turó de les Rovires, i per tant, amb una major aportació d'aigües subterrànies.

Tal com és conegut a diverses fonts i surgències del massís, els nivells de conglomerat carbonàtic poden funcionar com a petits nivells de circulació subhoritzontal de les

Figura 7.7: La base del pou final de la via est es troba sovint entollada.

aigües subterrànies (Cardona, 1990; Anglés, 2013). El fet que la part superior de la cavitat travessa un nivell de conglomerat carbonàtic, fa pensar que molt probablement aporti una part important de l'aigua present a les cotes inferiors.

Al sostre de la galeria G2 es poden apreciar formes en cúpula arrodonides, podent ser indicis d'una pretèrita circulació d'aigua freàtica (a pressió). Es pot interpretar que en un estadi geomorfològic antic, quan encara no s'havien excavat els torrents i les rieres a la profunditat actual, algunes parts de la cavitat es van començar a desenvolupar mitjançant un curs d'aigua freàtic. Posteriorment, a mesura que profunditzaven els torrents del voltant i la riera de les Arenes, el nivell freàtic va anar baixant de cota i la cavitat va passar a règim de circulació lliure. Llavors, les aigües subterrànies van anar excavant les galeries i pous actuals.

La cota més baixa de la cavitat (644 m alt.) queda prop del nivell topogràfic del tàlveg subaeri principal de la zona, la Riera de les Arenes. Això fa pensar amb un desguàs general de les aigües subterrànies a nivell de les lleres principals, tal com es detecta en alguns pous artificials del massís utilitzats per l'abastament de poblacions (Anglés, 2013).

ESPELEOGÈNESI DE LA CAVITAT I ENQUADRAMENT HIDROGEOLÒGIC

En base a les observacions realitzades i les deduccions aportades als anteriors apartats geoespeleològics, es pot interpretar que la cavitat s'ha obert a través d'un conjunt de fractures a favor del moviment d'una falla estructural del massís d'orientació general NE-SO. El component distensiu del moviment ha afavorit l'obertura de les fractures i l'excavació de la cavitat en el paquet conglomeràtic.

La principal aportació d'aigües subterrànies a la cavitat molt probablement sigui a través del nivell de conglomerat carbonàtic, el qual alimenta el conjunt conglomeràtic poligènic infrajacent a través de la falla.

L'avenc actua a la zona d'infiltració del sistema càrstic conglomeràtic, excavant en profunditat fins la cota de les rieres principals de la zona, a nivell de les quals segurament desguassa.

BIBLIOGRAFIA GEOESPELEOLÒGICA

Anglés, M.; Maestro, E. (2010-2011). *Els conglomerats de Sant Llorenç del Munt (Eocè mitjà-superior)*. Butlletí de la Institució Catalana d'Història Natural, 76: 71-82.

Anglés, M. (2013). *Hidroestratigrafia del ventall deltaic de Sant Llorenç del Munt (Eocè mig-superior, Conca de l'Ebre)*. Tesis Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Spain: 181 p.

Anglés, M.; Folch, A.; Oms, O.; Maestro, E.; Mas-Pla, J. (2017). Stratigraphic and structural controls on groundwater flow in an outcropping fossil fan delta: the case of Sant Llorenç del Munt range (NE Spain). *Hydrogeology Journal* 25, 2467-2487. <https://doi.org/10.1007/s10040-017-1618-9>

Cardona, F., 1990. *Grans cavitats de Catalunya*. Vol. 2: *El Sistema Mediterrani i la Depressió Central*. Espeleo Club de Gràcia, Barcelona, p. 199-484.

8. Equipament. Per Ramon Suades.

Aquest és l'equipament necessari per explorar l'avenc de les Rovires.

Primer pou: corda de 10 metres, lligada a una alzineta.

El primer que fem en arribar a la cavitat es posar-nos el mono, el casc i... llençar les cordes i els petates avall pel forat. Això resulta còmic en veure les cares dels espeleòlegs quan els dius que han de llençar les cordes plegades forat avall!

Un cop baixem l'estretor del primer pou ja podem posar-nos els petates a l'esquena i començar l'exploració.

Taula d'equipament:

POU	Nº ANCORATGES	TIPUS ANCORATGES	INSTAL·LACIÓ	CORDA (m)
P1	1	Arbre	Capçalera pou	10
P2	2	Parabolts	Capçalera pou	30
	1	Parabolt	Reinstal·lació	
	1	Parabolt	Desviació	
	1	Tensor químic	Reinstal·lació	
	1	Parabolt	Reinstal·lació	
P3	2	Parabolts	Capçalera pou	60
	1	Parabolt	Reinstal·lació	
	1	Parabolt	Desviació	
P4	1	Parabolt	Reinstal·lació	
	1	Parabolt	Desviació	
P5	1	Parabolt	Reinstal·lació	
P6	2	Parabolts	Capçalera pou	80
P7	2	Parabolts	Capçalera pou	
	1	Parabolt	Desviació	
P8	1	Parabolt	Reinstal·lació	
	1	Tensor químic	Reinstal·lació	
	1	Parabolt	Reinstal·lació	
	1	Tensor químic	Reinstal·lació	
	1	Parabolt	Desviació	
	1	Parabolt	Reinstal·lació	
Galeria Est ressalt 1	2	Parabolts	Capçalera ressalt	10
Galeria Est ressalt 2 i 3	2	1 Parabolt 1 Tensor químic	Capçalera ressals	20
P9	2	Tensors químics	Capçalera pou	20
	1	Tensor químic	Desviació	
Pous terminals Est	2 Cordes de 20 metres Només en Quicu Tàpias i en Marc Camí saben allò que hi ha en aquests pous finals (4 ancoratges aprox)			40
Total	36 ancoratges aprox.			270 metres

9. Alerta, hipòxia! Per Montse Mañosa, Jordi Navarro i Marc Anglés.

COMENTARIS SOBRE L'ATMOSFERA SUBTERRÀNIA

Malgrat que el treball realitzat a la cavitat s'ha centrat principalment en l'exploració, instal·lació, topografia i caracterització geològica, s'han pogut prendre diverses mesures del % d'oxigen i fer algunes valoracions. Les dades han estat preses amb l'oxímetre WALFRONT 803 Professional Mini LCD Oxigen Meter Portable, prestat pel Grup d'Espeleologia del Centre Excursionista de Castellar del Vallès.

La mesura de referència exterior s'ha situat al voltant del 21% O₂, mentre que les dades a l'interior de la cavitat han estat clarament inferiors a totes les exploracions. A la majoria de visites s'han enregistrat mesures inferiors al 17% d'oxigen en tota la cavitat, el que segons la categorització de Domingo et al. (2019), es tracta d'una atmosfera hipòxica.

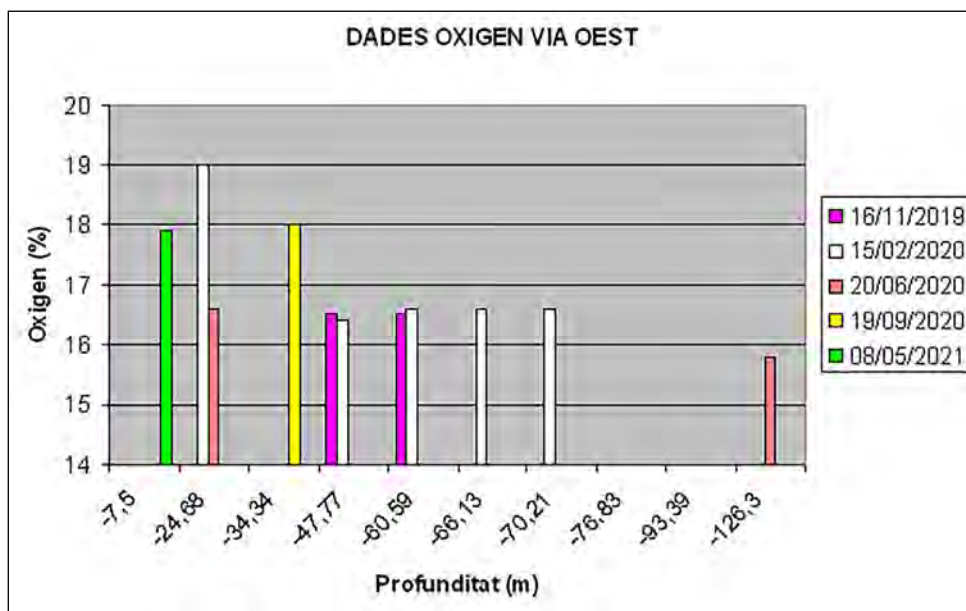

Fig. 9.1: Representació dels % d'oxigen als diferents punts de control de la "via oest de l'avenc", indicats segons la seva profunditat.

Les dades han estat representades en dues gràfiques (fig. 9.1 i fig. 9.2), corresponents a les dues vies principals que trobem a l'avenc. A les gràfiques es pot observar una disminució de l'oxigen en profunditat a l'interior de l'avenc. Per tant, els valors més baixos sempre han estat a les parts més profundes de la cavitat: base del P8 i base del pou final est. Els valors mínims mesurats arriben al 15,8% i al 15,6 respectivament. Els valors més baixos al fons de la part est de la cavitat es pot entendre per la seva configuració més estreta i sinuosa que la resta, donant lloc a:

- Una ventilació dificultada pels passos estrets i pels continus canvis de direcció.
- Un volum d'aire menor, on només per la respiració dels exploradors pot disminuir notablement l'oxigen i incrementar el diòxid de carboni. Aquest fet queda constatat durant l'exploració del 18 de gener el 2020, quan estant 3 persones a la galeria del "pas

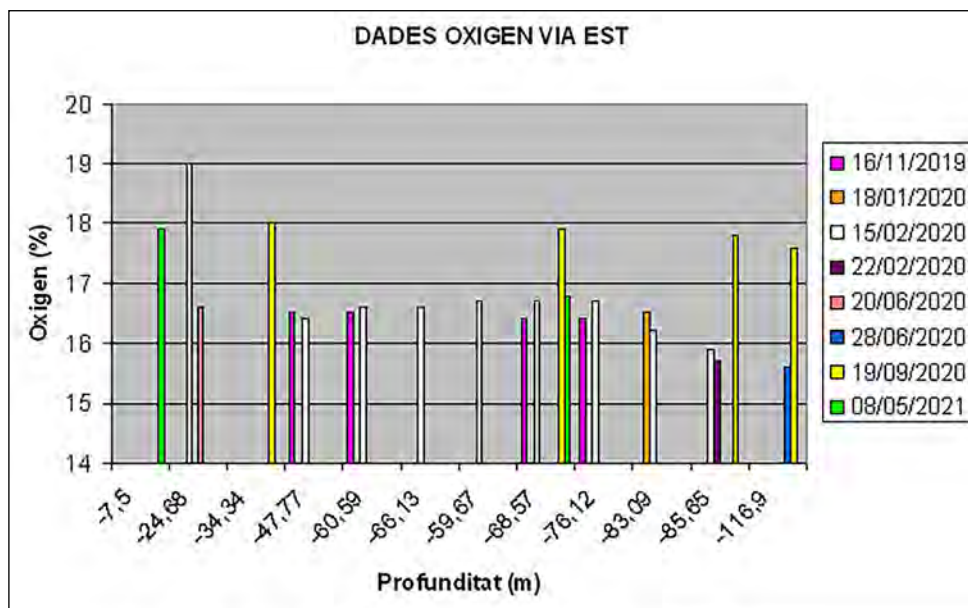

Fig. 9.2: Representació dels % d'oxigen als diferents punts de control de la "via est de l'avenc", indicats segons la seva profunditat.

del Quicu" es va mesurar una disminució d'oxigen del 16,5% al 15,5% en mitja hora. Smith (1996) ho contempla com el segon escenari d'increment de CO_2 en una cavitat, quan la concentració d'oxigen es redueix proporcionalment a l'increment del diòxid de carboni per processos de respiració i/o de descomposició orgànica.

Durant l'exploració del 19 de setembre del 2020 es van enregistrar els valors d'oxigen més elevats a l'interior de la cavitat, coincidint amb el dia en que menys quantitat d'aigua hi havia l'avenc. A diferència de les altres exploracions, aquest dia es trobaven la majoria de colades inactives, les parets més eixutes i sense aigua al basal terminal dels pous est. Es podria plantejar doncs la hipòtesi que existeixi una relació entre l'activitat de l'aigua a la cavitat i la disminució de l'oxigen. Segons Smith (1996), quan s'allibera el CO_2 dissolt a l'aigua subterrània per precipitació de la calcita, es contribueix a incrementar el contingut de CO_2 , i com a conseqüència, a desplaçar el % de O_2 i N_2 a l'atmosfera subterrània.

A partir d'aquesta possible relació, caldria fer més observacions en detall per tal d'esbrinar si durant les èpoques de menor precipitació i infiltració, hi ha una atmosfera subterrània amb més oxigen i menys diòxid de carboni, i per tant, intentar deduir si podria ser el millor moment per explorar la cavitat.

L'efecte de la hipòxia als membres de l'exploració ha estat molt variable: des de les persones que els ha afectat més; ja sigui per sensibilitats respiratòries prèvies o per desentrenament en l'activitat física aeròbica intensa; fins a les persones que només han acusat un petit sobreesforç durant moments puntuals. La possibilitat d'aquesta variabilitat personal queda clarament palesa al treball de Yzaguirre et al. (2008).

A partir d'aquestes observacions, és evident que aquesta cavitat presenta un problema de baixa concentració d'oxigen per a les persones. A més, molt probablement

hi hagi una concentració anòmla de diòxid de carboni, donat que l'increment d'aquest gas acostuma a ser el responsable de la disminució de l'oxigen a les cavitats (Smith, 1996).

El fet que l'avenc presenti aquest problema tan marcat respecte d'altres pot ser conseqüència, en part, d'un dificultós intercanvi d'aire amb l'exterior, donades les petites dimensions de la boca d'entrada, i de la complexitat del recorregut de l'avenc, amb nombrosos petits pous connectats per petites finestres i amb diversos canvis de 180° en la direcció del traçat.

Donada la perillositat que presenta per a les persones una exposició a atmosferes potencialment enriquides en CO₂ (Smith, 1996; Yzaguirre et al., 2008), seria molt recomanable realitzar un estudi detallat al respecte.

Finalment, aconsellar als futurs visitants de l'Avenc de les Rovires que en valorin adequadament les característiques, que disposin de mesurador d'oxigen en aire si hi volen accedir, i que tinguin en compte que un incident a alguna de les parts de més difícil accés i progressió pot suposar un problema important. El recorregut té parts que només són aptes per a espeleòlegs experimentats.

BIBLIOGRAFIA HIPÒXIA

Domingo, L.; Fernández, A.; de Yzaguirre, I.; Font, X.; Calaforra, J.M.; Perez, R.; Cano, R. (2019): *Avance de los estudios atmosféricos en las simas del Garraf* (2019). *Presentación en el X Congreso Español d'Espeleologia*. Federación Aragonesa de Espeleología, Morillo de Tou (Huesca).

Smith, G.K (1996): *Naked Flame Test for, and Human Tolerance to, Foul Air in Caves*. *Helictite* 34 (2): 39-47.

Yzaguirre Maura, I.; Escoda Mora, J.; Bosch Cornet, J.; Gutiérrez Rincón, J.A.; Dulanto Zabala, D.; Segura Carmona, R. (2008): *Adaptación al aire enrarecido de las simas y cuevas. Estudio de laboratorio*. *Apunts, Medicina de l'Esport*, 159: 135-141.

CRÒNICA

ASSEMBLEA GENERAL ORDINÀRIA. 13 D'ABRIL (2021).

Es celebra a les 7 del vespre, en convocatòria única, a la sala gran del Cinema Catalunya de Terrassa, amb la presència del President: Xavier Busom, el Vicepresident: Gifré Massegué, el tresorer: Emili Sánchez, la secretària: Maria José Cano, i la vocal: Gemma Franco, i compta amb l'assistència de 114 socis de ple dret, dels quals, a causa de la situació derivada de la pandèmia provocada per la COVID-19, 90 ho fan de manera presencial i 24 de manera telemàtica. Vots delegats: 18.

El President del Centre Excursionista de Terrassa, el Sr. Xavier Busom, dona la benvinguda als presents i obre la reunió a les 19.30 h, després de validar tant els assistents presencials com els virtuals, agraint-los la seva assistència especialment en el moment en què ens trobem.

Sense més dilació passa al primer punt de l'ordre del dia consistent en la presentació i aprovació, si s'escau, dels comptes dels exercicis 2019 i 2020 i del pressupost per al 2021, que va a càrrec del Tresorer, el Sr. Emili Sánchez, i que són aprovats per la majoria.

Es continua amb el segon punt de l'Ordre del dia, consistent en donar informació i aprovació per part de l'Assemblea, de sol·licitar la declaració del CET com a entitat d'utilitat pública. Es presenten els avantatges que té per a l'entitat aquesta declaració, s'explica quin és el procediment per a la seva obtenció, no exempt de dificultats, i quins requisits s'han de complir per a obtenir-la. S'aclareix que amb l'aprovació de l'assemblea, no implica que l'entitat sigui declarada instantàniament d'utilitat pública, sinó exclusivament que es dona permís a la Junta perquè s'iniciï la tramitació de la mateixa. S'aprova per majoria.

Seguidament es passa al darrer punt de l'Ordre del dia, consistent en informar i si s'escau aprovar, el projecte d'adquisició d'una part de l'edifici de l'Arxiu Tobella, per ampliar la seu social del Centre Excursionista de Terrassa.

Es presenten els motius que ens mouen a voler ampliar la seu del centre excursionista i es torna a explicar breument als assistents l'avantprojecte d'ampliació, i es responen preguntes que ja han estat explicades anteriorment, a nivell particular i en les dues reunions informatives que es van realitzar de manera telemàtica amb anterioritat a l'assemblea. Es recorda que el projecte ha estat exposat durant 4 mesos a la seu de l'entitat i que s'ha donat a tothom la possibilitat de resoldre dubtes abans d'arribar a l'assemblea.

Això genera un fort debat, però tal com explicitava l'ordre del dia, es procedeix a la votació per a l'adquisició de part de l'edifici de l'Arxiu Tobella, que s'aprova amb el vot favorable del 71,4% dels assistents: 90 a favor, 22 en contra, 13 abstencions i un vot nul.

L'Assemblea General Ordinària de socis es dona per closa a les 22.00 h.

Biblioteca i arxiu

Ingressos per donació:

- De la FEEC en el marc del programa de "Suport a les biblioteques de les Entitats", un lot de llibres i mapes de l'editorial Alpina.

- De l'Antoni Nogués, llibres, fotografies, i una col·lecció de minerals de les germanes Elvira i Margarida Dalmases.

- De la Mª Dolors Rubinat, diversos exemplars de la revista Vèrtex i del Butlletí del CET.

- Del Ricard Alegre, en Toni Ripoll i Julià Fossas, els programes de les sortides

Travessades Familiars.

- D'en J.A. Berenguer i Martí Puig, diversos exemplars de la circular informativa del Club Muntanyenc Barcelonès – Delegació terrassa dels anys 1948-1976.

- D'en Salvador Cardús, els volums I-IV del Butlletí del Club Pirinenc i de l'ACET 1912-1937, enquadernats.

- D'en Manel Cajide, el llibre de Registre de la Roca del Salt dels Cavalls (1999-1921).

- D'en Xavi Bacardit, llibres, documents i fons fotogràfic d'en Narcís Bacardit, que presidí l'entitat durant els actes del cinquantenari.

- D'en Julià Fossas, un pin de la SAM i diversos llibres de temàtica muntanyenca.

- D'en Xavier Salamanca, el llibre Montserrat Senderista.

- D'en Daniel Sánchez, conjunt de retalls de diari i altra documentació relacionada amb el CET, d'en Joan Sánchez.

- Del Toni Ripoll, un exemplar de la publicació "Travessades Familiars. Recopilació de les nostres sortides (1986-2020), del qual n'és autor.

Digitalització de les publicacions del CET

Durant l'any 2021 s'ha procedit a completar l'escaneig de la publicació ARXIV del Centre Excursionista de Terrassa, una tasca iniciada per la Rosa Maria Garcia i Martí, que s'ha encarregat de l'escaneig de la publicació fins a l'any 1937, i completada per en Martí Puig fins al darrer nombre d'aquesta publicació publicat en format paper. S'ha iniciat també l'escaneig de la publicació Butlletí, així com les principals publicacions d'algunes de les seccions de l'entitat, com ara la SAM, la SIS, les Travessades Familiars, i d'altres opuscles com ara els programes de les Diades de Germanor o de la Núria-Puigmal-Núria.

Totes aquestes publicacions (al voltant d'unes 700), han estat digitalitzades en format pdf, i han estat sotmeses al

tractament de reconeixement de caràcters (OCR), amb el qual és possible efectuar cerques sobre els seus continguts, i han estat dipositades a l'Hemeroteca del Catàleg Collectiu de Biblioteques Excursionistes de la Federació d'Entitats Excursionistes de Catalunya, del qual el Centre en forma part, i poden ser consultades juntament amb les publicacions de les altres entitats que en formen part, a través del següent enllaç: <https://ccbe.feec.cat/hemeroteca/>

Consultes

Durant l'any 2021 s'han rebut unes 80 consultes d'entre els usuaris de la Biblioteca i Arxiu del CET i a la Biblioteca de la SIS, majoritàriament presencials però també per correu electrònic, sobre el fons bibliogràfic i documental, però també per a la preparació d'excursions, i s'han efectuat 42 préstecs entre mapes i llibres.

CET Enfora

S'ha contribuït a la pàgina web <http://firmamodernista.cat>, amb el treball compost per text i fotografies del fons del Centre Excursionista de Terrassa "El CET i en Josep Puig i Cadafalch: Crònica d'una Excursió realitzada l'any 1915 per visitar l'arquitectura modernista d'Argentona i Mataró".

Portal de tracks del CET

Posat en marxa al mes d'abril de 2017, a finals de l'any 2021 hi havia carregats 159 tracks, essencialment del grup de Senders, de BiciCET, de la Secció d'Investigacions Subterrànies, però també de la Vallès Drac Race i de la Caminada Solidària.

A nivell d'estadístiques, es compta amb 901 seguidors permanents del perfil wikiloc del CET, i durant l'any 2021 hi van haver 9.589 visualitzacions, 691 descàrregues de tracks, i si bé les persones usuàries resideixen majoritàriament a Espanya, destaca que un 10% de consultes provenen dels Estats Units.

MISCEL·LÀNIA

73è CAMPAMENT SOCIAL D'ALTA MUNTANYA

(Pics d'Europa, 1 al 15 d'agost)

7 anys més tard, 158 persones van tornar a Pics d'Europa. Uns dies magnífics de vacances de muntanya. Tot i la boira i la pluja també va sortir el sol i vam poder gaudir de meravelloses excursions, estones amb família i de les millors activitats del campament Social d'Alta Muntanya.

VALLÈS DRAC RACE 2021

Un any marcat per les restriccions, l'esdeveniment multitudinari de més de mil persones a que ens tenia acostumats la Vallès Drac Race no va poder ser. Tot i així es va dinamitzar una edició de participació lliure i no competitiva durant el mes de febrer.

Els participants havien de realitzar algun des 4 itineraris de la cursa i fer un post a les xarxes socials. Tots els que ho feien, els vam obsequiar amb un "buff" de la Vallès Drac Race amb la col·laboració de Terrassa Turisme. Un total de 149 persones van participar en aquesta edició especial.

COLÒNIES DEL CET

Organitzades per l'equip de monitors i monitores d'Encetem Aventures, vam realitzar la segona edició d'aquestes estades esportives, enguany al refugi Els Erols, a Castellar de n'Hug. 3 setmanes d'activitats, del 4 al 24 de juliol, en tres torns:

- Del 4 al 10 de juliol (7 dies).
- De l'11 al 17 de juliol (7 dies).
- Del 18 al 24 de juliol (7 dies).

Un total de 149 infants van participar d'aquesta experiència que pretén consolidar-se a l'entitat i apropar els participants al lleure i al medi natural combinant la pràctica de l'excursionisme i activitats esportives relacionades amb la descoberta del patrimoni natural i cultural del territori.

CASAL D'ESTIU

(Del 28 de juny al 30 de juliol)

Una any més, el CE Terrassa ha estat referent a la ciutat amb els Casals d'Estiu Aventura't a la muntanya. 110 alumnes han pogut realitzar diferents activitats i jornades dinamitzades: Cada setmana hem anat a remullar-nos a la piscina de Vallparadís, hem realitzat jocs d'aigua així com les activitats al rocòdrom i les excursions dels dijous que anem a la muntanya, generalment a Montserrat i Sant Llorenç del Munt.

Els Casals es van iniciar el 28 de juny i van finalitzar el 30 de juliol completant cinc setmanes ininterrompudes d'activitats amb més de 100 alumnes i 15 monitors i monitores.

17a RUTA DELS TRES MONESTIRS

Enguany la Ruta dels Tres Monestirs, organitzada des de diferents entitats del Vallès –entre elles el CET–, va celebrar-se el 12 de setembre. Una nova data diferent a les anteriors edicions. Aquesta dissetena edició va entrar per primera vegada al Circuit Català de Marxes de resistència de la FEEC amb 400 participants.

Voluntaris del CET a l'era de la casa de l'Obac.

CONCURS DE FOTOGRAFIA

80a EDICIÓ

Reunits a la seu social del Centre Excursionista de Terrassa, els dies 18 i 19 de gener, el jurat qualificador del Concurs, amb dos membres via on-line i un de presencial, format per Josep Maria Auleda Amorós, Alfons Ruiz Gasulla i Jenni Sánchez Selga, acordaren atorgar els següents premis:

Premi Àngel Casanovas a la col·lecció de 3 fotografies amb unitat temàtica:

BIAFO ZONA BAJA - BIAFO ZONA MEDIA - BIAFO ZONA ALTA. Autor: Juan José López Azurmendi.

Premi a la millor fotografia de muntanya:

1r classificat: *TRANGO.* Autor: Juan José López Azurmendi.

2n classificat: *ENMIG DE LA BOIRA.* Autor: Santi Viladrich Pujol.

Premi a la millor fotografia de flora i fauna:

1r classificat: *SOTA LA LLUM DE LA PLUJA.* Autor: Pepe Badia Marrero.

2n classificat: *ESPORES AL VENT.* Autor: Albert Homs Paré.

Premi al tema lliure:

1r classificat: *TRAÇAT.* Autor: Jordi Albareda Valldeperas.

2n classificat: *MULAS.* Autor: Juan José López Azurmendi.

Premi primer classificat soci del CET:

LLAMPS I TRONS. Autora: Rosa Maria Ventura Caelles.

Primer premi “Confinats”:

SANT ESTEVE. Autora: Cristina Uroz Grané.

Trango. Foto: Juan José López Azurmendi.

Biafo zona baja, Biafo zona media, Biafo zona alta. Fotos: Juan José López Azurmendi.

Sota la llum de la pluja. Foto: Pepe Badia Marrero.

LLamps i trons. Foto: Rosa Maria Ventura Caelles.

Traçat. Foto: Jordi Albareda Valldeperas.

CONCURS DE FOTOGRAFIA

81a EDICIÓ

Reunits a la seu social del Centre Excursionista de Terrassa, el dia 18 de novembre, els membres del jurat qualificador del Concurs de Fotografia, format per Eduard Abad Soler, Francisco Archs Teruel i Rosa Maria Ventura Caellas, acordaren atorgar els següents premis:

Premi Àngel Casanovas a la col·lecció de 3 fotografies amb unitat temàtica:
GLACERES EN RETROCÉS. Autora: Elisabeth Amorós.

Premi a la millor fotografia de muntanya:
 1r classificat: *ANEM 2.* Autor: Ramón González.
 2n classificat: *PHOTO 1.* Autora: Marta Ribera.

Premi a la millor fotografia de flora i fauna:
 1r classificat: *AMB LA MOSCA AL BEC.* Autor: Miquel Planells.
 2n classificat: *SALTIMBANQUI.* Autor: Pepe Badia.

Premi al tema lliure:
 1r classificat: *PROU.* Autor: Felicià Sabater.
 2n classificat: *TARDOR.* Autor: Miquel Planells.

Premi primer classificat soci del CET:
LULL. Autor: Jordi Albareda.

Anem 2. Foto: Ramón González Camps.

Amb la mosca al nas. Foto: Miquel Planells Saurina.

Glaciers en retrocés.

Prou. Foto: Felicià Sabater.

Foto: Elisabeth Amorós.

L'ull. Foto: Jordi Albareda

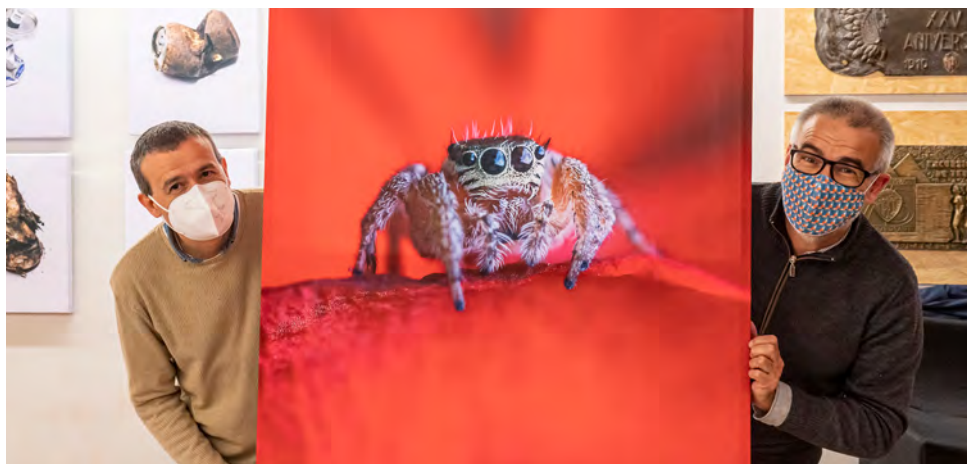
EXPOSICIONS

Gener: Ariadna Simó

Març/abril: Ramon González i Jordi Albareda.

Maig: Jaume Farrés i Xavier Martínez.

Juny: Jaume Rosell Vives.

Juliol: Col·lectiva.

Setembre: Anna Clariana.

Octubre/novembre: Enric Jornet Vila.

Centre Excursionista
de Terrassa

centre@ce-terrassa.cat
www.ce-terrassa.cat

